MASARYKOVA UNIVERZITA

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra sociální pedagogiky

Znevýhodnění otců při posuzování výchovné způsobilosti rodičů

Bakalářská práce

Brno 2016

Vedoucí práce:
Mgr. Barbara Strobachová

Autor práce:
Pavlína Prokopová, DiS.

Bibliografický záznam

PROKOPOVÁ, Pavlína. *Znevýhodnění otců při posuzování výchovné způsobilosti rodičů: bakalářská práce*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta pedagogická, Katedra sociální pedagogiky, 2016. 79 str., 14 str. příl. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Barbara Strobachová

Anotace

Ve své práci se zabývám problematikou záměrného znevýhodnění otců při posuzování výchovné způsobilosti rodičů ve znaleckém posudku. V teoretické části se zaměřuji na současné možnosti porozvodové péče o děti, roli otce a matky v životě dítěte, negativní důsledky absence otce ve výchově a způsoby posuzování výchovné způsobilosti rodičů. Ve výzkumné části práce se věnuji analýze znaleckých posudků, v nichž došlo ke znevýhodnění otců. Jedná se o případové studie, které mají ilustrovat, jakým způsobem jsou otcové znevýhodněni a jak se k závěrům soudního znalce vyjadřují sociální pracovníci.

Annotation

In my work I deal with the issue of fathers deliberate disadvantage in assessing the educational qualification of parents in the expert evidence. In theoretical part I focus on contemporary possibilities post-divorce child care, the role of father and mother in the child's life, the negative consequences of the father absence in education and educational way of assessing parents eligibility. In the research part I am devoted to the analysis of expert evidences, where was a disadvantage of fathers. These are case studies which illustrate how are fathers disadvantaged and what says social workers on conclusions of a court expert.

Klíčová slova

Výchovná způsobilost, znalecký posudek, hodnotící kritéria, rodičovské kompetence, stereotyp, znevýhodnění, rodičovská odpovědnost

Keywords

Educational qualification, expert evidence, evaluation criteria, parental competence, stereotype, discrimination, adjustment of parental responsibility.

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, s využitím pouze citovaných pramenů, dalších informací a zdrojů v souladu s Disciplinárním řádem pro studenty Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity a se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů.“

V Brně dne …… ……

Pavlína Prokopová, DiS.

Obsah

Úvod ... 5

1 Role otce v soudnictví a životě dítěte ... 7

1.1 Současná legislativa upravující poměry rodičů k nezletilým dětem ... 7

1.2 Dítě patří matce! ... 10

1.3 Role otce a matky ve výchově dítěte ... 12

1.4 Negativní důsledky absence otce ve výchově dítěte ... 13

2 Hodnocení rodičovských kompetencí ... 17

2.1 Hodnocení rodičovských kompetencí v rámci výkonu SPOD ... 17

2.1.1 Pohovor s rodiči ... 19

2.1.2 Pohovor s dětmi ... 20

2.1.3 Šetření v domácnosti ... 21

2.1.4 Případová konference ... 22

2.1.5 Podrobné hodnocení situace dítěte a rodičovských kompetencí ... 22

2.2 Znalecké posudky zaměřené na výchovnou způsobilost rodičů ... 23

2.2.1 Proces znaleckého posuzování výchovné způsobilosti rodičů ... 24

2.2.2 Specifika znaleckého posouzení ... 28

3 Výzkumná část ... 31

3.1 Výzkumný problém ... 31

3.2 Cíl výzkumu ... 31

3.3 Stanovení metody výzkumu ... 32

3.4 Stanovení výzkumné strategie ... 33

3.5 Výzkumné otázky ... 33

3.6 Výběr případů ... 34

3.7 Nástroj sběru dat ... 34

4 Analýza dat ... 36

4.1 Případ Eriky (nyní 12 let) ... 37
4.1.1 Podstatné okolnosti zjištěné ze spisu vedeného na příslušném OSPOD. 37
4.1.2 Podstatné informace o rodičích zjištěné ze znaleckého posudku prostřednictvím anamnestického rozhovoru ... 40
4.1.3 Kritéria pro posuzování výchovných předpokladů hodnocená znalcem. 42
4.1.4 Hodnocení znaleckého posudku ze strany sociální pracovnice ... 46
4.1.5 Analýza znaleckého posudku ... 51
4.2 Případ Lukáše (nyní 6 let) ... 54
4.2.1 Podstatné okolnosti zjištěné ze spisu vedeného na příslušném OSPOD. 54
4.2.2 Podstatné informace o rodičích zjištěné ze znaleckého posudku prostřednictvím anamnestického rozhovoru ... 57
4.2.3 Kritéria pro posuzování výchovných předpokladů hodnocená znalcem. 59
4.2.4 Analýza znaleckého posudku ... 66
5 Interpretace dat ... 69
Závěr ... 73
Resumé ... 76
Seznam použité literatury ... 78
Seznam příloh ... 80

Úvod

Jako pracovník sociálně-právní ochrany dětí se během své činnosti často setkávám s rodiči, kteří právě ukončují svůj partnerský vztah. Rozvod či rozchod lze brát v pozitivní rovině jako určité řešení, které má zamezit nesouladu a vážným problémům mezi partnery, ukončit jejich disharmonické soužití a umožnit jim najít novou životní cestu.

Rodiče, kteří se snaží svým rozhodnutím co nejméně poznamenat život svých dětí a dokážou najít ideální řešení v otázce následné péče o dítě, nejsou ústřední cílovou skupinou této práce. Můj zájem bude směřován na rodiče bojující, kteří v soudním řízení trvají na svěření dítěte do své péče a užívají k tomu někdy prostředky, kterými způsobují psychickou zátěž nejen sobě navzájem, ale také svým dětem. Díky tomu nelze zcela jednoznačně určit, který z rodičů je výchovně způsobilejší a je třeba v rámci soudního řízení přistoupit k vypracování soudního znaleckého posudku. Tento by měl objasnit, který z rodičů má lepší předpoklady pro následnou výchovu dítěte a doporučit, jak by měl soud rozhodnout.

Vždy jsem měla za to, že právě znalecký posudek je nástrojem, který spolehlivě odhalí rodičovské přednosti a limity a následně stejně spolehlivě určí, který z rodičů bude pro dítě vhodnějším vychovatelem. Během své praxe jsem se však opakovaně setkávala se zajímavým jevem, kdy sice byly lepší předpoklady zjištěny u otců, ale přesto k doporučení o svěření dítěte do jeho výchovy nedošlo. Domnívám se, že je toto způsobeno stále převládajícím konzervativním názorem, že zajistit péči o dítě je schopná především matka. Troufám si proto tvrdit, že otcové jsou v tomto ohledu znevýhodněnou skupinou, která si zaslouží můj sociálně-pedagogický zájem. Ráda bych tuto práci věnovala významu role otce v životě dítěte, a zároveň způsobu posuzování rodičovské způsobilosti, což se výrazně projeví v teoretické části této práce.

Ve výzkumné části se pak zaměřím na konkrétní případy, ve kterých došlo k posouzení výchovné způsobilosti rodičů, a otec byl v tomto procesu značně znevýhodněn, i když vykazoval lepší výsledky než matka. Cílem mé práce bude podat ucelený obraz o způsobu posuzování výchovné způsobilosti rodičů a jeho úskalí. Cílem výzkumu pak

bude ukázat způsoby, jakými by otcové mohli být znevýhodněni ve znaleckých posudcích a jak se ke znaleckému posudku staví sociální pracovnice sociálně-právní ochrany dětí (dále SPOD). Tyto mají totiž významné postavení v soudním řízení o úpravě poměrů dítěte po rozvodu či rozchodu rodičů. Tzv. opatrovník nezletilého, jehož funkci vykonává zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí (dále OSPOD), na základě předešlé práce s rodinou navrhuje, do jaké formy výchovy by mělo být dítě svěřeno. Je rovněž obeznámen se závěry znaleckého posudku, je oprávněn se k němu vyjadřovat a pokládat znalci dotazy v případě nejasností.

Mým záměrem je proto předat především začínajícím kolegům z OSPOD informace o tom, jaké údaje je třeba hledat ve znaleckém posudku, jak je třeba v případě nesouhlasu se závěry postupovat, aby bylo možné identifikovat způsob pochybení znalce a následně proti závěrům vystoupit. S ohledem na etický kodex sociálních pracovníků je totiž žádoucí, aby sociální pracovník upozornil příslušné orgány na porušování oprávněných zájmů občanů (odst. 2.5.1.). OSPOD má obecně povinnost hájit nejlepší zájmy dítěte. I když svou práci primárně směřuji k cílové skupině otců, je třeba dodat, že v případě, že je výchovně zdatný otec znaleckým posudkem a rozhodnutím soudu znevýhodněn natolik, že je mu odepřeno právo dítě vychovávat, poškozeným je v dané chvíli především dítě. V průběhu studia na Masarykově univerzitě jsem si mnohdy teoreticky ověřila, že k optimálnímu vývoji osobnosti dítěte je zapotřebí pozitivního výchovného působení obou rodičů. Rozhodnutím soudu s přihlédnutím k chybným závěrům znaleckého posudku pak může docházet k tomu, že je dítě tradičně svěřeno do péče matky a otci upraven skromný termín, během kterého může na dítě výchovně působit. Dítě je pak výrazně ochuzeno o kontakt s otcem, což se může negativně projevit v jeho budoucím životě.

1 Role otce v soudnictví a životě dítěte

1.1 Současná legislativa upravující poměry rodičů k nezletilým dětem

Rodiče, kteří ukončují své manželství či vztah se mohou na příslušný soud obracet s návrhem na úpravu tzv. rodičovské odpovědnosti. Soud v tomto řízení rozhoduje o tom, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu. V rámci tohoto řízení však může rozhodovat i o dalších záležitostech jako je úprava styku rodiče s dítětem či uložení výchovného opatření nad výchovou dítěte. Účastníkem řízení je matka, otec i samotné dítě, které je zastoupeno kolizním opatrovníkem. Tradičně tuto funkci vykonává příslušný orgán sociálně právní ochrany dětí. Tento také zpravidla zjišťuje názor samotného dítěte ještě před samotným jednáním a je zde následně přednesen.

Soud má při svém rozhodování podle § 907 odst. 2 a 3 občanského zákoníku brát v prvé řadě na zřetel zájem dítěte. Musí přitom brát ohled na celou řadu okolností jako je osobnost dítěte, jeho vlohy, vývojové schopnosti, životní poměry a schopnosti rodičů, stabilitu výchovného prostředí, citové vazby dítěte k sourozencům a dalším osobám. Bere v potaz také způsob dosavadní péče rodičů, i který z nich může dítěti zajistit lepší vývojové předpoklady. Musí dbát také na právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného kontaktu s nimi a na právo rodiče, jemuž dítě nebude svěřeno na pravidelné informace o dítěti.

Soud má podle § 907 odst. 1 občanského zákoníku několik možností jak ve věci úpravy poměrů rodičů k dětem po zvážení všech shora uvedených okolností a především s ohledem na nejlepší zájem dítěte rozhodnout.

1. ***Společná péče:*** Předpokladem tohoto typu po rozchodové péče rodičů o dítě je to, že dítě bude mít s rodiči stejný kontakt, což lze zajistit především tehdy, kdy i nadále sdílí společnou domácnost. Dále rodiče musí být schopni se na všech záležitostech týkajících se dítěte dohodnout. Tento typ výchovy není ani zdaleka tak častý, ale pro vývoj dítěte jistě nejideálnějším řešením. Osobně jsem se s tímto rozhodnutím setkala pouze jednou, kdy rodiče žili sice odděleně, ale obě nemovitosti stáli na jednom stavebním pozemku. Dítě mělo možnost být

s rodičem, podle svého aktuálního přání. Před samotným podáním návrhu byla tato forma výchovy praktikována déle než jeden rok s dobrými výsledky a především spokojeností dítěte.

2. ***Střídavá péče:*** Tato forma péče je v českém právním řádu ukotvena již od roku 1987 a od té doby velice málo využívaná. Podstatou této výchovy je, že dítě žije určitý časový úsek s jedním z rodičů.

Hastrmannová (2007, s. 75) zdůrazňovala, že stejně jako u společné péče je i v případě střídavé výchovy zapotřebí, aby s tímto oba rodiče souhlasili, byli výchovně způsobilí a tento typ výchovy byl v zájmu dítěte. Důležitou roli také podle ní hraje docházka dítěte do školy, která musí být zachována stejně jako možnost realizovat mimoškolní aktivity.

Toto rozhodně platilo do doby, než ústavní soud vydal nálezy týkající se této formy výchovy sp. zn. I. ÚS 1506/13 a I. ÚS 2482/13. Podle prvního jmenovaného (hlava IV, odst. 27) ústavní soud připustil, že plnění povinné školní docházky za předpokladu výrazné vzdálenosti mezi bydlišti není překážkou ve střídavé výchově, jelikož podle § 49 odst. 4 školského zákona existuje možnost plnění této docházky ve dvou školách. Podle druhého nálezu (hlava V/b, odst. 18 a 28) by měla být upřednostňována střídavá péče před svěřením dítěte do péče jednoho z rodičů, pokud je v nejlepším zájmu dítěte jak svěření do péče matky, tak do péče otce a to i bez jejich souhlasu.

3. ***Svěření dítěte do výhradní péče jednoho z rodičů.*** V tomto případě je dítě svěřeno buď do péče otce, nebo matky. Druhému rodiči je stanoveno výživné na dítě v určité výši, která se odvíjí od jeho výdělkových možností a schopností a odůvodněných potřeb dítěte. Rozhodnutí soudu může na žádost některého z účastníka obsahovat také výrok o úpravě styku rodiče s dítětem. Podle Nováka (2015, s. 94-95) trvá běžný rozsah styku každý druhý víkend od soboty ráno devíti hodin, do neděle osmnácti hodin. O letních prázdninách se jedná maximálně o dva týdny stráveného času s dítětem. Celkově se tak jedná asi o deset procent času, což naprosto vylučuje podíl tohoto rodiče na výchově dítěte.

Vezmeme-li v úvahu statistiku o porozvodovém uspořádání poměrů k nezletilým dětem, o kterou se ve své sociologické studii opírá i Hastrmannová (2007, s. 87), a podle které bylo asi 90% dětí v rozmezí let 1992-2007 svěřeno do péče matky, týká se shora uvedené omezení podílu jednoho z rodičů na výchově dítěte v drtivé většině otců. S ohledem na to, že od doby, kdy se autorka touto otázkou zabývala, uběhlo několik dalších let, snažila jsem se vypátrat, zda v tomto směru nedošlo k nějakému významnému posunu. Novák (2015, s. 20), ve své publikaci nabízí další statistické výsledky, poslední z roku 2013, kdy bylo matkám svěřeno 20.649 dětí, otci 1.456, do střídavé péče 1484 a jiné osobě 500 dětí. Došlo tak k mírnému poklesu v oblasti svěřování dětí do péče matek.

Je však nutné zohlednit také to, že někteří otcové se svěřením dítěte do péče matky souhlasí a sami se na výchově dále angažovat nehodlají. Ze své zkušenosti však vím, že se počet otců, kteří žádají dítě svěřit do své či alespoň střídavé péče, se neustále zvyšuje. Úměrně se tak zvyšuje i počet sporných soudních řízení o děti, jelikož matky s návrhem otců většinou nesouhlasí a trvají na svěření dětí do své výhradní péče.

I přes snahy ústavního soudu změnit tradici českého soudnictví v oblasti porozvodového uspořádání poměrů k nezletilým dětem, stále mezi některými soudci, sociálními pracovníky, matkami a jak již víme tak i soudními znalci, **panuje předsudek, že o dítě je nejlépe schopna postarat se matka** a soud by takto měl také rozhodnout. Shora uvedené nálezy rozbouřily mezi zainteresovanými odborníky a nakonec i samotnými rodiči velkou vlnu debaty. Ke mně samotné se kritika dostává především z úst matek, které již nemají takovou jistotu, že bude dítě svěřeno do jejich péče. Naopak otcové takto získali alespoň nějakou šanci podílet se na výchově dítěte, aniž by jim matka mohla bránit v kontaktu s ním. Jak jsem však již uvedla výše, zůstávají některé soudy i nadále konzervativními.

Ze strany ústavního soudu se zřejmě jednalo o krok vyplývající z kritiky otců, že při rozhodování o výchově dochází k jejich diskriminaci. S ohledem na shora uvedený předsudek však zůstávají některé soudy a další odborníci i nadále konzervativními.

1.2 Dítě patří matce!

Ze strany matek a jejich právních zástupců se pracovníci OSPOD setkávají s mnoha již tradičními frázemi, které mají zdůraznit jejich jedinečnou schopnost pečovat o dítě a vyloučit tak veškeré další alternativní formy výchovy. Mimo velmi oblíbený výrok, kterým jsem pojmenovala i tuto část práce se také často setkáváme s dalšími citáty namířenými na nevhodnost střídavé péče či svěření dítěte do péče otce. Jedná se například o:

- **„Dítě by mělo mít jen jeden domov,“** a **„tu neustálou změnu prostředí by určitě nezvládl/a“** - Fakt, že mnohdy právě ony samy s dítětem opustily dosavadní společnou domácnost s otcem a dítě se muselo adaptovat na změnu, bývá zcela opomenut. Novák (2013, s. 53) k tomuto navíc dodává, že schopnost podělit se je dítěti vštěpována již od samého počátku jeho života. Pokud některý z rodičů neprezentuje dítěti střídavou výchovu jako problém, dokáže přijmout fakt, že se o něho rodiče podělí.

- **„Moje dítě je na mě silně citově fixované“ -** Zároveň však chodí do školky, plynule zvládlo i nástup do prvního ročníku základní školy, hlídají ho někdy prarodiče, teta nebo nový partner.

- **„Oba máme naprosto odlišné výchovné přístupy“**- Tomuto by se dítě zcela jistě nevyhnulo ani v případě, že by spolu rodiče dále žili společně. To, že se rodiče ve výchově liší, ještě nemusí znamenat vážný problém. Ballnik (2012, s. 19) hovoří o odborných studiích o rodině, které potvrdily, že je pro dítě nejlepší, když: „je otec dostatečně zapojen jako vychovatel, a přitom se jeho výchovná funkce odlišuje od výchovné funkce matky. Hůře jsou na tom děti v rodinách, kde se otec málo podílí na výchově anebo kde se otec a matka ve výchově příliš málo liší.“ Co je však důležité, je důslednost.

- **„Rozhodně by otec nezvládl celodenní péči o dítě. Nikdy se o domácnost nezajímal a z práce chodí pozdě.“** - Je zřejmé, že domácnost vedená mužem bude odlišná. To ale však nutně neznamená, že by v ní dítě nemohlo vyrůstat. Není také vyloučeno, že za dobu společného soužití otec nedostal dostatek prostoru projevit se v tomto ohledu, případně se jeho postup neslučoval

s matčiným. Někteří otcové se dokážou časově přizpůsobit péči o dítě, pokud jim to zaměstnání dovolí. Výjimkou není ani úplná změna zaměstnání. V případě, že otec vážně uvažuje o svěření dítěte do své péče, či péče střídavé, je toto jedna z prvních věcí, kterou se snaží řešit.

Také muži však přichází se dvěma univerzálními tvrzeními, kterými poukazují na předem prohranou bitvu při snaze získat dítě do své či střídavé péče. Jedná se o:

- **„Nemyslím si, že bych měl šanci. Soudy svěřují děti otcům jen tehdy, kdy je matka alkoholička, feťačka nebo se o ně nestará."**
- **„Ten systém není spravedlivý. O všem prakticky rozhodují ženy a je jasné, že tak děti nikdy nemůžu dostat."**

Určitě bych v obou případech mohla oponovat, že záleží vždy na konkrétním posouzení případu a běžně dochází ke svěřování dětí i do péče otce nebo do péče střídavé. Osobně však o tom zcela přesvědčená nejsem. Bohužel jsem měla již zkušenosti i s případy, které by shora uvedená tvrzení zcela vystihovala. Pokud bych si nemyslela, že se alespoň z části zakládají na pravdě, jistě bych si také toto téma pro svou práci nevybrala. Na druhou stranu je však potřeba říct, že někteří otcové jsou skutečně přesvědčeni o tom, že jim systém ukřivdil, ale nezohledňují již své vlastní nedostatky, které je v soudním procesu diskvalifikovaly.

Jak je vidno, jak na straně matek, tak na straně zklamaných otců se objevují stereotypy a předsudky. Podstatné ovšem je, jak tedy vznikl předsudek, že je v zájmu dětí, aby byly svěřeny do péče matky či důraznější verze: Dítě patří matce?

Péče o dítě a domácnost byla úkolem ženy, tedy matky již od nepaměti. Posláním muže bylo shánět rodině obživu, chodit do války či boje a tak chránit rodinu. Pouze tato dělba práce umožnila lidské populaci přežít v tehdejších drsných životních podmínkách (Bakalář, 1993, s. 30). Z tohoto bychom tedy mohli vyvodit počátky současného společenského přesvědčení, že dítě patří matce.

Warshak (1996, s. 24 - 25) však ve snaze poukázat na to, že svěření dětí do péče matky se stalo společenským zvykem až v nedávné době, hledá důkazy o preferenci otců v historii. Počínaje antikou měli otcové naprostou moc nad svými dětmi a v případě

rozvodu přešla starost o dítě přirozeně na ně. Rovněž v novověké Anglii bylo postavení vdaných žen podle tehdejšího občanského zákoníku velmi omezené a i v této době byl právě otec považován za jedinou osobou, která mohla své děti připravit na odchod z domova. V americkém soudnictví byly děti taktéž svěřovány do péče otců a to s ohledem na přesvědčení, že tato varianta je v jejich zájmu.

K postupnému omezování absolutního práva otce na svěření dítěte do jeho péče začalo docházet až v devatenáctém století, kdy se v opatrovnických věcech objevil postoj, že malé děti mají určité specifické potřeby, které mohou lépe uspokojit matky. Tento postoj byl následně plošně prosazován jako tzv. presumpce útlého věku dětí. Děti mladší sedmi let tak začaly být svěřovány do péče matek a následně vráceny do péče otce. Věková hranice sedmi let věku dítěte však byla posouvána směrem nahoru a postupně se dočasná péče matek o dítě po rozvodu přeměnila na trvalou. Této změně nahrávalo také několik dalších okolností jako:

- zákaz dětských prací (dítě se stalo pro otce finančním závazkem a tento byl ochoten přenechat péči o dítě matce)
- změna pohledu společnosti na rodinný systém (rodina je nově místem, kde je dítě chráněno před nebezpečím a opečováváno)
- psychoanalytická propagace nezastupitelnosti mateřské péče (Warshak, 1996, s. 25-26)

To jediné k čemu došlo je, že byl jeden stereotypní přístup nahrazen novým. Soudy se tak ve skutečnosti neřídí tím, co je pro děti v danou chvíli nejlepší, ale spoléhají na předsudky o rolích mužů a žen v dané společnosti. Vzhledem k tomu, že je i nadále současným trendem svěřovat děti do péče matky, je otcovská role v podstatné nevýhodě a to i přes skutečnost, že v určitém věku je právě otec pro dítě ve výchově důležitý.

1.3 Role otce a matky ve výchově dítěte

Dobře fungující vztahový trojúhelník otec – matka – dítě učí dítě reagovat na sebe a okolní svět, zvládat emoce a přistupovat k ostatním lidem, umožňuje mu také pozorovat, jak vypadá mezilidská komunikace a získat zkušenost o mužsko-ženském světě. Dítě střídavě tvoří koalici s jedním z rodičů podle toho, ve které vývojové fázi se

nachází. V prvním roce je základním vývojovým úkolem dítěte získání důvěry ve svět, což vyžaduje citové přijetí ze strany obou rodičů, především však matky. S touto žije v symbióze až do prvního období vzdoru, kdy se snaží prosazovat svou individualitu a odpoutat se od rodičů. Matka hraje opět hlavní roli v době předškolního věku dítěte, kdy se i ona sama více soustřeďuje na dítě a méně pak na muže. Zda bude krize překonána, záleží velmi na snaze rodičů o vzájemný vztah pečovat a schopnosti muže smířit se s konkurencí ze strany dítěte. Mladší školní věk je pak obdobím, kdy dítě vnímá autority, respektuje, že o všem rozhodují rodiče, jejich názory považuje za správné. Matka vytváří dítěti oporu prostřednictvím své emocionality a řečových schopností. Otec naopak dítěti zprostředkovává kontakt s okolním světem prostřednictvím aktivní konfrontace a učí ho účinně usměrňovat agresi během přiměřených pohybových aktivit. Na počátku období dospívání se jak dcera, tak syn opět obrací k matce, jelikož potřebují objevit ženský svět. Jakmile jsou v případě syna zdroje vyčerpány a v případě dcery dojde k zjištění, že dvěma ženám je v jednom prostoru těsno, směřují svou pozornost opět na otce, tj. asi kolem 16 let. Syn si tak potřebuje potvrdit své mužství a od otce očekává, že mu bude věnovat svůj čas ve společné činnosti a přijme ho do světa dospělých. Musí proto čelit konfliktům a dávat tak synovi najevo, že mu na něm záleží. Ve vztahu s dcerou se pak od otce očekává, že vytvoří základ pro to, aby si byla schopna vytvořit odpovídající obraz muže ve svém nitru a přiměřenou komunikaci a jednání s jinými muži včetně sexuality bez úzkosti. Zde záleží na tom, jak dcera svého vnímá, jaký vztah spolu zažívají, zda si jí cení, jaké spory s ní vydrží (srov. Ballnik, 2012, s. 21-22, Trapková, Chvála, 2010, s. 110-112).

1.4 Negativní důsledky absence otce ve výchově dítěte

V případě, že je část vztahového trojúhelníku otec – matka v průběhu vývoje narušena, je chápání okolního světa dítěte negativně ovlivněno. Toto může být ze stran rodičů řešeno efektivně (například návštěvami manželského a rodinného poradce či mediátora), což však vyžaduje snahu a ochotu obou o zachování tohoto vztahového trojúhelníku. V opačném případě dochází k rozpadu rodiny, kdy je jeden z rodičů nucen odejít. Následný kontakt dítěte s rodiči vždy závisí na schopnosti rodičů dohodnout se a jejich snaze dítěti tuto negativně vnímanou situaci usnadnit. V některých případech tohoto však rodiče schopni nejsou. Matky vnitřně přesvědčené o pravdivosti hesla: děti patří

matce, se pak snaží otce ze života dítěte zcela vymazat. Neuvědomují si však, že absence otce ve výchově se pak může negativně projevit ve vývoji jejich dítěte.

Možnými důsledky nepřítomnosti otce ve výchově se zabývá i Bakalář (2006, s. 33). Tento čerpal z následujících výsledků britského šetření badatelky O´Neillové a jejího týmu z roku 2002, která rozdělila důsledky nepřítomnosti otce v životě dítěte do tří věkových kategorií, a to: děti, mládež v období puberty a po ní a mladí dospělí. Děti jsou podle tohoto výzkumu ohroženy problémy ve škole, se zdravím, chudobou, deprivací a v interpersonálních vztazích. U druhé věkové kategorie je vyšší pravděpodobnost výskytu problémů v oblasti sexuality, konzumace alkoholových a jiných drog, výchovných problémů spojených se školní docházkou či porušováním společenských norem. U poslední kategorie se jedná již o trvalé dopady absence otce ve výchově, které se mohou projevovat profesními či případně až existenčními problémy, zdravotními, emočními a psychickými problémy. Další soubor problémů se pak týká jejich partnerského života, kdy vztahy budou navazovat velmi brzy a stejně tak budou ukončeny. Rovněž existuje velká pravděpodobnost, že založí rodinu, která bude opět neúplná.

Obávaným nástrojem matek vůči otcům vyloučeným z výchovy je tzv. syndrom zavrženého rodiče. Gardner (1996, s. 12-13), z něhož jsem čerpala informace pro vytvoření této statě, tento termín charakterizuje jako: „proces, kdy dítěti je vůči rodiči vštěpován odpor a kritika, které jsou neoprávněné nebo přehnané.“ Dále uvádí, že rodič, který se snaží systematicky naprogramovat dítě proti druhému rodiči, takto činí jak vědomě, tak i podvědomě. Velký podíl na rozvoji syndromu má i samo dítě, které sice svého vychovatele dříve milovalo, ale náhle se k němu začalo stavět více než negativisticky.

Popouzející rodič, v našem případě matka, se snaží omezit kontakt dítěte s druhým rodičem, otcem, na nejnižší možnou míru a pohanit osobu druhého rodiče natolik, aby i samo dítě přestalo kontakt s ním vyhledávat. Tato strategie zahrnuje celou škálu aktivit, kterými se matka snaží co nejvíce znepříjemnit návštěvu u otce či zamezit ji zcela. Snaží se dětem vymyslet líbivější program především v době plánovaného pobytu u otce, stanovují ultimáta, kdy trestem za jejich nedodržení je zrušená návštěva, nebojí se nahrát situaci, kdy jí měl otec ublížit, případně řekl něco nehezkého o dítěti, obviňuje

otce za odchod od rodiny a nehezky se o něm vyjadřuje, podněcuje děti k tomu, aby druhého rodiče neposlouchaly a jeho snahu o navázání jakéhokoliv kontaktu, označují jako otravování. Pokud ke kontaktu vůbec dojde, matky často dětem sdělují, že musí jít k otci na návštěvu, protože to tak nařídil soud nebo by je druhá strana zažalovala. Tímto dávají jasně najevo svůj nesouhlas, krutost systému či druhé strany, kterou nezajímají pocity dítěte.

Na straně dítěte je jedním z klasických projevů prezentace svého negativního postoje vůči otci za použití urážlivých slov. Jedná se o naučený monolog, během kterého dítě zdůrazňuje svou nenávist a své přání se s otcem již nikdy nepotkat. Vzpomínky na společné chvíle s ním jakoby neexistovaly, případně si na ně dítě „nevzpomíná." Stejně tak vymizí schopnost dítěte najít nějakou dobrou vlastnost otce, ale naopak je schopno vyjmenovat mnoho vlastností špatných. Ve společnosti obou rodičů zaujímá odmítavý postoj k otci a naopak vyhledává přítomnost a ochranu u matky. Pravidelné návštěvy odmítá pod nejrůznějšími výmluvami a v případě, kdy k návštěvě přece jen dojde, je jejich jednání i nadále především nepřátelské (Gardner, 1996, s. 15-17).

Tyto děti také nedokážou uvést žádný závažný důvod jejich nenávisti vůči rodiči. Jsou postaveny především na bezvýznamných vzpomínkách, někdy také dávají rodiči za vinu rozchod partnerů, kde se nápadně zrcadlí slova „ublíženého“ rodiče. Často také napodobují řeč matky a svá sdělení následně samy nedovedou zdůvodnit. Takto lze jasně rozpoznat, který z rodičů dětmi manipuluje (tamtéž, s. 19-20).

Samy jsou přesvědčeny o tom, že rozhodnutí nestýkat se s druhým rodičem je jejich vlastní. Tímto smýšlením chrání matku před kritikou okolí a pocitem viny a navíc se takto rodiči jistě zavděčí. Matka využívá této skutečnosti ve svůj prospěch, jelikož sama vystupuje jako starostlivý rodič, který se snaží umožňovat svému bývalému partnerovi styk s dítětem, ale vzhledem k jeho rozhodnutí je bezmocná. V případě, kdy je dítě nuceno vyjádřit svůj názor před matkou, odpoví automaticky to, co chce slyšet. K tomuto ho vede snaha zavděčit se matce, ale také svá vlastní ochrana před její případnou zlobou pokud nebude spokojená s odpovědí. Při častějším upevňování těchto názorů pak dítě skutečně začne věřit tomu, co samo říká nebo je mu vštěpováno a toto veřejně prezentuje bez sebemenšího pocitu viny (tamtéž, s. 23-24).

Je zjevné, že tato důmyslná taktika nabízí jen velmi málo šancí ke svému prokazatelnému odhalení. Otcové takto ztrácí prakticky veškeré naděje na kontakt s dítětem. Jeho obraz je v očích dítěte natolik zkreslený, že se nepodaří navázat kontakt s dítětem ani v době jeho dospělosti.

2 Hodnocení rodičovských kompetencí

2.1 Hodnocení rodičovských kompetencí v rámci výkonu sociálně právní ochrany dětí

Činnost pracovníků sociálně-právní ochrany je upravena zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Jednotlivá ustanovení zahrnují širokou škálu profesních činností, na jejímž konci má být pokud možno spokojené dítě. Jedná se o poradenství, vyhledávání ohrožených dětí, výkon sociální kurately či náhradní rodinné péče apod. Nedílnou součástí výkonu SPOD je také zastupování nezletilých u soudních řízení, kde byl OSPOD na základě usnesení soudu jmenován opatrovníkem. Z této pozice je pracovníkům SPOD umožněno podávat procesní návrhy, včetně těch, jak by měl soud rozhodnout, dále navrhovat další důkazní prostředky, klást dotazy ostatním účastníkům řízení, podrobit se na žádost soudu výslechu a podat odvolání.

Pracovník SPOD, který s rodinou od počátku pracuje a účastní se soudního jednání, by si především měl být schopen odpovědět na otázky, zda je vhodnější, aby dítě vychovával otec nebo matka či zda je jejich působení na dítě natolik závažné, že by měl být jejich styk s dítětem zakázán. K nalezení těchto odpovědí je třeba důkladného šetření, jehož výsledkem je výchovná zpráva opatrovníka. Tato by podle MPSV (2012, s. 7) měla zahrnovat informace o:

- skutečných poměrech obou rodičů včetně jejich bytových podmínek
- jejich možnostech a schopnostech osobní péče o dítě, případně zda se na výchově dětí budou podílet i jiné osoby a do jaké míry
- jejich pracovní době, charakteru pracovní činnosti a výdělkových schopnostech
- vzájemného vztahu dítěte a nového partnera rodiče, případně i vzájemného vztahu s jeho dětmi
- přání dítěte, jeho důvod i případnou hrozbu ovlivňování tohoto názoru jedním z rodičů
- postoji dítěte k případnému stěhování či změně školy a jeho vazbách na současné prostředí

- postoji sourozenců k jejich případnému rozdělení a možném důsledku jejich rozdělení
- komunikaci rodičů, tj. zda jsou schopni předat si informace o dítěti
- postoji rodičů k návrhu navrhovatele

Pracovník sociálně-právní ochrany dětí je mnohdy prvním odborníkem, který hodnotí rodinu dítěte. Cílem hodnocení však není diagnostikovat, zda je některý z rodičů patologická osobnost, ale mělo by odhalit, nakolik je prostředí pro dítě více či méně příznivé. Tato informace je pro mnohé rodiče překvapující, jelikož „je přece zjevné, že je matka/otec naprosto výchovně nezpůsobila/ý a přesto s tím OSPOD nic nedělá." Rodiče ovšem při takovém tvrzení velmi často zapomínají na dost podstatnou skutečnost, a to, že OSPOD nejen, že ve věci nijak nerozhoduje, ale navíc stojí často mezi dvěma naprosto odlišnými tvrzeními.

Rodiče také někdy mají snahu přicházet s nepravdivými informacemi, kdy se druhého rodiče dokonce nebojí obvinit z tak závažných činů jako je týrání dítěte či jeho sexuálního zneužívání. Mimo to jsou schopni zcela ignorovat přítomnost dítěte při jeho předávání a vytvářejí velmi konfliktní atmosféru plnou nadávek, výčitek, urážek apod. Dítě pak často reaguje pláčem, čehož rodiče opět využívají k vzájemnému obviňování se z psychického deptání svého potomka, o čemž informují také pracovníka SPOD. Tyto informace, včetně snahy rodičů zmanipulovat výpovědi dítěte při jednání s pracovníkem SPOD velmi komplikují jeho náhled na situaci v rodině. I když jeho hlavním posláním není hledat pravdu, často se bez určitého objasnění neobejde.

Cílem hodnocení také není dítě za každou cenu odebrat z nepříznivého prostředí, ale má pracovníkovi pomoci především naplánovat opatření vedoucí k podpoře rodiny a následně efektivně posoudit práci s danou rodinou.

Ještě v nedávné minulosti bylo hodnocení rodiny založeno především na osobní zkušenosti pracovníka SPOD a zákonných normách. Rodina nedostávala příliš prostoru či podnětu ke změně a řešení bylo poměrně radikální. V současné době je vliv specifických norem, na které musí brát pracovník ohled, podstatně širší. Především již není na místě instinktivní posuzování situace ovlivněné předsudky soudobé společnosti

o výchově, ale je třeba do procesu zapojit celou rodinu, odborníky, kteří s ní spolupracují a neopomíjet jejich účast i při samotném hodnocení práce s rodinou.

S přijatou novelou zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, byla zakotvena zákonná povinnost pracovníků SPOD vyhodnocovat situaci dítěte v rodině a rovněž byl vytvořen základní rámec pro samotné hodnocení. Tento krok měl podle Ptáčka a Pemové (2012, s. 49) vytvořit systém pro objektivní rozhodování, které může dále sloužit jako podklad při rozhodování soudu a k vytvoření individuálního plánu ochrany dítěte. Je také přenositelné v případě postoupení spisu na jiný úřad.

V první fázi OSPOD přijímá základní informace o dítěti, které shromažďuje a rozhoduje o dalším postupu. Tímto bývá většinou osobní rozhovor s rodiči i dítětem, pokud je toho vzhledem ke svému věku a možnostem schopno. Mimo to jsou zjišťovány základní informace o dítěti a způsobu péče jeho rodičů také z obce, kde rodina žije, školského zařízení, které dítě navštěvuje, ošetřujícího lékaře dítěte, případně dalších odborníků, kteří s rodinou spolupracují. Poté následuje tzv. vstupní či úvodní hodnocení, které má určit závažnost ohrožení dítěte. V běžných případech, kdy bylo důvodem založení dítěte do evidence SPOD probíhající soudní řízení o úpravě rodičovské odpovědnosti k dítěti, není většinou dítě ohroženo. Není tedy nezbytné postupovat dále ke komplexnímu hodnocení dítěte a jeho rodiny, kdy jsou hodnoceny potřeby, rizika a silné stránky dítěte, rodiny a komunity, jehož výsledkem je individuální plán ochrany dítěte.

Veškeré informace potřebné k vypracování výchovné zprávy jsou zjišťovány z pohovorů s rodiči i dětmi, z šetření v domácnostech a zpráv odborníků, kteří s rodinou dlouhodobě spolupracují.

2.1.1 Pohovor s rodiči

Při pohovoru s rodiči se pracovník mimo potřebné informace často dozvídá i o příčinách rozchodu rodičů, konfliktech, které se týkají majetkového vypořádání či odlišného výchovného přístupu. Rodiče také nezapomínají zmiňovat vlastnosti svých protějšků, které by podle jejich názoru mohly poškodit následný vývoj dítěte. V takových případech je velmi složité posoudit, zda rodič takto nesleduje pouze svůj vlastní zájem (tj. potřebuje ze sporu vyjít jako vítěz a mít moc rozhodovat o životě dítěte). Rodiče se

totiž mnohdy snaží získat „bonusové body," které by jim pomohly při svěřování dětí do jejich výhradní péče.

2.1.2 Pohovor s dětmi

Při pohovoru s dětmi je třeba přizpůsobit komunikaci věku i specifikům dítěte, stejně jako sdělení týkající se probíhajícího soudního řízení. Podle MPSV (s. 20) by se měl pracovník SPOD zaměřit na témata týkající se jeho zájmů, koníčků a školní docházky, dále rodinných vztahů, kdy je třeba dotazovat se na členy rodiny, jak s nimi tráví čas, jak se mu věnují apod. Nedílnou součástí je také zjištění představy dítěte o jeho budoucnosti s důrazem na to, jak se rodiče mají podílet na jeho péči. Rovněž je důležité zjistit, zda ho něco trápí, kdo s ním sdílí jeho trápení, jaké jsou jeho pozitivní zážitky a s kým je zažilo.

Dobře směřovanými otázkami lze také zjistit, zda se rodiče předem nepokoušeli ovlivnit jeho výpověď, jelikož děti se v průběhu rozhovoru stávají více otevřenými a mnohdy sdělí i to, s čím rodiče předem nepočítali. Především malé děti nejsou tak opatrné a na dotaz, zda je jimi vyslovené přání skutečně jejich, případně jim někdo poradil, odpovídají, že to takto řekl jeden z rodičů. Nejčastěji jím bývá právě ten, v jehož doprovodu dítě přišlo. I toto zjištění se pak stává součástí výchovné zprávy, jelikož přímo poukazuje na snahu rodiče zmanipulovat soudní rozhodnutí.

Je zřejmé, že takovéhoto sdělení by pracovník SPOD nedosáhl v případě, kdy by se pohovoru s dětmi účastnili rodiče. Pohovory s dětmi probíhají proto zpravidla bez jejich přítomnosti, a to i s jejich občasným projevem nevole. V tomto ohledu pracovníky podporuje také zákon o SPOD, konkrétně v § 8, odst. 2: „Dítě, které je schopno formulovat své vlastní názory, má právo pro účely sociálně-právní ochrany tyto názory svobodně vyjadřovat při projednávání všech záležitostí, které se ho dotýkají, a to i bez přítomnosti rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte."

Pohovor probíhá přímo v kanceláři sociálního pracovníka případně v tzv. pohovorové místnosti, je-li tato pracovníkům k dispozici. Může být proveden například také ve školském zařízení, kde jsou eliminována rizika ovlivňování názoru dítěte rodiči. Z rozhovoru s pracovníkem je pak pořízen protokol o jednání, který je podle Instrukce MPSV založen do speciální složky, která tvoří podklady pro zpracování spisové

dokumentace. Podle této instrukce k obsahu složky nemají oprávněný přístup rodiče, ale pracovník je může informovat o podstatném obsahu, o němž je rovněž vyhotoven záznam do běžné spisové dokumentace.

Úkolem pracovníka je navázat dostatečný kontakt s dítětem, přizpůsobit mu styl vyjadřování a jazyka, zjistit potřebné informace k dalším opatřením a vypracování výchovné zprávy. V případě plánovaného soudního jednání ho pracovník musí dostatečně poučit o průběhu soudního řízení, jeho právech a o tom, že bude zastoupen u soudního jednání opatrovníkem. Dále o tom, co navrhují rodiče a jaké důsledky plynou z případného vyhovění názoru dítěte a ze samotného soudního rozhodnutí.

2.1.3 Šetření v domácnosti

Zákon o SPOD umožňuje pracovníkům podle § 52 odst. 1, provádět šetření v domácnostech jak po předchozí domluvě s rodiči, tak neohlášeně, kdy jsou rodiče povinni pracovníkům šetření umožnit. Pro další spolupráci s rodinou je ovšem daleko vhodnější šetření s rodinou nejprve vyjednat při předchozím osobním setkání. Samotné šetření by pak mělo být prováděno nejlépe v době, kdy jsou k zastižení jak dospělí členové domácnosti, tak samotné dítě. Toto prostředí může být cenným zdrojem informací týkajících se vzájemných vztahů, pravidel v rodině, způsobu komunikace mezi rodiči a dětmi a může mnohé vypovědět i o rolích jednotlivých členů rodiny včetně hranic mezi nimi. Záleží však na tom, co je cílem šetření pracovníka SPOD.

Matoušek (2010, s. 157) doporučuje začít pokládat dotazy při šetření od obecnějších témat, kdy se zajímáme o osoby žijící v bytě k otázkám o provozu a rozdělením domácích povinností mezi jednotlivé členy domácnosti. Dále lze přejít na otázky vztahové, kdy se zajímáme o to, jak spolu rodina vychází až po ujasnění financí, kdy se ptáme na příjmy, náklady a zda je rodina takto schopná vyjít. Prohlídka bytu by pak měla probíhat za asistence dospělého člena rodiny, kdy je třeba respektovat případné rozhodnutí rodiny některé místnosti nezpřístupnit. Mám však za to, že v případě podezření na domácí násilí či zanedbání péče je třeba trvat na prohlídce všech místností bez výjimky a samotný požadavek rodiny by měl být varovným signálem, že vše nemusí být zcela v pořádku.

2.1.4 Případová konference

S účinností novely zákona o SPOD v roce 2013 se také začala využívat metoda případové konference, která rovněž výrazně napomáhá v procesu hodnocení a následné tvorby individuálních plánů. Manuál MPSV o případových konferencích (2010, s. 1) velmi podrobně definuje tuto metodu následovně: „Případová konference je plánované a koordinované společné setkání klienta, jeho rodiny a všech, kteří pro ně představují, nebo mohou představovat, podpůrnou síť. Cílem setkání je výměna informací, zhodnocení situace dítěte a jeho rodiny, hledání optimálního řešení a plánování společného postupu, který povede k naplňování potřeb dítěte."

Případovou konferenci nejčastěji svolává právě OSPOD a žádá o účast nejen odbornou veřejnost spolupracující s rodinou, ale i samotné rodiče a v některých případech i děti. Během tohoto setkání dochází k seznámení účastníků s případem ze strany koordinátora případové konference a následné diskusi směřující k předem stanovenému cíli. V závěrečné fázi je v ideálním případě vytvořen konkrétní plán činností jednotlivých subjektů.

Nejčastějším cílem bývá prozatímní uspořádání kontaktů dětí s oběma rodiči v případě, že ještě nedošlo k pravomocnému rozhodnutí a u jednoho z rodičů se objevuje vůle nerespektovat právo druhého na styk s dětmi. Pro zajímavost byly výsledky mnou svolaných případových konferencí úspěšné asi v polovině případů.

2.1.5 Podrobné hodnocení situace dítěte a rodičovských kompetencí

U komplikovanějších případů, kde rodiče nejsou schopni dohody a není zcela jasné, který z nich je výchovně způsobilejší, dochází k několika odročením soudního jednání a nelze opomenout také právo účastníků odvolat se do rozhodnutí soudu v případě nespokojenosti s rozhodnutím. Takto může boj rodičů o převahu společných chvil strávených s dítětem trvat až několik let. Pokud se přitom rodiče dopouštějí zákeřného jednání, kterým ohrožují psychický vývoj či zdraví dítěte, je i zde podrobné vyhodnocení nezbytné. Stejně tak je tomu i v případech, kdy je dítě ohroženo na životě, zdraví, ocitlo se bez potřebné péče nebo je ohrožena jeho mravní výchova. Pracovník si tak vytvoří jasný přehled o potřebách dítěte, které je třeba zajistit, i těch, kde je

fungování přirozeně zajištěno snahou rodičů. Jedná se potřeby zdraví, učení se, emočního vývoje a chování, rodinných a sociálních vztahů, identity a sociální prezentace, samostatnosti a sebeobsluhy. Následně se sociální pracovníka zaměřuje na oblasti rodičovské kapacity, které zahrnují zajištění základní péče, bezpečí a ochrany, citovou vřelost, stimulaci a podněty, vedení a hranice, stabilitu. V poslední fázi jsou pak hodnoceny zdroje rodiny a prostředí, které zahrnují rodinnou historii o fungování rodiny, širší rodinu, bydlení, zaměstnání, finanční situaci, sociální začlenění a komunitní zdroje (Racek, Solařová, Svobodová, 2014).

Veškeré informace jsou zjišťovány ze stejných zdrojů jako v případě vypracování výchovné zprávy. Tyto jsou pracovníkem následně zanalyzovány a detekované rizikové faktory včetně nenaplněných potřeb se promítají také v následném individuálním plánu.

Z výčtu hodnocených oblastí a jejich přibližného obsahu je zřejmé, že tento proces je velmi náročný na čas, vědomosti pracovníka a zjištění a organizaci všech podstatných informací. Vzhledem ke zmíněné náročnosti a také administrativnímu zatížení je toto opatření ze strany mnoha pracovníků SPOD, často kritizováno.

Díky tomuto procesu však pracovník získá cenné informace o fungování rodiny a jejich jednotlivých členů, čímž také může usnadnit rozhodování soudů, které takto mají k dispozici daleko větší a komplexnější rozsah informací o rodině.

2.2 Znalecké posudky zaměřené na výchovnou způsobilost rodičů

Ke znaleckému posuzování dochází především během sporného soudního řízení o úpravě rodičovské odpovědnosti, kdy situace vyžaduje odborné posouzení. Jedná se o důkazní prostředek, jehož provedení navrhují hlavní účastníci řízení, opatrovník nezletilých dětí nebo sám soudce. Tento také v konečné fázi rozhodne, zda znalecký posudek bude vypracován nebo se bez něho lze obejít.

V jakých případech je proto nezbytné odborné posouzení navrhovat? MPSV (2012, s. 29) doporučuje sociálním pracovníkům navrhovat tento důkaz, pokud se objeví pochybnosti o osobnostech rodičů, kdy jejich nepřesvědčivé jednání vyžaduje podrobnou diagnostiku a rovněž nelze předpokládat dohodu rodičů na péči o dítě.

Konkrétního znalce ustanovuje soud usnesením, kdy vychází ze seznamu znalců vedeného krajskými soudy (§ 4 Vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících). Ve věcech úpravy rodičovské odpovědnosti se zpravidla jedná o znalce z oboru klinické psychologie a psychiatrie. Vypracování znaleckého posudku je spojeno s až dvouměsíční časovou lhůtou, během které se znalec podrobně seznamuje se soudním spisem, osobně se setká s posuzovanými rodinnými příslušníky a použije vhodné testové metody, které následně zanalyzuje, vyhodnotí a zodpoví otázky položené soudem. V otázce úpravy rodičovské odpovědnosti jsou dotazy soudu zaměřeny na oblast osobnostních rysů obou rodičů a zhodnocení lepších předpokladů pro výchovu dětí, dále na rodinné vztahové vazby a přítomnost negativního ovlivňování dětí proti druhému rodiči (MPSV, 2012, s. 29). S ohledem na výsledky testování se pak znalci v závěrech posudku vyjadřují také k vhodné formě výchovy, ideálním rozsahu styku s druhým rodičem a možnosti případného rozdělení sourozenců mezi rodiče.

2.2.1 Proces znaleckého posuzování výchovné způsobilosti rodičů

Pro účely konkrétnějšího hodnocení kvality výchovných schopností rodičů, byl po dobu několika desítek let vytvářen seznam tzv. Kritérií pro posuzování výchovných předpokladů rodičů. Tento byl vytvořen především jako pomocný nástroj pro soudní znalce, dodnes však napomáhá také soudcům a sociálním pracovníkům, kteří taktéž posuzují, jaké výchovné prostředí je pro děti nejlepší. Podrobně popisuje jednotlivé kategorie Bakalář (2006), který je skloňován také v dalších publikacích, kde domácí autoři narazí na téma znaleckého posouzení[1]. Z jeho interpretací jsem vycházela i já v následující stati o jednotlivých kategoriích (2006, s. 17 – 25). Jedná se o:

Osobnost rodiče

V této oblasti je posuzováno psychické zdraví rodiče. Obecně se má za to, že zvýšené

---

[1] Např. NOVÁK, T. *Znalecké posudky dětí pod drobnohledem*. Praha: Linde, 2013. ISBN 978-80-7201-900-7.

MATOUŠEK, O. a kol. *Dítě a rodiče v rozvodu: Manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. Praha: Portál, 2015. 978-80-262-0968-3

množství psychopatologických rysů v osobnosti rodiče snižuje jeho způsobilost k výchově dítěte. Setkáváme se zde s pojmy jako zralost, labilita, frustrační tolerance, odolnost vůči stresu apod.

Vztah rodiče k dítěti

Znalec se také zaměřuje na skutečný zájem rodiče o dítě. Tento je buď směřován k rozvoji a štěstí dítěte, nebo k jeho citové závislosti na vychovávající osobě. Skrytým motivem rodiče v případě druhém, může být obava z životní prázdnoty a neuspokojení v ostatních oblastech, případně touha po moci. Dítě se tak stává jedinou náplní v životě rodiče a je mu odepřena možnost samostatně se citově rozvíjet.

Znalec se proto zaměřuje na znalost rodičů týkající se vnitřního světa dítěte, jejich schopnost vidět reálně klady a zápory dítěte, jejich účast na aktivitách při péči o dítě a schopnost projevovat mu dostatečnou emoční vřelost.

Charakter, morálka, struktura mravních norem rodičů

Výchozí premisou v této oblasti je, aby rodič byl dobrým morálním vzorem pro dítě, jelikož právě on je jedním z primárních činitelů, který svým působením na dítě spoluvytváří jeho základní žebříček hodnot. Pokud se rodič chová nezodpovědně, neplní svoje povinnosti či dokonce páchá trestnou činnost, připravuje tak i svoje dítě na přijetí této role.

Znalec by se tedy měl seznámit jak s dokumentací o disciplinárním řízení, přestupcích případně trestných činech rodičů, tak rovněž s jimi uznávanými morálními hodnotami a životními cíli. Lze také vycházet ze způsobu, jak rodiče řeší vzájemné konflikty, bojují při rozvodovém řízení a respektují právo druhého rodiči či příbuzných podílet se na výchově dítěte.

Respekt k právu dítěte stýkat se s druhým rodičem

Styk dítěte s druhým rodičem je pro jeho následný vývoj velmi důležitý. V případě, že rodič zamýšlí přerušit styk dítěte s druhým rodičem, vypovídá to o jeho snížených osobnostních kvalitách. Motivem k tomuto jednání může být plánovaná osobní msta, možnost pokoření druhého rodiče a ublížení mu. Touha po satisfakci pak výrazně upozaďuje skutečný zájem dítěte. Tato je někdy tak silná, že se rodič rozhodne zamezit kontaktu s druhým rodičem nebo ho alespoň co nejvíce znepříjemnit prostřednictvím popouzení dítěte. Některé taktiky rodičů jsou tak dobře naplánované, že je lze jen těžko

prokázat bez odborného posouzení. Popouzení dítěte jedním rodičem vůči druhému či přítomnost zavržení rodiče je v poslední době častým dotazem soudu na znalce.

Vztah dítěte k rodiči

Pro svůj zdravý vývoj potřebuje dítě bezpečné citové pouto k osobě, která mu je na blízku, zná jeho potřeby, reaguje na ně a naplňuje je. Takto vytvořené pouto umožňuje dítěti najít bezpečné útočiště vždy, když se cítí být ohroženo. Dítě se v tomto vztahu učí důvěřovat ostatním, vnímat jejich i své pocity, zvládat stresové situace a přebírat zodpovědnost za své chyby. Pokud rodič nevnímá vlastní potřeby dítěte a nesnaží se jim přizpůsobit, bude vývoj jeho potomka výrazně omezován a zároveň nikdy nedojde k vytvoření skutečně pevné vazby mezi dítětem a takto jednajícím rodičem (Matoušek, 2010, s. 34).

Vzor pro vytvoření sociální, zejména sexuální role, identity

„Aby dítě mohlo přijmout svou roli zdravě, plně a uspokojivě, musí mít vhodný vzor, model. Pomocí procesu identifikace s matkou děvče dospívá k pocitu, že je správnou ženou, a analogicky chlapec dospěje k pocitu, že je správným mužem, pomocí procesu identifikace s otcem (Bakalář, 2006, s. 22).“ Přítomnost obou rolí je pak velmi podstatná pro schopnost dítěte k pozdějšímu navazování a udržování partnerských vztahů.

Úroveň vzdělání a inteligence rodičů

V tomto ohledu se předpokládá, že rodič s vyšším a vzděláním a inteligencí dokáže dítěti vytvořit podnětnější prostředí a dokáže mu předat více poznatků či ho stimulovat k seberealizaci v různých odvětvích lidského života. Toto kritérium je nejsnadněji ověřitelné a hodnotitelné prostřednictvím inteligenčních testů a zjišťováním nejvyššího dosaženého vzdělání rodičů.

Šíře rodinného zázemí

Tato kategorie je významná především tehdy, kdy existuje výrazný početní nepoměr fungujících příbuzenských vztahů na stranách rodičů. Hodnotí se, jak často se příbuzenstvo s dítětem vídá, jaká je kvalita jejich vzájemného vztahu a zda jsou ochotni s péčí o dítě pomoci v případě, kdy by rodič nemohl své povinnosti dočasně vykonávat.

Ze své zkušenosti se znaleckým posuzováním však mohu říci, že toto kritérium nebývá součástí většiny znaleckých posudků, i když je splněna základní shora uvedená

podmínka. Bližší informace o rodině rodiče se dozvídáme z rodinné anamnézy posuzovaného, kterou znalec sestavuje na základě rozhovoru s ním. Zde se však jedná především o zjištění výchovné historie v rodině posuzovaného rodiče, nikoliv zjištění vazeb dítěte s širším příbuzenstvem. Širším rodinným příbuzenstvem rodiče se příliš nezabývá ani soud, pokud se soudní řízení přímo netýká styku dítěte například s prarodiči.

Kontinuita prostředí pro dítě

Rodiče by po svém rozchodu měli brát také v potaz to, že by dítě mělo být změnou dosud fungujícího prostředí postihnuto co možná nejméně. I když je změna bydliště často nevyhnutelná, neměly by ze života dítěte vymizet osoby, které má rádo, případně i oblíbená místa. O škodlivost změny prostředí na prožívání dítěte se pak opírají zejména rodiče usilující o střídavou péči. Právě u této formy péče je toto kritérium významnou součástí znaleckého posudku, i když většinou lze možnou škodlivost změny prostředí posuzovat již ex post, jelikož rodiče často nečekají na doporučení znalce a následné rozhodnutí soudu a konají na základě svého vlastního úsudku dříve. V takovém případě se pak znalec může přímo zaměřit na to, jak dítě zvládlo adaptaci na nové prostředí a zda je toto pro jeho vývoj vhodné.

Socioekonomický status

V tomto kritériu jde především o míru předpokládaného finančního zaopatření dítěte. Obecně se má za to, že rodič s vyššími finančními prostředky dokáže dítěti zajistit lepší životní úroveň v oblasti bydlení, stravování, zdravotní péče, přístupu ke vzdělání, vytváření podmínek pro rozvoj nadání a talentu, schopností, dovedností a volnočasových aktivit.

Na tomto místě však nelze nezmínit také určitá rizika plynoucí z výrazných finančních či majetkových rezerv rodičů. Pokud jsou vytvořeny díky nadprůměrným příjmům rodiče, je toto spojeno s tvrdou, cílevědomou, ale také časově náročnou činností. Může se tak stát, že dítě má sice zajištěnou kvalitní životní úroveň, ale chybí mu pozornost rodiče, což se může dále negativně projevovat v průběhu dospívání.

Při snaze rodiče o vytvoření podmínek pro nalezení talentu svého dítěte pak může také snadno dojít k jeho přetěžování, kdy se věnuje nejen domácí přípravě do školy, ale také velkému množství zájmových aktivit. Hlavním smyslem takovéhoto přetěžování může

být také snaha o naplnění doby, kdy je rodič pracovně zaneprázdněn, což však rovněž poukazuje na jakousi formu nezájmu rodiče o samotné dítě.

Konečně pak může docházet také k tzv. uplácení dítěte, kdy je hlavním záměrem dítěti ukázat, že pokud zůstane v jeho péči, dostane vše, na co si vzpomene. Může však být odměňováno i za to, že například odmítlo trávit čas s druhým rodičem.

2.2.2 Specifika znaleckého posouzení

Znalec během posouzení využívá rovněž metod pozorování, rozhovoru a rozboru produktů činnosti, jako je tomu u i sociálních pracovníků OSPOD. Je však navíc kompetentní k tomu, aby využíval speciální testovací metody a následně z jejich výsledků vyvozoval stěžejní diagnostické závěry. Podle Svobody (2001, s. 27) je za výběr těchto metod zodpovědný pouze psycholog, v našem případě znalec, který musí zvolit vhodné nástroje k zodpovězení otázek stanovených soudem.

Tyto metody lze rozdělit na projektivní a částečně projektivní. Hlavní rozdíl pak spočívá v tom, že při využití projektivních metod posuzovaný neví, co o sobě svou odpovědí sděluje. Neexistuje zde proto riziko záměrného zmanipulování výsledků. Částečně projektivní metody se nejčastěji vyskytují při posuzování dětí. Je možné předem se na ně připravit a výsledky mohou být zkreslené také například tím, že posuzovaný již v minulosti měl zkušenost s danou metodou. Vzhledem k tomuto riziku by neměl zkušený znalec pouze mechanicky vyhodnocovat, ale využívat jednotlivé položky jako podnět k rozhovoru s dítětem. (Novák, 2013, s. 17 – 19).

V případě znaleckého posuzování rodičů se znalec soustřeďuje především na testování jejich osobnosti a inteligence. Informace o jejich výchovné strategii, názorech, přáních, životních cílech, obavách a počáteční anamnestické údaje získává pak prostřednictvím rozhovoru. Dotazy směřované k vypracování anamnézy jsou zpravidla směřované na podobu nukleární rodinu vyšetřovaného rodiče, míru citových podnětů v dětství, která ovlivnila jeho emoční vývoj, studium a prospěch ve škole, následnou volbu povolání a následný vývoj pracovního života, podobu navázaných a případně ukončených sociálních vztahů, vývoj v oblasti sexuality a partnerského života včetně současné rodiny, postoj k hodnotám, přítomnosti závislostního chování (Svoboda, 1999,

s. 43 až 44). Ze získaných dat je možné vytvořit jakousi mozaiku, která čtenáře znaleckého posudku podrobně seznámí s osobností vychovatele.

Tato část znaleckého posudku je pro pracovníky SPOD velmi obohacující, jelikož ze své činnosti se k podobným informacím nemohou nikdy zcela dostat. Údaje týkající se minulosti a především dětství rodičů nejsou podrobně zjišťovány, pokud se o tomto oni sami nezmíní.

Méně příznivou je tato část pro rodiče, jejichž výsledek vyšetření obsahuje zmínky o nezralosti, snížených výchovných schopnostech či dokonce poruše osobnosti. V takovém případě se často objevují protiargumenty, kdy měl rodič málo času na provedení testu, byl ve stresu, dostatečně nepochopil zadání, výsledky testů byly zmanipulovány apod. Vzhledem k těmto zkušenostem je dána možnost všem účastníkům soudního řízení seznámit se podrobně se znaleckým posudkem, vyjádřit se k němu a případně požadovat výslech znalce během soudního jednání. Zde pak mohou být nesrovnalosti vysvětleny. Nejednou jsem však byla svědkem situace, kdy strana „poškozeného“ rodiče požadovala výslech znalce, zde byly položeny jen velmi vágní dotazy a až po jeho odchodu rodič vyjádřil svůj nesouhlas s posudkem, který již bez přítomnosti znalce odůvodnil výše uvedenými argumenty.

Velmi podstatnou součástí znaleckého posudku je pak vyšetření dítěte. Anamnestické údaje o dítěti podávají zvláště rodiče, v případě vyššího věku lze získávat informace již i od samotného dítěte. V případě, že jsou zdrojem informací rodiče, lze i z množství a kvality odpovědí určit, který z rodičů má potřeby dítěte lépe zmapovány.

I zde se znalec zajímá o podobu nukleární rodiny, jak probíhá kontakt dítěte s rodiči a sourozenci, trávení volného času s nimi a používané výchovné metody. Další dotazy znalce směřují k prenatálnímu období, způsobu porodu a vývoji v raném věku, scholaritě, návykům a přítomnosti jejich případné nežádoucí složky, formování žebříčku hodnot a vztahu dítěte k povinnostem, zájmům a zálibám, dále ke způsobu navazování a udržování sociálních vztahů s vrstevníky i autoritami, míře citových podnětů ze strany rodičů, schopnosti překonat závislost na rodičích, přítomnosti výchovných problémů apod. (Svoboda, 2001, s. 45-46).

Použité diagnostické metody se zaměřují především na zjištění podoby mezilidských vztahů v rodině, ale může se jednat i o osobnostní či inteligenční testy. Jsou více kreativní se zaměřením na dětskou fantazii, zahrnují množství vizuálních pomůcek a figurek, díky čemuž hlavně malé děti chápou vyšetření spíše jako hru. Toto znalci umožňuje navázat s posuzovaným dítětem důvěrnější vztah a dítě takto brzy ztrácí obavy z neznámého prostředí.

Často využívané jsou projektivní tematické kresby. Jedná se o kresbu lidské postavy, kresbu rodiny či začarované rodiny, test tří stromů apod. (Svoboda, 2001, s. 738). Nevýhodu těchto metod spatřuji ve zvýšeném riziku nesprávné interpretace. To co na první pohled může být podle učebnicové symboliky dětské kresby varovným signálem pro přítomnost patologie v rodině, může mít daleko jednodušší vysvětlení. Například to, že autor vynechal na obrázku sourozence, nemusí nutně znamenat, že by ho nejraději vymazal ze svého života. Možná se mu tam pouze nevešel. Je proto vždy důležité zkombinovat tuto metodu s následným rozhovorem, díky němuž lze zjistit skutečný záměr kreslíře. I přes tato úskalí se však jedná o metodu, která zajišťuje užitečné informace týkající se rodinných vztahů a jejich citového prožívání.

Mimo individuálního vyšetření členů rodiny může dojít také ke společným sezením rodiče s dítětem. Tyto situace jsou cenným zdrojem informací vzájemné interakce mezi nimi. Lze také porovnat, zda dochází ke změně v chování či prožívání dítěte, pokud se k vyšetření dostaví s otcem či matkou.

3 Výzkumná část

V této kapitole bych ráda stanovila výzkumný problém, cíl své práce a také výzkumné otázky. Poté uvedu metodu výzkumu a zdůvodním výběr výzkumné strategie. Dále vyberu nástroje sběru dat a odůvodním výběr případů a věnuji pozornost také etickým stránkám svého výzkumu.

3.1 Výzkumný problém

Jak jsem uvedla již v úvodu této práce, během své praxe jsem se setkala již s několika případy, kdy byl otec znaleckým posudkem diskvalifikován z výchovného procesu, a to i přesto, že v průběhu posuzování vykazoval lepší výchovné předpoklady než matka.

Jestli byl závěr znalce skutečně ovlivněn jeho přesvědčením, že dítě patří matce, se s jistotou zřejmě nedozvím, a to ani, kdybych své výzkumné šetření zaměřila přímo na osobu znalce. Můžu však v jednotlivých případech hledat důkazy o tom, že byl otec záměrně znevýhodněn, což pak znalci umožnilo vydat nespolehlivý závěr.

V teoretické části jsem také uvedla, že i muži jsou přesvědčeni o tom, že v naší současné společnosti, v níž rozhodují ženy, nemají při sporech o dítě takřka žádnou šanci. Rozhodla jsem se proto rozšířit svůj zájem také o sociální pracovnice - ženy, které v rozhodovacím procesu rovněž navrhují, komu má být dítě svěřeno. Souhlasí se závěry znalce nebo by samy rodiče hodnotily jinak? Toto je podle mého názoru podstatné, jelikož v případě, že se pracovnice řídí nespolehlivými závěry posudku, samy ke znevýhodnění otců přispívají.

3.2 Cíl výzkumu

Cílem mého výzkumu bude proto ukázat způsoby, jakými by otcové mohli být znevýhodněni ve znaleckých posudcích a jak se ke znaleckému posudku staví sociální pracovnice sociálně-právní ochrany dětí. Při formulaci tohoto cíle jsem se nechala inspirovat následující citací: „Typickými termíny, které se v kvalitativním výzkumu užívají při definování jeho cílů, jsou pojmy jako prozkoumat, vysvětlit, popsat, porozumět, odkrýt v aplikované či akčně orientované větvi potom poskytnout zpětnou

vazbu, pomoci zlepšit, poskytnout vodítko ke změně. Ukázat možná řešení atd.“ (Švaříček, Šedová a kol. 2007, s. 63).

V rámci svého výzkumu bych chtěla prozkoumat případy, kde závěr znaleckého posudku poškodil otce, i když v průběhu posuzování dosahoval lepšího hodnocení. Dále chci zjistit, zda se s tímto jevem ztotožňují i klíčový pracovníci případu na OSPOD. Mým záměrem je také přinést poznatky i o tom, zda jsou skutečně brána v potaz kritéria stanovená pro znalecké posuzování, kterým jsem se věnovala v druhé kapitole.

Zjištěné informace pak budou sloužit pracovníkům SPOD k zefektivnění práce se znaleckým posudkem, především z hlediska hledání informací o tom, zda se znalec dostatečně věnoval jednotlivým kritériím či nedošlo k záměrnému znevýhodňování otce v posuzovacím procesu.

Vzhledem k tomu, že jsem sama součástí OSPOD a kolem závěrů znaleckých posudků, které znevýhodnily otce, mi vždy vyvstávalo mnoho otazníků, je pro mě toto téma velmi významné. Především proto, že znalecký posudek jsem vždy vnímala jako nástroj, který dokáže objektivně rozklíčovat, kdo z rodičů skutečně jedná v zájmu svých dětí a dokáže jim zajistit podnětné výchovné prostředí. O znalecký posudek se navíc mohu opřít i v době, kdy rodič poukazuje na výchovné nedostatky svého protějšku, což je ovšem složité, pokud jeho závěr není v souladu s průběžnými informacemi z posudku.

3.3 Stanovení metody výzkumu

Pro svou práci jsem si zvolila metodu kvalitativního výzkumu, pomocí které mohu získat podrobný popis zkoumaného procesu v jeho přirozeném prostředí. Podle mého názoru nejlépe charakterizuje můj záměr Creswellova definice o kvalitativním výzkumu (Creswell in Hendl, 1999, s. 50): „Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“

3.4 Stanovení výzkumné strategie

Rozhodla jsem se postavit svůj výzkum přímo na několika konkrétních případech, kdy se budu zabývat celým případem i způsobem hodnocení rodičovských kompetencí a to prostřednictvím studia dokumentů. Mimo analýzy znaleckého posudku zahrnu do výzkumného šetření také rozhovor s klíčovými pracovníky případu na OSPOD, od nichž budu přímo zjišťovat, jak oni sami hodnotí situaci v rodině a především, zda souhlasí s hodnocením znalce.

Při volbě typu případové studie jsem vycházela z typologie prezentované Hendlem (2007, s. 105), tj. osobní případovou studii, studii komunity, sociálních skupin, studii organizací a institucí či zkoumání událostí, rolí a vztahů. Pro svůj výzkum se mi jeví být odpovídajícím objektem právě událost. V mém případě se jedná především o znevýhodnění otců ve znaleckém posudku.

Ve svém výzkumu se zaměřím na intrinstitní studie, jelikož chci poznat případy kvůli nim samotným, nikoliv mezi nimi hledat spojitost. Mým cílem tedy bude poznat případ do hloubky bez potřeby testování hypotéz či návrhu nové teorie (srov. Hendl, 2007, s. 107).

Výstupem bude evaluace o způsobu hodnocení výchovné způsobilosti rodičů v daných případech. Podle Sedláčka (in Švaříček, Šeďová a kol., 2007, str. 102-103) se jedná o hodnotící analýzu samotného případu či intervence, která byla v případu použita, což můj záměr splňuje.

3.5 Výzkumné otázky

Hendl (2007, s. 109): „Případové studie jsou nejvýhodnější strategií, když nás zajímají otázky „proč“ a „jak,“ přičemž nemáme vliv na průběh událostí a zaměřujeme se na přítomný jev v rámci jeho reálných kontextů.“

S ohledem na uvedenou citaci jsem zvolila hlavní výzkumnou otázku, na kterou budu v průběhu svého výzkumného šetření hledat odpověď. Tato zní: **Jak mohou být znevýhodňováni otcové ve znaleckých posudcích a jak se ke znaleckému posudku staví sociální pracovnice?**

Dílčí výzkumné otázky jsem stanovila následovně:

1. Jakým způsobem byli znevýhodněni otcové ve znaleckém posudku?
2. Jak hodnotí sociální pracovnice znalecký posudek?

3.6 Výběr případů

Pro výběr případů jsem použila metodu záměrného výběru, který případová studie vyžaduje a umožní mi zahrnout do výzkumného šetření skutečně ty případy, které budou odpovídat kritériím, jež jsem si stanovila. Tj.:

1. případy, v nichž je vyloučena má osobní angažovanost
2. případy komplikované, kdy není jednoznačné, který z rodičů má vhodnější předpoklady pro výchovu dítěte
3. případy, v nichž bylo provedeno znalecké posouzení výchovné způsobilosti rodičů
4. případy, v nichž byl otec při znaleckém posuzování nespravedlivě znevýhodněn

Na základě doporučení sociálních pracovnic SPOD jsem vybrala případ nezl. Eriky a Lukáše, které odpovídají shora uvedeným kritériím.

3.7 Nástroj sběru dat

Pro svůj výzkumný záměr jsem zvolila studium dokumentů a polostrukturovaný rozhovor s klíčovým pracovníkem případu. Kombinace těchto dvou metod mi, podle mého názoru, umožní hlouběji proniknout do jednotlivých případů.

Data pro studium dokumentů mi poskytly klíčové pracovnice případu, které s rodinou dlouhodobě spolupracují. Spisová dokumentace obsahuje osobní údaje dětí a jejich rodičů, základní a případně i podrobné vyhodnocení situace dítěte a rodiny s individuálním plánem ochrany dítěte, záznamy o provedeném šetření v rodině, protokoly o jednání s rodiči a nezletilými dětmi, protokoly ze soudního jednání, výchovné zprávy a zprávy adresované orgánům činným v trestním či přestupkovém řízení, zprávy specializovaných pracovišť (praktický lékař, psycholog, školské zařízení), znalecké posudky a rozhodnutí soudu. Především v případě znaleckého posudku budu hledat způsoby, jak byl otec v procesu posouzení výchovné způsobilosti znevýhodněn.

Polostrukturovaný rozhovor lze charakterizovat jako rozhovor pomocí návodu. „Návod k rozhovoru představuje seznam otázek a témat, které je nutno v rámci interview probrat (…) Tazatel má volnost, jakým způsobem a v jakém pořadí získá informace, které osvětlí daný problém. Tazateli zůstává volnost přizpůsobovat formulace otázek a jejich pořadí podle situace (Hendl. 1997, s. 89).“

Rozhovor byl prováděn s klíčovými sociálními pracovnicemi případu v místě jejich působiště. Zvolila jsem seznam otázek, které se vždy tematicky týkaly konkrétního posuzovaného kritéria. Konverzační partnerka tak byla vždy nejprve vyzvána, aby sama zhodnotila dané kritérium s ohledem na její zkušenost s rodinou. Další dotaz byl směřován na to, zda podle ní vůbec došlo ze strany znalce k hodnocení daného kritéria a případně s jakým výsledkem. Nakonec jsem požádala o zhodnocení, který rodič, si podle ní vedl lépe.

V souladu s ustanovením § 57 zákona č.359/1999 Sb., o SPOD, byla jména klientů v přepisech rozhovorů změněna a vyhýbala jsem se také zeměpisným názvům a organizacím, které jsou v textu nahrazeny symbolem „XXX.“ Audionahrávky, které vznikly na základě nahrávání rozhovorů na digitální diktafon, jsem po zpracování musela smazat, protože pouze za této podmínky mi mohli konverzační partneři poskytnout rozhovor. Toto rozhodnutí jsem s ohledem na jejich mlčenlivost respektovala a dále proto, že bych jinak nemohla rozhovory pro svůj výzkum využít.

4 Analýza dat

Podle Hendla (2005) nebyl dosud pro případovou studii vyvinut specifický analytický postup. Určitý rámec lze hledat v přístupech, které vytvořili Miles a Hubermann. Cílem prvního přístupu je vysvětlit veškeré aspekty případu na základě nalézání příčin jevů a jejich následků s důrazem na proměňování se v čase. V dalším přístupu se badatel zajímá o předem definovaná kritéria nebo proměnné. Je třeba vycházet z platné teorie a podle ní buď určit témata výzkumu a mezi nimi hledat vzájemné vztahy v rámci zvoleného případu, nebo tato témata detailně popsat (Sedláček in Švaříček, Šeďová a kol., 2007).

Pro můj výzkumný záměr je vyhovující druhý typ přístupu, kdy budu vycházet z předem definovaných kritérií pro posuzování výchovných předpokladů, které jsem blíže popsala v druhé kapitole teoretické části. Prostřednictvím studia dokumentů nejprve sestavím základ případu, který bude zahrnovat poznatky o tom, jak se situace vyvíjela do procesu znaleckého hodnocení rodičovských kompetencí. Následně se zaměřím přímo na znalecký posudek, kde budu pátrat po informacích, které se přímo týkají shora uvedených jednotlivých kritérií a umožní mi popsat dané kritérium s ohledem na samotný případ hodnocený znalcem. Následně budu pracovat s rozhovory, které nepodrobím specifické analýze, jelikož mým záměrem není hledat v odpovědích skrytý význam. Část věnovaná rozhovorům s jejich podstatnými výroky má ilustrovat, jak se k dané problematice staví pracovníci SPOD, kteří s posudky přišli do kontaktu a stáli před rozhodnutím, zda se s nimi ztotožní či nikoliv. V další fázi závěry znalce podrobím vlastní analýze, kdy budu hledat způsoby, jakými byl otec v daném případě znevýhodněn. Domnívám se, že tento postup mi nejlépe pomůže najít odpovědi na předem stanovené výzkumné otázky.

Následně doplním informace o tom, jak se případ ovlivněn hodnocením výchovných předpokladů vyvíjel dále, a to opět na základě studia dokumentů.

4.1 Případ Eriky (nyní 12 let)

Erika je v pořadí druhým dítětem svých rodičů, její starší bratr je již zletilý a studuje druhým rokem na vysoké škole. Tento se poté, co rodiče ukončili společnou domácnost, rozhodl bydlet s otcem. V současné době je vedeno soudní řízení ve věci úpravy rodičovské odpovědnosti k nezletilé Erice. Tato v době podání návrhu měla 10 let.

4.1.1 Podstatné okolnosti zjištěné ze spisu vedeného na příslušném OSPOD

Rodina je v evidenci OSPOD již od doby, kdy byly obě děti ještě nezletilé. Matka poukazovala na to, že je ze strany manžela psychicky týraná, podrývá její autoritu před dětmi, ponižuje ji, že nezvládá vedení domácnosti a péči o děti a odříznul jí také od přísunu financí. Otec tato tvrzení při pohovoru na OSPOD negoval a naopak hovořil o nepřiměřených fyzických trestech ze strany matky vůči dětem. Matku označil jako velmi dominantní osobnost a sám sebe stavěl do role oběti domácího násilí. Zhodnotil také svůj vztah s dětmi jako bezproblémový s tím, že ho děti respektují a vyhledávají, pokud se potřebují svěřit nebo s něčím poradit. K matce nemají takovou důvěru, což ona špatně nese a obviňuje ho, že děti proti ní navádí.

Opakované šetření v domácnosti ukázaly, že je tato skutečně velmi zanedbaná. Takřka ve všech místnostech pracovnice objevovaly dlouhodobé nedostatky. Matka uváděla, že úklid pro ni není prioritou, raději se vždy věnovala dětem. K pořádku z její strany však nebyly vedeny ani děti, které jí v domácnosti údajně nepomáhaly. Matka byla upozorněna na nepřípustnost fyzického trestání dětí, což sama negovala a toto nebylo potvrzeno ani pohovorem s dětmi.

Rodiče se snažili řešit své dlouholeté manželské neshody prostřednictvím psychologických konzultací s manželskými a rodinnými poradci, bohužel bezúspěšně. Poslední z nich, který byl OSPOD osloven, byl přesvědčen o tom, že se matka do role psychicky týrané ženy pouze staví. Příčinu jejich problému spatřoval v odlišném přístupu k výchově dětí, nejednotném vedení a chodu domácnosti.

Stížnosti rodičů týkající shora uvedených příčin se vyskytovaly v průběhu několika dalších let. Matka podala několik návrhů na úpravu rodičovské odpovědnosti a rozvod manželství, ale ty následně vzala zpět. Oba rodiče i přes velmi závažné problémy chtěli ve společném soužití pokračovat. Vzhledem k započatému soudnímu řízení bylo provedeno několik pohovorů se starším synem Janem, který vždy chtěl být svěřen do péče otce. Než však došlo k samotnému projednávání věci před soudem, byl návrh matkou stažen. Věc začala být soudem plně projednávána až na základě podaného návrhu otce, který se po mnoha letech takto rozhodl vyřešit neshody v manželství a rozhodl se také odstěhovat. Úprava rodičovské odpovědnosti se tak týkala již pouze nezl. Eriky, starší a již zletilý syn Jan vyjádřil přání odejít s ním.

Otec se ve svém návrhu dožadoval, aby nezl. Erika byla svěřena do jeho péče. Toto zdůvodnil tak, že má matka násilnické sklony jak vůči němu, tak i Erice, kterou verbálně i fyzicky trestá, nedokáže jí zajistit podnětné prostředí vzhledem k chaotickému chodu domácnosti, nevěnování se její domácí přípravě do školy apod. Toto v posledních letech musel zastávat otec poté, co přicházel z práce ve večerních hodinách. Poukazoval také na její nezodpovědné hospodaření s penězi, které utratí pouze pro svou potřebu a potřeby a aktivity dětí je nucen financovat pouze otec.

OSPOD byl na základě usnesení soudu jmenován opatrovníkem a požádán o provedení šetření v domácnosti matky a vypracování výchovné zprávy se zjištěním názoru nezletilé Eriky. Z pohovoru s otcem bylo zjištěno, že na svém návrhu trvá, se starším synem se již odstěhoval do nového bydliště. Dceru zanechal v péči matky, jelikož tato si stojí za svým názorem, že jako matka má pouze ona výhradní právo k péči o děti. Domluva s ní není možná a on nechtěl způsobovat komplikace. Při pohovoru s matkou bylo zjištěno, že s návrhem nesouhlasí. Měla za to, že na péči o Eriku dosud byla sama a toto zvládala dobře. Byla to právě ona, kdo dohlížel na její školní přípravu, logopedická cvičení, zajistil organizované volnočasové aktivity, odkud ji vyzvedávala a pečovala o ni v nemoci. Naopak srážela otcovy výchovné schopnosti a opět poukazovala na to, že byla obětí domácího násilí ze strany otce, který také dokonale zmanipuloval jejich syna. Tento ji přestal respektovat a odešel s otcem do nového bydliště. Dále uvedla, že mu odmítla vydat i Eriku, která se jí nedávno svěřila, že jí otec učí praktikám, které lze označit jako sexuální. Toto byla oznámit na Policii České

republiky. Případ byl následně policií prošetřován. Výslechem nezletilé, kterého se účastnila pracovnice OSPOD nebyly zjištěny žádné skutečnosti, které by nasvědčovaly tomu, že otec spáchal trestný čin na svém dítěti. Po následném výslechu otce a zletilého Jana byl případ uložen.

Erika u pohovoru hovořila o svých plánech na letní prázdniny s oběma rodiči a dále sdělovala, že už v novém bydlišti táty přespala a chtěla by s ním bydlet napořád. Nechtěla však přijít o kontakt s mámou. S touto se chtěla vídat často, nebo být chvíli u taťky a stejnou dobu u mamky. Mimo to hovořila také o svém kladném vztahu ke staršímu bratrovi, se kterým hraje hry.

Bylo provedeno několik pokusů o provedení šetření v domácnosti matky bez předchozí domluvy. Tyto byly vždy neúspěšné, matku se nepodařilo zastihnout. Další návštěva byla realizována již po domluvě s matkou. V domácnosti byl podle pracovnice SPOD provozní nepořádek, matka uváděla, že začala více uklízet, postupně dává do pořádku jednotlivé místnosti a hodlá také zajistit drobnou rekonstrukci. Stěžovala si na to, že jí otec na Eriku nijak nepřispívá.

Rovněž bylo provedeno také šetření v domácnosti otce, kde má každé z dětí zajištěno svůj prostor, otec je dostatečně vybaven oblečením a potřebami pro Eriku. Tyto si zajistil sám, jelikož matka mu požadované oblečení, boty a sportovní potřeby nepředává. Pokud jde Erika k tátovi, nesmí si s sebou brát žádné hry a hračky. Otec jí proto zakoupil nové. S Erikou se vídá jednou za čtrnáct dní o víkendu. Žádal matku také o styk s dcerou i některé dny v týdnu, v tomto mu však matka nevyhověla. Erice platí veškeré zájmové aktivity, školní akce, matce dále zasílá 3.000 Kč a někdy také pořídí nákup potravin. Pracovnice zhodnotila bydlení otce tak, že je o domácnost očividně průběžně pečováno a otec zapojuje do domácích povinností také děti.

Výchovná zpráva zahrnovala informace zjištěné při pohovoru s rodiči i nezletilou Erikou, z šetření v domácnostech rodičů a předchozích zkušeností OSPOD s rodinou. Dále také informace ze školy, podle kterých má Erika průměrný prospěch, úkoly má nedbale vypracované a v tašce velký nepořádek, zapomíná pomůcky a někdy si zapomene také svačinu. Problematický vztah má Erika se spolužáky. Zlobí je, provokuje a předvádí se, následně je za toto jednání vyčleňována.

Během soudního jednání rodiče hovořili o svých výchovných kvalitách, záměrech a kriticky přistupovali k výchově druhého rodiče. Vyslechnut byl také zletilý Jan, který vysvětloval svůj problematický vztah s matkou, napjatou atmosféru v době, kdy žil s mámou, současný stav u otce a přikláněl se k tomu, aby byla Erika svěřena do péče otce. Následně byl ze strany OSPOD a otce navrhováno vypracování znaleckého posudku na výchovnou způsobilost rodičů, Jednání bylo odročeno za účelem vypracování znaleckého posudku znalcem z oboru zdravotnictví a klinické psychologie.

Úkolem znalce bylo odpovědět na otázky týkající se výchovné způsobilosti rodičů. Bylo třeba vyšetřit osobnost rodičů, vzájemnou citovou vazbu nezletilé k rodičům a naopak, zda má některý z nich lepší výchovné předpoklady pro výchovu nezletilé Eriky a jak by měl být upraven styk s ní. Mimo to dal soud znalci možnost vyjádřit další závažná a zásadní zjištění pro posouzení výchovné způsobilosti rodičů.

Samotného posouzení se zúčastnili oba rodiče a nezl. Erika, která k soudní znalkyni dorazila v doprovodu otce a následně i matky. S rodiči byl proveden anamnestický rozhovor týkající se jejich rodinného zázemí v dětství a vztahů s jednotlivými rodinnými příslušníky, scholaritu, pracovní život, partnerský život, následné založení rodiny s druhým rodičem, příčiny jejich vztahové krize, postoje k výchově dětí a přítomnosti závislého chování.

4.1.2 Podstatné informace o rodičích zjištěné ze znaleckého posudku prostřednictvím anamnestického rozhovoru

Takto bylo k osobě matky zjištěno, že se nestýká se svými rodiči a sourozenci. Rodičům zazlívá, že nikdy nerespektovali, že je schopná postarat se sama o sebe, rodiče jí bránili v kontaktu s kamarády a nechali starší sourozence, aby jí komandovali. Nebyla schopná navázat bližší kontakt se svými spolužáky, z kolektivu byla vyčleňována. Ke vzdělání však měla kladný vztah a měla ambice dostat se na střední průmyslovou školu chemickou, kam ji však nepřijali, a proto se pouze vyučila v oboru dámská krejčová. Tuto činnost vykonávala do doby, než nastoupila na rodičovskou dovolenou, nyní je zaměstnaná jako prodavačka. Před otcem dětí měla pouze jednu vážnou známost, tato ovšem ze strany rodičů nebyla přijata a neměla dlouhého trvání. S otcem dětí jí seznámila kolegyně z práce. Obdivovala ho pro jeho nezávislost a jeho ochotu založit

rodinu. Narození prvního syna bylo plánované a chtěné, další tři gravidity byly předčasně ukončeny samovolným potratem. Podle matky se v případě Eriky stal zázrak. Měla však nízkou porodní váhu a brzy se projevil také lehce opožděný psychomotorický vývoj včetně vady v řeči. Krize mezi rodiči nastala podle matky v době, kdy nebyla schopná předchozí plody donosit. Otec jí toto často zazlíval, ponižoval ji a začal jí také fyzicky napadat i před dětmi. Toto se snažila řešit žádostmi o rozvod, otec jí však vždy požádal, aby toto stáhla a chování na nějaký čas zlepšil. Poté, co Erika nastoupila do školky, nemohla matka dlouho najít novou práci a začaly mezi nimi další hádky. Otec toto nakonec vyřešil odstěhováním se se starším synem, který se s matkou přestal úplně stýkat. S ohledem na to, že Erika stále potřebuje mateřské vedení a má veškeré zázemí u matky, prosadila si, že bude Erika i nadále žít s ní. Poukazovala na to, že aktivně spolupracuje také se školou, lékaři a vedoucími zájmových aktivit Eriky, o což otec nijak neprojevuje zájem. Uvedla také, že se svěřením do výchovy otce nesouhlasí, protože k tomu nemá uzpůsobenou pracovní dobu a Erika je na ní silně citově fixovaná. Musela by být několik hodin doma sama a nezvládla by se orientovat v dopravě ze školy k otci. Obávala se také, že by Eriku proti ní i nadále popuzoval, nevěděl by jí k žádným povinnostem, naopak by jí nechal trávit veškerý volný čas u počítače či televize.

K osobě otce bylo anamnestickým rozhovorem zjištěno, že vyrůstal v úplné rodině, rodiče jsou již ve starobním důchodu, jeho starší sestra žije v zahraničí a z tohoto důvodu se vídají méně často. Na své dětství rád vzpomíná a přál by ho také svým dětem. Studoval na víceletém gymnáziu a následně na VŠ technického zaměření. Měl vždy výborný prospěch, učit se téměř nemusel. Vystudovanému oboru se věnuje od absolvování vysoké školy. Matka dětí byla jeho první vážnou známostí. Sám nikdy neměl dostatek sebevědomí k seznamování se s dívkami. S matkou ho seznámila jejich společná známá. Po více jak roční známosti se rozhodli vstoupit do manželství, i přesto, že mu již v té době vadil její sklon k dominanci. Domnívá se, že právě tato vlastnost zapříčinila nevraživost manželky ke své matce, protože si jsou v tomto ohledu obě podobné. Matku hodnotí jako cholerickou osobnost, která nesnese, pokud s ní někdo nesouhlasí. Chtěným dítětem byl podle něho pouze nejstarší syn, on sám již další děti nechtěl přivádět do tak disharmonické rodiny, ale těhotenství matky vždy respektoval. V období, kdy matka opakovaně samovolně potratila, se u ní začaly častěji vyskytovat

emoční výbuchy, což podle otce zapříčinilo manželskou krizi. Toto se snažili řešit návštěvami psychologických poraden, což bohužel nepřineslo žádný efekt. Matka si neumí přiznat, že by někdy nemusela mít pravdu. Nakonec se rozhodl z konfliktního prostředí odejít a jejich vztah definitivně ukončit. Je schopen si pracovní dobu uzpůsobit tak, aby dceru vypravil do školy a odpoledne mohl dohlédnout na její přípravu do školy. Podporu má také ve starším synovi, který je ochoten mu v případě potřeby také pomoci. Erice může nabídnout lásku, něhu, zklidnění a možnost svobodného rozvoje. Má za to, že je Erika v hrozném psychickém stavu a objevují se u ní stále intenzivnější neurotické potíže. Má nízké sebevědomí a matčina neustálá omezení jsou nad její síly.

4.1.3 Kritéria pro posuzování výchovných předpokladů hodnocená znalcem

Osobnost rodiče

Osobnost matky byla posuzována prostřednictvím Rorschachova projektivního testu osobnosti, osobnostních dotazníků H. J. Eysencka a W-M, testu nedokončených vět, Lüscherova testu barevných preferencí, Figurální kresbou FDT, Testem stromu a Hand testem. Podle znaleckého posudku je matka v osobnostní struktuře hraniční, méně vyvážená s potřebou se nadhodnocovat. Toto dále specifikuje: *„Její sebehodnocení a sebevědomí je relativně vysoké, postrádá přiměřený kritický nadhled a snahu korigovat své jednání.“* Ve vztahu k řešení konfliktů a jednání s okolím znalkyně uvádí: *„V konfliktních situacích je málo tolerantní, je afektivně velmi labilní se sklonem ke zlobným a agresivním afektům, pokud se věci nevyvíjejí dle jejich představ. Se svým okolím má tendenci jednat velmi účelově a často i s využitím efektivní manipulace.“* Dále se znalkyně vyjadřuje k reakci na frustraci v případě matky: *„Pro svou psychickou rovnováhu potřebuje jednoznačnost a životní jistotu. Pokud je v tomto směru frustrována, reaguje nepřiměřeně.“*

Osobnost otce byla překvapivě posuzována prostřednictvím několika odlišných testů, než tomu bylo v případě matky. A to i přesto, že znalkyně uvádí, že byl vyšetřen stejnými psychodiagnostickými metodami. Místo osobnostních dotazníků H. J. Eysencka a W-M byly využity osobnostní dotazníky W-M a EPI. Rovněž byla využita pouze jedna varianta kresebního testu, a to figurální kresba. Podle znalkyně je

otec osobností sebedisciplinovanou. Následně se zaměřila na charakteristiku jeho volní složky osobnosti, která je podle ní: „*velmi silná, tzn., že je schopen jednat konsekventně v záležitostech pro něho významných.*“ Jeho psychický stav a schopnost reagovat na zátěž hodnotí následovně: „*Psychicky je průměrně stenický, jeho frustrační tolerance je v normě. Nebyla zjištěna tendence k neurotickému reagování na běžnou zátěž, detekovatelná je pouze latentní vnitřní úzkostnost, kterou kompenzuje relaxačním cvičením.*“

Vztah rodiče k dítěti

Podle znaleckého posudku má matka k nezletilé navázanou emoční vazbu, i když k jejím skutečným potřebám je málo empatická. Svými předsudky a názory svou dceru zabřemeňuje. Pokud se týká výchovného stylu, je matka osobou autoritativně dominantní. Následně však znalkyně hodnotí, že je matka*: „schopna zajistit výchovně přiměřené stimulující prostředí. Z dlouhodobého hlediska je matčino výchovné působení pro nezletilou méně příznivé, nicméně v současném vývojovém období nezletilá vyžaduje jak její emoční příchylnost, tak pravidelný denní režim a řád, zdravotní péči a důsledný dohled.*“ Zdůvodňuje také, že pro své lehké vývojové opoždění vyžaduje nezletilá pravidelnou odbornou péči, což je schopna lépe zajistit matka.

Naproti tomu otec má podle znalkyně vůči Erice navázanou silnou emoční vazbu, o dítě má zájem a snaží se naplnit svou rodičovskou zodpovědnost. Dále uvádí: „*Je schopen podněcovat aktivity dětí a rozšiřovat jejich kognitivní dovednosti. Respektuje individualitu a právo dítěte vyjádřit svůj vlastní názor, vztah mezi rodičem a dítětem považuje za přirozeně asymetrický.*“ Jeho výchovné zkušenosti vycházející z osvojených odborných znalostí, toto znalkyně hodnotí jako více než dostačující a výchovné působení se jí jeví jako pozitivní.

Charakter, morálka, struktura mravních norem rodičů

Tato část ve znaleckém posudku nebyla žádným způsobem interpretována, naznačena či od rodičů alespoň zjišťována během anamnestického rozhovoru.

Respekt k právu dítěte stýkat se s druhým rodičem

V případě matky znalkyně přímo uvedla, že: „V*ykazuje malý respekt k právu otce podílet se na výchově jejich dětí.*“ Toto tvrzení však nepodpořila žádnými

konkrétnějšími informace a v případě otce se informace o jeho přístupu k právu dítěte stýkat se s matkou neobjevila vůbec.

Vztah dítěte k rodiči

Ve znaleckém posudku byla nezletilá Erika hodnocena na základě výsledků osobnostního dotazníku JEPI, testu nedokončených vět, kresebného testu Naše rodina, testu rodinných vztahů Anthony-Beneové, Wechslerova souboru – PDW, CATO a Rosenzweigerova testu frustrační tolerance.

V průběhu rozhovoru s nezletilou Erikou tato vyjadřovala přání bydlet s otcem a k mámě chodit jen na návštěvy. Své přání odůvodňovala tím, že na ní máma často křičí, přemlouvá ji, aby zůstala s ní, o tátovi a babičce nemluví vůbec hezky, vše jí zakazuje, včetně kontaktu s tátou a babičkou, a když se zlobí, tak jí dá facku. Táta jí naopak vždycky bránil, a když se naštve, tak jenom zvýší hlas a ona ho poslechne. Toto byla ochotná zopakovat i před matkou.

Následující citace informují o výsledcích vyšetření jednotlivých metod v souvislosti s daným kritériem.

„Testem nedokončených vět byl potvrzen postoj nezletilé k preferenci pobytu u otce, kterého ve svých výpovědích zmiňovala nejčastěji v souvislosti s pozitivní konotací. Matka figurovala v jejich odpovědích především v negativním smyslu.“

„V kresebném testu Naše rodina byl otec zachycen v pořadí prvním a stejně jako nejstarší bratr Jan kresbě dominují svou velikostí i umístěním. Autorka se ztvárnila doprostřed kresby jako nejvýraznější prvek. V horní části obrázku je načrtnuta matka a obě babičky.“

„V testu rodinných vztahů Anthony-Beneové přisoudila nezletilá Erika nejvíce pozitivních tvrzení otci, a to jak ve směru přicházejících citů, tak i vycházejících od něho. Z matčiny strany se cítí být objektem jejího vztahu, ona vůči ní však vykazuje obavný postoj. Byla jí přiřazena také závažná negativní tvrzení. Staršímu sourozenci přisoudila mírně pozitivní vztahové vazby.“

„V semiprojektivním testu CATO byl otec zmiňován jako protagonista častěji než matka a v jednoznačně pozitivní konotaci. Otce jmenovala nezletilá Erika na prvním místě

zvláště v situacích, které v ní navozovaly pocity ohrožení a nejistoty. Matka zde zaujímala vedlejší roli. Agresivní podtón nebyl zaznamenán.“ Toto znalkyně interpretovala jako vyjádření pozitivní role u obou rodičů s dominujícím otcovským faktorem.

Nezletilá Erika má podle soudní znalkyně vytvořenou dobrou citovou vazbu ke svým rodičům. *„Bližší vztah deklaruje vůči svému otci, což však nedokáže odepřít dostatečně silnou argumentací. Preference výchovy otce se jeví jako únikově dětinská. Objektivně byl zaznamenán také její dobrý vztah vůči matce, i když se k její výchově vyjadřovala v průběhu rozhovoru kriticky.“*

Vzor pro vytvoření sociální, zejména sexuální role, identity

Toto kritérium rovněž nebylo soudní znalkyní zahrnuto do hodnocení.

Úroveň vzdělání a inteligence rodičů

S dosaženou úrovní vzdělání byla znalkyně seznámena v průběhu anamnestického rozhovoru s rodiči. Matka absolvovala střední odborné učiliště, kde také několik let působila, nyní se nechala zaměstnat jako prodavačka. Otec dosáhl vysokoškolského vzdělání technického zaměření. V oboru pracuje již řadu let.

Inteligence rodičů nebyla zjišťována prostřednictvím žádného standardizovaného testu, přesto znalkyně interpretuje, že matka svých zjevně dobrých intelektových schopností nevyužívá v souvislosti s dosaženým vzděláním, ale je cílevědomá v oblastech, které ji zaujmou. Otec je podle znalkyně osobností intelektově výborně disponovanou.

Šíře rodinného zázemí

Rovněž bez detailního posouzení ze strany znalkyně.

Kontinuita prostředí pro dítě

Ani na toto kritérium nebyl brán při posuzování žádný ohled.

Socioekonomický status

Otázky finančního zabezpečení rodičů zůstaly taktéž bez povšimnutí. Během anamnestického rozhovoru, stejně jako při předchozím pohovoru se sociální pracovnicí otec uváděl, že matka své finance upotřebí pouze ve svůj prospěch a otec je ten, který hradí veškeré potřeby a aktivity dětí.

Závěr znaleckého posudku a jeho vliv na současnou situaci

Odpovědi na dotazy soudu týkající se osobnosti rodičů a vzájemný vztah rodičů a nezletilé, tyto jsem uvedla již u odpovídajících kritérií. Zde bych tedy zveřejnila pouze zhodnocení výchovných schopností rodičů a další doporučení znalkyně: *„Otcovo výchovné působení se jeví pro nezletilou jako pozitivní (...)Nebyly zjištěny žádné okolnosti, které by jej v rodičovské roli diskreditovaly. Matčino výchovné působení je z dlouhodobého hlediska pro výchovu nezletilé méně příznivé, ovšem v současném vývojovém období vyžaduje její emoční příchylnost, pravidelný denní režim a řád, rovněž pak důsledný dohled, což je schopna lépe zajistit matka.“* Zde znalkyně upřednostnila výchovnou roli matky a doporučuje následující úpravu pro otce: *„Otci by však měla být umožněna rozsálá možnost kontaktu s nezletilou, tj. každý druhý týden od pátku do neděle a 1 až 2 odpoledne v pracovním týdnu.“*

OSPOD, stejně jako otec požadoval výslech znalkyně u soudního jednání. Tato si stála za svým závěrem a podle sociální pracovnice nedokázala vysvětlit, proč by upřednostnila výchovu matky. Soud nakonec nerozhodl v souladu se závěrem znaleckého posudku, ale zhodnotil, že lepší výchovné předpoklady má otec. Vzal v potaz rovněž listinné důkazy, které ho obeznámily s podobou domácnosti matky a svědeckou výpověď zletilého Jana. Rozhodnutím soudu prvního stupně byla tedy nezl. Erika svěřena do péče otce, matce stanoveno výživné a upraven běžný styk jednou za čtrnáct dní od pátku do neděle a dále také prázdninový režim. Matka se do tohoto rozhodnutí odvolala ke Krajskému soudu, dosud ve věci nebylo rozhodnuto.

4.1.4 Hodnocení znaleckého posudku ze strany sociální pracovnice

Ad. Osobnost rodiče

Sociální pracovnice uvedla, že se její původní domněnky o rodičích díky znaleckému posudku potvrdily. Přesto si však neodpustila kritiku, že se patologie na straně matky nepromítla v závěru posudku. *„Mám za to, že pokud vyhodnotím to, že se matka v afektu neumí ovládat, má sklony k manipulaci a je málo empatická, nebudu prosazovat ji jako vhodného vychovatele, když otec prostě prokazatelně vyšel líp.“* Do popisu osobnostního profilu rodičů se pouštět příliš nechtěla s ohledem na její

nekompetentnost. Poukázala však na to, že od počátku měla pochyby, zda je matka skutečně obětí domácího násilí tak, jak sama prezentuje. Toto bylo způsobeno jejím dominantnějším vystupováním, které se příliš neslučovalo s její rolí oběti domácího násilí: *„Musím uznat, že na mě určitě nepůsobila jako někdo, kdo by se nechal manželem týrat, ale tady v těch případech jsem opatrná a netvořím si žádné předsudky. Zarazilo mě, že je tak přímá, nebojí se jít do konfrontace nebo projevit nespokojenost s něčím.“* Do protikladu pak postavila otce, kterého matka označila jako agresora, ale na pracovnici zanechal zcela opačný dojem. *„On je otec takový hodně pokorný, řekla bych až podřízenecký, a to nejenom tím, že to o sobě říkal, ale rozhodně i tak působil.“* Toto se potvrdilo také v průběhu společného setkání rodičů, kdy se otec projevoval submisivněji a matka naopak dominantně. *„Otec působil klidně, byl ve svých projevech tišší a umírněnější. Pokud se snažil oponovat, matka na něho zvedla hlas a jakoby ho probodávala pohledem. Otec měl tendenci situaci uklidňovat nebo přecházet k dalším tématům. Přišlo mi to, jakoby se snažil uniknout před sporem.“*

Ad. Vztah rodiče k dítěti

K tomuto kritériu sociální pracovnice sdělila, že neměla příliš objektivní informace. Každý rodič se jí snaží běžně přesvědčit, jak je s nimi dítě šťastné. Zhodnotila však jejich snahy následovně: *„Tady v tom případě bych ale řekla, že se snažila víc přehrávat máma, otec byl takový přirozenější.“* Matka podle ní také více zdůrazňovala, jak je na ní Erika citově vázaná. Proti hodnocení znalkyně vystoupila sociální pracovnice velmi kriticky. Sama by sice nedokázala posoudit, který z rodičů skutečně sleduje zájem dítěte před svým vlastním. Kritická však byla k tomu, že znalkyně upřednostnila přísnější výchovný styl matky, který nekoresponduje s potřebami nezletilé tolik, jako výchovný vedení otce. Tento je podle ní schopen zapojit děti do domácích prací i bez nutnosti využití autoritativních metod. *„A opět mě překvapilo, že i když otec vyšel jako osoba, která dokáže dítě rozvíjet lépe ve všech směrech, než matka, která vystupuje autoritativně a není dostatečně empatická k potřebám své dcery, byla označena jako schopnější.“* Svůj nesouhlas vyjádřila především s tím, že byl otec znevýhodněn jen proto, že není tak dominantní jako matka. Sama zhodnotila schopnosti otce oproti matce následovně: „ *...sice není tak dominantní jak matka, ale dokáže dětem také nastavit srozumitelné hranice a řád, což prokázal třeba tím, že v době vedení*

společné domácnosti nebyly děti vedeny k pomoci v domácnosti, ale on sám je k tomu dokázal zaktivizovat a to bez pomoci fyzického trestu.“

Ad. Charakter, morálka, struktura mravních norem

V tomto bodě není možné určit, zda se hodnocení shoduje či nikoliv, jelikož není známo hodnocení znalkyně. Sociální pracovnice se domnívá, že si oba rodiče jsou vědomi, co je společensky žádoucí a co ne. S osobou matky má však spojeny fyzické trestání dětí a její pokusy očernit otce, které se však přímo nepříjemně dotýkaly samotné Eriky. *„Napřed jsem čekala, že to bude popírat. Překvapilo mě ale, že na to prakticky nijak negativně nereagovala. Jako snažila se prezentovat to mírněji, ale ani v okamžiku, kdy uslyšela moje výtky k trestání ve výchovné zprávě před soudem, neměla potřebu k tomu něco říkat nebo se bránit. To mě přesvědčilo, že Eriku prostě fakt trestá (...) Samozřejmě mi to od začátku přišlo jako nesmysl a tady v tom případě jsem měla za to, že to je záměr, jak otce zdiskreditovat (...) Mrzí mě ale, že kvůli pokusu své mámy druhému uškodit si musela Erika zažít odpovídat na dotazy, které jí nebyly příjemné.“* Na můj dotaz, kdo by měl být podle ní v tomto ohledu úspěšnější, odpověděla následující: *„Tak určitě otec, protože matka se mu v zápalu boje asi snaží všemožně uškodit, ale rozhodně se z toho nesnaží vyloučit Eriku.“*

Ad. Respekt k právu dítěte stýkat se s druhým rodičem

V tomto kritériu došlo mezi sociální pracovnicí a znalkyní ke shodě. Podle znalkyně matka příliš nerespektuje podíl otce na výchově. Toto potvrzuje i sociální pracovnice následujícím výrokem: *„Pokud už svolí s tím, aby jela Erika k otci, tak by nejraději trávila čas s nimi (...) Příliš nerespektuje to, že je Erika s tátou a je to jen jejich čas. Už se také stalo, že byl její kontakt s tátou několikrát odvolán, protože byla malá nemocná nebo jeli někam na výlet spolu nebo se jí údajně nechtělo.“* Ze strany otce žádné bránění nezaznamenala. Zamýšlela se však hypoteticky nad tím, že vlastně nemá z čeho objektivně usuzovat, jelikož otec je nyní v nevýhodě. A který z rodičů si podle ní vedl v tomto kritériu lépe? *„Každopádně i tady mě takhle přijde ve výhodě spíš otec, stejně jak v těch předešlých.“*

Ad. Vztah dítěte k rodičům

V tomto bodě nejprve sociální pracovnice obhajovala svou prvotní nejistou zkušenost z pohovoru s nezletilou: *„Teď samozřejmě s určitostí vím, že Erika preferuje tátu (...)*

Na začátku to ale tak jasné nebylo. Při prvním pohovoru s ní sice řekla, že by chtěla bydlet s tátou, ale projevila zájem prakticky i o střídavou výchovu. Hovořila pozitivně jak o zážitcích s otcem, tak mámou. Hlavně vyzdvihovala ale ty s tátou.“ Ve vyjádření k závěrům znalkyně se pak opírala o své přesvědčení o silnější citové vazbě Eriky k otci i o některé výsledky testů znaleckého posudku. *„Znalkyně taky sice zhodnotila, že jsou její argumenty velmi dětinské v případě přání o svěření do jeho péče, ale mě o pravdivosti přesvědčily i jednotlivé výstupy z testů, kde ten otec prostě vychází líp z pohledu samotné Eriky. Toto by šlo jen těžko zmanipulovat. No a vzhledem k dalším kvalitám zjištěným na straně otce mám za to, že by Eričině přání mělo být vyhověno.“*

Ad. Vzor pro vytvoření sociální, zejména sexuální role, identity

Nebylo možné porovnat závěr znalkyně se závěrem pracovnice, jelikož toto kritérium nezhodnotila. Z následující úvahy sociální pracovnice vyplývá, že by podle ní v tomto kritériu neměl být upřednostněn ani jeden z rodičů: *„Je jasné, že pokud bude mít omezený kontakt s mámou, tak bude její cesta za hledáním sexuální identity značně ztížena, ale ne znemožněna. Pokud by ale zůstala s matkou, tak si však vzhledem k jejímu nerespektování otce jako vychovatele nedokážu představit, jak by si vypěstovala zdravý vztah k opačnému pohlaví“* Podle sociální pracovnice by toto však nemělo znamenat ani nevýhodu pro otce, z hlediska pohlaví jelikož Erika pro svůj budoucí partnerský život potřebuje jako vzor oba rodiče.

Ad. Úroveň vzdělání a inteligence rodičů

Toto téma nebylo pro pracovnici příliš důležité. Nevěděla ani, jakým způsobem bylo kritérium hodnoceno znalkyní. Potvrdila ale, že má otec potřebu: *„ověřovat si různé informace, konzultovat svoje pochyby s odborníky a několikrát se se mnou podělil o informace z odborné literatury nebo výzkumů. Přijde mi, že matka není moc otevřená novým věcem a nijak zvlášť nepátrá potom, aby se nějak víc vzdělávala nebo přiučila.“* K tomu, zda je někdo ve výhodě v tomto kritériu se vyjádřila následovně: *„I když se zase nabízí otec, tak bych to tady zhodnotila nerozhodně, protože i o matce vím, že je pro ni vzdělání důležité a zajistila jí dost kroužků a tak. Asi každý z nich ji může směřovat něčemu svému a tak ji rozvíjet.“* Nebylo možné porovnat závěr znalkyně se závěrem pracovnice, jelikož z hodnocení znalkyně přímo nevyplývá, koho z rodičů by upřednostnila.

Ad. Šíře rodinného zázemí

Sociální pracovnice hovořila o rodinných příslušnících, kteří ji jsou známi a zhodnotila především možnost kontaktu Eriky s nimi. *„Takže prakticky když to vezmu kolem a kolem, tak je zase táta ten, který umožňuje dětem kontakt s rodinou. V posudku jsem se dočetla, že matka prakticky s nikým z rodiny nevychází, což je asi důvod toho, proč neumožňuje návštěvy ani Erice. Ani tady by asi matka u mě moc neuspěla."* Nebylo možné porovnat závěr znalkyně se závěrem pracovnice, jelikož toto kritérium nezhodnotila.

Ad. Kontinuita prostředí pro dítě

Není možné porovnat závěr znalkyně se závěrem pracovnice, jelikož toto kritérium nezhodnotila. Sama pracovnice si uvědomuje výhodu, kterou by Erice poskytlo prostředí u matky, které zná již od narození. Otec však podle ní nebydlí daleko a ve změně prostředí vidí jeden zásadní pozitivum: *„Ale na druhou stranu bych viděla změnu prostředí pozitivní v tom, že by nemusela žít v takovým nepořádku a naučila by se taky doma pomáhat, protože to po ní otec chce. Tady v tom ohledu by to pro ni bylo určitě plus, protože mám za to, že pokud by zůstala tam, kde teď, nijak by ji to nerozvíjelo (...) V prostředí u otce se spíš naučí dodržovat určitý řád, teda aspoň určitě co se týká úklidu. Takže když to zase vezmu kolem a kolem, tak podle mě zase ve výhodě otec."* Je podle ní také škoda, že se k tomuto znalkyně nevyjadřovala, jelikož by musela dát za pravdu otci.

Ad. Socioekonomický status

Není možné porovnat závěr znalkyně se závěrem pracovnice, jelikož toto kritérium nezhodnotila. Sociální pracovnice by hodnotila jako schopnějšího otce s ohledem na jeho příjmy *„Tak to zaručeně otec. Jeho výdělek je o dost vyšší než ten matčin a je taky pravda, že od samého začátku platil všechno, co se týkalo dětí, jakože obědy ve škole, Erika má taky hodně kroužků, tak ty, pak všechny školní akce jako výlety a tak a krom toho i kapesné a telefon. No a jezdí často na výlety jako hrady, zámky, výstavy."*

Ad. Závěr znaleckého posudku a jeho vliv na současnou situaci

Znalkyně takto doporučila svěření dítěte do výchovy matky, což nelibě komentuje sociální pracovnice: *„Jako já nevím, ale prostě když mi celou dobu bude vycházet jeden z rodičů, tak přece pak nenapíšu něco jiného, ne? Přijde mi, že si tu svou práci tím*

závěrem celou shodila, protože to tedy dost ubralo na věrohodnosti a navíc přidalo silný argument matce. Nevím, nerozumím tomu.“ Podle sociální pracovnice je současná situace zkomplikována právě závěrem znaleckého posudku, kdy je matka přesvědčena o tom, že je výchovně způsobilejší než otec. *„Máma se pořád domnívá, že je výchovně způsobilejší a pokud ji upozorním na nějaké chyby tak je zlehčuje a argumentuje znaleckým posudkem, kde ve výsledku vyšla lépe. Řekla bych, že mi to výrazně zkomplikovalo práci, protože pokud by ten závěr byl v souladu s průběhem, tak by bylo o argument míň a naopak já bych se měla o co opřít.“* V souladu se svým přesvědčením se matka zřejmě považuje za jedinou osobu, která může rozhodovat o životě dcery. Otci je jeho kontakt s dcerou upírán, stabilně pečující osobou je tak pouze matka.

4.1.5 Analýza znaleckého posudku

Vzhledem k tomu, že mi nejsou známy bližší okolnosti týkající se zajištění srovnatelných podmínek účastníkům v rámci vyšetření (stejná doba vymezená pro vyšetření matky i otce, stejné prostředí bez rušivých elementů apod.), je třeba vycházet pouze z dostupných informací.

Ad. Osobnost rodičů

Jak podle hodnocení znalkyně, tak podle sociální pracovnice by měl být v tomto kritériu jednoznačně ve výhodě otec. Tento oproti matce z popisu vychází jako osoba celkově vyrovnanější, nemá sklon k neurotickým reakcím, na rozdíl od matky, u níž se objevují zlostné až agresivní afekty a její frustrační tolerance je naopak vysoká. V matčině případě se objevuje zvýšené množství patologických rysů, což by podle Bakaláře (2006) mělo snížit její způsobilost k výchově dítěte již v tomto prvním kritériu.

Znalkyně použila také odlišné vyšetřovací metody v případě otce, i když v textu ujišťuje, že u obou rodičů byly použity stejné vyšetřovací metody. Místo osobnostních dotazníků H. J. Eysencka a W-M byly využity osobnostní dotazníky W-M a EPI. Rovněž byla využita pouze jedna varianta kresebního testu, a to figurální kresba. Volba odlišných vyšetřovacích metod se však neprojevila v negativním hodnocení otce.

Ad. Vztah rodiče k dítěti

Znalkyně nejprve sama uznává, že je z dlouhodobého hlediska prostředí u matky pro Eriku méně příznivé. Následně argumentuje vývojovým obdobím, kterým Erika v době

posouzení procházela a potřebou zajištění denního řádu a pravidelné odborné péče. Znalkyně tvrdí, že toto je lépe schopna zajistit matka, ovšem své přesvědčení nepodložila žádným opodstatněným tvrzením, snad možná tím, že je ve výchově autoritativně dominantní. Takto zřejmě znalkyně předpokládá, že bude důrazněji dohlížet na denní řád dítěte. V případě, že by se jednalo o dítě předškolního věku, byl by argument týkající se potřeby příchylnosti k matce zřejmě na místě. Znalkyně však měla k dispozici dítě ve fázi mladšího školního věku i s přihlédnutím k lehkému vývojovému opoždění, což matku nijak podstatně neupřednostňuje. Otec v tomto případě, navíc ze strany znalkyně, získal daleko více pozitivní hodnocení svých výchovných schopností. Přesto znalkyně upřednostnila matku s argumentací o vývojovém období a zajištění denního řádu a odborné péče o nezletilou. Z mého pohledu jsme se právě v praxi setkali s použitím stereotypního zjednodušení, že dítě patří matce.

Ad. Charakter, morálka, struktura mravních norem rodičů

Tato část ve znaleckém posudku nebyla žádným způsobem interpretována, naznačena či od rodičů alespoň zjišťována během anamnestického rozhovoru. Znalkyně však měla ze soudního spisu k dispozici informace o podaném trestním oznámení ze strany matky na údajné zneužívání dcery otcem i s negativním výsledkem a o zřejmé nepravdivosti tvrzení matky, že je obětí domácího násilí. Tyto pokusy o záměrné poškození osoby otce jako vychovatele, které se však přímo dotýkají i Eriky, nebyly nijak vyhodnoceny.

Ad. Respekt k právu dítěte stýkat se s druhým rodičem

Vyjádření znalkyně není nijak vyčerpávající. Bylo by možné podpořit toto tvrzení i samotným vyjádřením Eriky, která během rozhovoru přímo sdělila, že jí máma zakazuje jezdit za tátou, ale táta jí dovoluje navštěvovat mámu. Výrok sociální pracovnice pak již pouze potvrzuje a dokresluje, jak k záměrnému omezování v kontaktu Eriky s otcem dochází. Otec se i přes dosud soudně neupravenou situaci rozhodl tolerovat, že je Erika v péči matky a nesnaží se bránit dceřině kontaktu s matkou, i když je k tomuto za stávajících okolností oprávněn, tzn. dokud není výkon rodičovské odpovědnosti upraven soudně, není žádný z rodičů omezen ve svém výchovném působení a oba mají stejný rozsah práv a povinností.

Ad. Vztah dítěte k rodiči

V tomto kritériu se zjevně projevila snaha znevěrohodnit přání samotné nezletilé, tak, že odůvodnění jejího přání je údajně únikově dětinské. Nejednalo se však o přání pouze verbalizované, ale Erika zcela očividně otce preferovala i v projektivních testových metodách, kde je předchozí příprava či odhadnutí žádoucích projevů ze strany dítěte prakticky vyloučena. K tomuto však znalkyně nijak výrazně nepřihlížela a namísto toho se snažila sdělit něco pozitivního i o matce, tj., že byl zaznamenán i dobrý vztah k ní. Z uvedených interpretací výsledků jednotlivých testových metod bylo však zjevné, že Erika vnímá otce velmi pozitivně, je osobou, u které může hledat ochranu, bezpečí a jistotu. Matku vnímá jako osobu, která se vůči ní samotné citově projevuje, ale Erika se jí obává. S její osobou má spojeny také závažné negativní tvrzení a ve srovnání s otcem vždy zaujímá vedlejší roli. Výsledky těchto testů se mi jeví jako dostatečně relevantní proto, aby byl otec v tomto kritériu před matkou zvýhodněn nikoliv postaven na stejnou úroveň matky, přestože je tato vnímána nezletilou spíše negativně.

Ad. Vzor pro vytvoření sociální, zejména sexuální role, identity

Zhodnocení tohoto kritéria se znalkyně opět vyhnula. S ohledem na tzv. vztahový trojúhelník popsaný v teoretické části se domnívám, že toto kritérium nelze obecně zjednodušit tak, aby byl ve výhodě rodič stejného pohlaví, jako je dítě. V teoretické části své práce jsem popsala, jak jsou v životě každého dítěte důležití oba rodiče. Preference jednoho z nich pak závisí na aktuálním vývojovém stádiu dítěte. I když zde znalkyně zvýhodnila otce a toto by z hlediska mého tématu mělo být pro mou práci pozitivní, nemohu s tímto souhlasit. Sama bych zde s ohledem na výše uvedené nezvýhodňovala žádného z nich.

Ad. Úroveň vzdělání a inteligence rodičů

I když se k tomuto kritériu znalkyně vyjádřila, nijak nenaznačila, zda by měl být některý z rodičů ve výhodě či nikoliv. Pokud bych její výrok rozebrat, tak otec má podle znalkyně větší zájem o získávání nových poznatků než je tomu v případě matky. Tato se nezajímá až tak o všeobecné dění, spíše svůj zájem směřuje na okruh svých zálib.

Ad. Šíře rodinného prostředí

Ani toto kritérium nebylo vyhodnoceno. Znalkyně mohla vycházet například z toho, co uvedl otec během rozhovoru, tedy že je i starší syn připraven zapojit se do výchovného

procesu a tátovi s péčí o Eriku vypomoct. Navíc i Erika zmínila to, že jí máma zakazuje nejen kontakt s tátou, ale i babičkou. Toto však v odpovědích na dotazy soudu nijak nereflektuje, stejně jako ukončené vztahy matky s její rodinou, na které upozorňuje i sociální pracovnice ve svém odůvodnění preference otce v tomto kritériu.

Ad. Kontinuita prostředí pro dítě

V pořadí již čtvrté kritérium, které zůstalo bez povšimnutí. Pokud je prostředí u matky dlouhodobě chaotické, matka děti nevede k domácím povinnostem a Erika v důsledku nepořádku v osobních věcech zapomíná také školní pomůcky, je třeba alespoň polemizovat nad tím, zda by pro ni změna výchovného prostředí nebyla vhodnější variantou. Otec se navíc snažil, aby v případě svěření dcery do jeho péče došlo k co nejmenším změnám a odstěhoval se co nejblíže dosavadnímu zázemí svého dítěte. Takto nebude třeba, aby měnila školu, přátelé, zájmové aktivity apod.

Ad. Socioekonomický status

Otec ostatečně prokázal, že je schopen zajistit Erice dostatečné materiální zázemí a lepší životní úroveň než je tomu v případě matky. Dosud hradil veškeré náklady spojené se stravováním, vzděláváním a zájmovými aktivitami dětí. Finance investuje také do společně trávených chvil. Matka by její nákladné kroužky včetně zajišťování plateb v domácnosti nebyla schopna uhradit sama. Ani toto však znalkyně nereflektuje.

4.2 Případ Lukáše (nyní 6 let)

4.2.1 Podstatné okolnosti zjištěné ze spisu vedeného na příslušném OSPOD

Do evidence OSPOD se Lukáš dostal na základě podaného návrhu obou rodičů, kdy se otec domáhal svěření dítěte do své výchovy a úpravy styku s ním v předběžném opatření, matka rovněž žádala o svěření syna do své výchovy. Okolnosti odchodu matky s nezl. Lukášem z místa jejich původního bydliště se z podání obou rodičů liší. Otec v návrhu uvedl, že ho matka bez udání důvodů se synem opustila, matka naopak byla toho názoru, že je otec z místa bydliště vyhodil. Nastěhovala se proto ke svým rodičům do svého původního pokoje. Matka je nezaměstnaná a je proti ní vedeno několik

exekucí. Otec je zaměstnán jako automechanik, má pravidelnou pracovní dobu od 07.00 hodin do 15.00 hodin.

Usnesením příslušného soudu bylo vydáno předběžné opatření, které otce opravňovalo stýkat se s nezl. Lukášem každý sudý víkend od pátku 16.00 hodin do neděle 16.00 hodin. OSPOD byl na základě usnesení soudu jmenován opatrovníkem a požádán o vypracování výchovné zprávy se zjištěním názoru nezletilého Lukáše k soudnímu jednání ve věci úpravy rodičovské odpovědnosti.

Šetřením pracovnice OSPOD bylo zjištěno, že se otec mimo kontaktů stanovených soudem dožaduje také telefonického kontaktu se synem každý den, kdy se spolu nemohou vidět. Matka je těmto hovorům přítomna, stanovuje synovi, o čem se spolu mohou bavit a v případě, že se jí téma nezamlouvá, hovor ukončuje. Syn se s ním pak bojí mluvit, protože pokud odpoví na matkou zakázanou otázku, je matkou bit. Matka se tomuto bránila s odůvodněním, že časté telefonáty syna obtěžují, otec se s ním baví pouze na stejná témata a začalo se proto stávat, že s ním nechce hovořit vůbec. K výrazným komplikacím docházelo také v případě předávání dítěte. Otec byl přesvědčen, že matka syna proti němu navádí. Synovi slibuje nesplnitelné, tj. že spolu pojedou na výlet v době, kdy má být na návštěvě u otce, tuto prezentuje jako nutné zlo, které musí syn vytrpět. Za to mu pak slibuje odměnu. Předání je doprovázeno hysterickou scénou syna, který pláče, křičí, třese se, křečovitě se drží matky nebo sebou plácne na zem a vztekle se po ní válí. Několikrát byl také kontakt otce se synem zrušen, protože matka tvrdila, že je nemocný nebo k otci odmítá jít. Pokud otec i přesto přijel do místa bydliště matky, došlo ke konfliktu mezi rodiči, který byl doprovázen hysterickou scénou ze strany syna, jenž skutečně odmítal k otci odjet. Konflikt dále eskaloval i za přítomnosti policie, kterou přivolal otec. V případě, že se po zásahu policie návštěva uskutečnila, syn nebyl podle otce ještě několik hodin ve své kůži a následně otci sděloval, že mu máma odjezd s ním zakázala s výhružkou bití. Následně se velmi bál k mámě vrátit. Matka tato tvrzení negovala s tím, že mu otec pouze nedokáže zajistit odpovídající program, on se u něho nudí a nesmí se proto divit, že za ním pak syn odmítá chodit. Ve spolupráci s OSPOD byla ujednána pravidla telefonického kontaktu otce se synem a matka byla upozorněna na nepřípustnost fyzických trestů. Dále jim bylo doporučeno mediační sezení, návštěva dětského psychologa a asistence při předávání

dítěte, čehož využili. V případě mediačního sezení však nedošlo k uzavření jakékoliv mediační dohody a činnost byla ukončena. Mediátor k tomuto ve své zprávě odmítl sdělit jakékoliv informace a vysvětlení rodičů byla značně rozporuplná. Rodiče se navzájem obviňovali z neschopnosti se domluvit.

Podle zprávy dětského psychologa navázal Lukáš kontakt s ním velmi dobře. Konzultace probíhají individuálně a bez přítomnosti rodičů. Jeho projev je uvolněný a velmi otevřený. Během konzultací několikrát sděloval, že je otec vyhodil z domu, což odpovídalo výpovědím matky. Dále však psycholog uváděl, že má s otcem patrně velmi dobře navázaný vztah a rád s ním tráví čas. Pozitivní vztah má i k prarodičům ze strany otce, o kterých často a ráda mluví. Vždy po konfliktním předání dítěte mezi rodiči žádala matka o to, aby s psychologem mohl Lukáš pohovořit po telefonu. Tento sděloval, že je na něho otec zlý, protože na něho křičí. Psycholog také nastínil, že by se mohlo jednat o pouhé interpretace matčiných výroků. Během následných osobních konzultací pak Lukáš naopak hovořil o tom, že chtěl zůstat u otce, protože máma na něho často křičí, někdy mu dá na zadek rukou nebo vařečkou. Psycholog také poskytuje konzultace rodičům a ve zprávě uvedl, že jejich komunikace je velmi konfliktní a ovlivňuje průběh předávání dítěte. Je třeba proto dále pracovat s rodiči, aby jejich syn nebyl svědkem sporů mezi nimi a nebyl vystavován negativnímu hodnocení druhého rodiče. Dále zhodnotil, že má Lukáš navázaný citový vztah k oběma rodičům. Vztah k matce je však negativně ovlivněn tím, že na něho matka často křičí a občas ho také fyzicky trestá. Při konzultacích se také začala projevovat jeho neschopnost respektovat hranice a snaha strhávat na sebe pozornost. Toto je podle psychologa způsobeno neustávajícími konflikty mezi rodiči, které Lukášovi způsobují zátěž.

Pohovor s nezletilým byl prováděn na OSPOD, kam Lukáše doprovodila matka. Samotný pohovor však byl veden již bez její přítomnosti. Lukáš byl matkou seznámen s důvodem pohovoru. Protokol z jednání obsahoval nejprve spíše negativní informace o otci, kdy nezletilý zdůrazňoval, že je na něho táta zlý, chtěl by bydlet s maminkou a tátu už nechce vidět. Nedokázal však zdůvodnit, proč je podle něho otec zlý a také vysvětlil, že mu maminka řekla, co má pracovnici říct. On sám by to tak na jednu stranu chtěl, ale na druhou stranu by už neviděl ani taťku ani babičku, a to by ho mrzelo. Jeho konečným přáním pak bylo, že chce bydlet s maminkou a s tátou by se vídal třeba

o víkendu. Dál se rozhovořil o čase stráveném s tátou a vyjmenoval mnoho společných aktivit, které ho bavily.

K soudnímu jednání opatrovník vypracoval výchovnou zprávu, která obsahovala základní informace o rodinných poměrech, řešených problémech, průběhu spolupráce rodičů s OSPOD a dalšími odborníky. Zpráva obsahovala také zásadní informace z pohovoru s nezletilým, kdy bylo pracovnicí zdůrazněno, že výpověď dítěte byla evidentně zmanipulovaná. Byla také připojena dříve zmíněná zpráva z psychologických konzultací.

U soudního jednání byl proveden výslech obou rodičů, kteří trvali na svých původních návrzích. Otec zde zmiňoval výhrady k péči matky o dítě, především pokud se týká bití a ponižování syna. Opatrovník doručil soudu výchovnou zprávu s návrhem doplnit dokazování vypracováním znaleckého posudku, k čemuž soud přistoupil a odročil soudní jednání na neurčito.

Úkolem znalce bylo v tomto případě vyšetřit účastníky a zodpovědět dotazy týkající se osobnosti obou rodičů, vztahu rodičů k nezletilé a nezletilé k rodičům, výchovných schopností rodičů a zhodnocení lepších předpokladů pro další výchovu dítěte, dále zda rodiče respektují právo dítěte stýkat se s druhým rodičem.

Rodiče se dostavili ke znalkyni vždy k individuálnímu posouzení a následně i s nezletilým Lukášem, jelikož v době posouzení proběhlo jeho předání mezi rodiči. Součástí posudku byly tedy i informace z pozorování interakce mezi rodičem a nezletilým a zde nebyly shledány žádné nápadnosti. S rodiči byl proveden anamnestický rozhovor týkající se jejich rodinného zázemí v dětství a vztahů s rodinnými příslušníky, scholarity, pracovního života, partnerského života, následného založení rodiny s druhým rodičem, příčiny jejich vztahové krize, postojů k výchově dítěte a přítomnosti závislého chování.

4.2.2 Podstatné informace o rodičích zjištěné ze znaleckého posudku prostřednictvím anamnestického rozhovoru

K osobě matky bylo zjištěno, že tato má dobré vztahy jak se svými rodiči, tak se svými dvěma staršími sourozenci. Nebyla nikdy v péči odborných lékařů, psychologů ani psychiatrů. V raném dětství se na dětský kolektiv adaptovala dobře, obětí šikany se stala

na základní škole, kdy se jí také zhoršil prospěch na podprůměrný. Ročník však nikdy neopakovala. Je vyučená v oboru cukrářka, zvolila si však profesi poštovní doručovatelky. V současné době je nezaměstnaná, na původní pozici se již vrátit nechtěla z důvodu fyzické náročnosti. Potýká se s velkými dluhy, které vznikly v souvislosti s majetkovou trestnou činností, za kterou byla odsouzena. Sama sebe staví do role tzv. Bílého koně. Před otcem syna Lukáše měla dva vážné vztahy, které byly ukončeny na základě nevěry partnera. Následně se seznámila s otcem Lukáše, k němuž se po skoro roční známosti nastěhovala. Již v té době otěhotněla. Početí nebylo plánované, ale oboustranně chtěné. Vztah byl podle matky harmonický až do narození syna. Otec jí s péčí o něho příliš nepomáhal, matka neměla k dispozici žádný svůj příjem, s financemi disponoval pouze otec, který také bez jejího vědomí zakoupil nemovitost, kde nyní otec žije sám. Vzájemně se odcizili, otec trávil příliš mnoho času v zaměstnání, hádali se i před synem. Po jedné ze stále častějších hádek ji otec i se synem vyhodil z domu. Domnívá se, že otec nežádá o svěření syna do své péče z lásky k němu. Sama nevěří, že by byl otec schopen postarat se o syna a má za to, že by mu brzy začal překážet. Výtky měla k udržování hygieny a vystavování syna zbytečné psychické zátěži pokud k otci nechce jít. Sama může synovi nabídnout domov, pravidelný režim, lásku, pochopení, oporu. Není závislá na psychoaktivních látkách.

K osobě otce bylo zjištěno, že tento vyrůstal v neúplné rodině, kdy jeho a starší sestru vychovávala matka. S otcem se nikdy nestýkal, neměl o ně zájem. Uvědomuje si, jak je těžké vyrůstat bez otce, a proto nechce, aby si podobnou situaci zažil také jeho syn. S matkou i sestrou je v pravidelném kontaktu. Nebyl nikdy v péči odborných lékařů, psychologů ani psychiatrů. V raném dětství se na kolektiv adaptoval dobře, základní školu absolvoval s průměrným prospěchem, zálibu našel v předmětech s technickým zaměřením, čemuž se věnoval i na střední škole. Vyučil se jako automechanik a přešel na nástavbové studium, které zakončil maturitou. Před soužitím s matkou syna Lukáše měl pouze jeden vážný vztah, partnerka ho opustila kvůli jinému muži. S matkou dítěte se seznámil v době, kdy udržovala vztah s jeho kamarádem. Následně tento vztah ukončila a začali chodit spolu. Matka se k němu následně nastěhovala, brzy nato se narodil syn Lukáš. Problémy se začaly objevovat v souvislosti s financemi. Otec byl obeznámen s dluhovou situací matky a trestním stíháním. Z počátku byl spokojený s péčí partnerky o dítě a domácnost. Tato však brzy upřednostňovala své osobní zájmy,

syna odkládala k babičce a vystavovala ho nepřiměřeným trestům. Společné finance měli na jeho účtu s ohledem na matčiny exekuce. Stěžovala si, že nemá přístup k penězům, i když měla k dispozici platební kartu. Hotovost, kterou jí předal, vždy marnivě utratila, nevážila si hodnoty peněz. Z jejich společného domova odešla sama poté, co otec zjistil, že má novou známost. Jejich rozchod akceptoval, nikoliv však snahu matky vyloučit ho z výchovy syna. Svůj odmítavý postoj ke střídavé péči, či svěření dítěte do péče matky zdůvodňuje nedůvěrou v její výchovné schopnosti. Domnívá se, že pro matku jejich syn není prioritou, snaží se ovlivňovat syna proti jeho osobě a nedokáže jí zajistit stabilní zázemí.

4.2.3 Kritéria pro posuzování výchovných předpokladů hodnocená znalcem

Osobnost rodiče

K testování osobnosti rodičů využila znalkyně Rorschachovu metodu, MMPI-2, Hand test a Test barevně sémantického diferenciálu. Osobnost rodičů byla znalkyní na základě výsledků vyšetření popsána následovně: *„Nebyly nalezeny žádné známky závažné psychopatologie, které by zásadně bránily některému z rodičů vychovávat nebo se podílet na výchově a péči o jejich nezletilého syna.“*

Dále se znalkyně vyjádřila ke každému z rodičů. Následující citace je směřována k osobnosti otce: *„Ve struktuře osobnosti otce dominuje jednoduché vnímání okolního světa, tj. dobrý nebo špatný. Kombinace tendencí k perfekcionalizmu s nedůvěřivým nastavením otce ke druhým lidem se velmi nepříznivě odráží ve vztahu k matce dítěte či ve vytváření nebo přijímání kompromisních řešení. Následkem je nekonstruktivní a neproduktivní řešení porozchodové rodinné situace. Oslabené schopnosti otce k empatii brání v porozumění prožívání a potřeb druhých lidí, včetně nezletilého Lukáše.“* K osobnosti matky se znalkyně blíže vyjádřila takto: *„Stejně tak omezenými schopnostmi k empatii disponuje matka nezletilého, která se obtížněji orientuje v emočních a citových potřebách svého dítěte. V citové oblasti je málo vyzrálá s výrazněji zastoupenými rysy narcismu. Ve vztahu k sobě netrpí komplexy méněcennosti, naopak vykazuje tendence se nadhodnocovat. Akcentované pocity citové a emoční frustrace oslabují její odolnost vůči stresu, je zvýšeně iritabilní. Je*

disponovaná k opozici, ráda prosazuje svou individualitu. Vůči otci jejich nezletilého syna vykazuje postoje značně kritické, v porovnání s ním však lépe vytváří a přijímá kompromisy.“

V tomto kritériu jsou podle znalkyně oba rodiče: *„stejně úspěšní, neúspěšní. Nelze jednoznačně tvrdit, že jeden z osobnostních stylů rodiče je zralejší než druhý.“*

Vztah rodiče k dítěti

S ohledem na zjišťované životní priority rodičů, kde nezletilý Lukáš ani u jednoho z nich nefiguroval, zhodnotila znalkyně oba rodiče najednou následovně: *„oba rodiče proklamují pozitivní emoční a citový vztah k synovi Lukášovi. Znalecké psychologické zkoumání zjistilo nedostatečnou orientaci matky i otce v emočních a citových potřebách dítěte. Zatím ani jeden z nich nedokáže pětiletého Lukáše podpořit ve zvládání emočně zatěžující rodinné situace.“*

Charakter, morálka, struktura mravních norem rodičů

V tomto ohledu se znalkyně zaměřila jak na zhodnocení trestní minulosti rodičů, tak jejich přístupu k řešení konfliktu: *„V rámci znaleckého šetření byla identifikována narušená struktura mravních norem matky, která byla v nedávné minulosti soudně trestaná (...) Oba rodiče se snaží ve prospěch dítěte investovat do rehabilitace jejich konfliktního vztahu. Otec přistupuje k dramatickým postupům v rámci řešení vztahu v rodině, například za účasti policie České republiky, což vztahovou situaci mezi rodiči ještě více komplikuje, hlavně emočně zatěžuje nezletilého Lukáše.“* V tomto kritériu proto neoznačila ani jednoho z rodičů za úspěšnějšího.

Respekt k právu dítěte stýkat se s druhým rodičem

Znalkyně vyhodnotila toto kritérium následovně: *„Nebyla zjištěna přítomnost syndromu zavrženého rodiče. Oba rodiče jsou si vědomi důležitosti každého z nich ve zdárném vývoji dítěte. Žádný z nich přímo nebrání ve styku s druhým rodičem.* Dále upřesňuje, jak se k otázce výchovy staví rodiče: „*Matka reflektuje schopnost silnou citovou vazbu otce k Lukášovi a jeho schopnost se o dítě postarat, přesto se brání rozšíření jejich styku. Ani otec nevykazuje tendence vyloučit matku z výchovy a péče o dítě, přesto je nakloněný k redukovanému styku syna s matkou.“* S ohledem na to, že rodiče upřednostňují sebe jako výhradně pečující osobu a druhému by povolili styk s dítětem v pouze omezeném rozsahu, hodnotí je v tomto kritériu jako méně úspěšné.

Vztah dítěte k rodiči

Nezletilý Lukáš byl v tomto ohledu vyšetřen Rorschachovou metodou, Testem rodinných vztahů A-B, CATO a kresebným projevem. Znalkyně pak na základě zjištěného sdělila ke vztahu dítěte k rodičům následující: *„Nezletilý Lukáš má k oběma rodičům vytvořenou pozitivní emoční a citovou vazbu, syndrom zavrženého rodiče nebyl identifikovaný. Přesto preferuje svého otce před vztahem s matkou.“* Následně se věnovala také samotnému přání Lukáše: *„Během znaleckého šetření opakovaně projevil přání trávit více času u otce, než u matky. Dítě v jeho věku se však ještě nedokáže orientovat v čase a dohlédnout důsledek svých projevovaných žádostí.“* Proklamovaná přání Lukáše jsou podle znalkyně pravděpodobně tvořena přímým vlivem otce. Neopomíjí však ani skutečnost, že svou výbušnou povahou může matka od sebe dítě oddalovat. Svým následným vyjádřením neurčila ani jednoho z rodičů úspěšnějším.

Vzor pro vytvoření sociální, zejména sexuální role, identity

Zde již znalkyně zvýhodnila některého z rodičů, a to otce. *„V tomto bodě je role otce jako vzor pro utváření mužské sexuální role a identity nenahraditelný. Citový a emoční vklad matky je pro vývoj dítěte však také významný. V tomto kritériu je úspěšnější otec.“*

Úroveň vzdělání a inteligence rodičů

Znalkyně v tomto ohledu opět zvýhodňuje otce: *„Otec dosáhl kvalitnějšího vzdělání než matka, v minulosti projevil vlastnosti jako cílevědomost, vytrvalost v doplnění vzdělání a hledání profesního uplatnění. Tímto dítěti poslouží jako dobrý vzor pro utváření jeho osobnosti.“*

Šíře rodinného zázemí

Oba rodiče jsou podle znalkyně stejně úspěšní v nabídce kontaktů s širší rodinou: *„Oba rodiče mohou nezletilému Lukášovi poskytnout přibližně stejnou škálu kontaktů s širší rodinou.“*

Kontinuita prostředí pro dítě

Vyjádření znalkyně, která i v tomto kritériu zdůrazňuje jednoznačnou úspěšnost otce. *„Otec nabízí dítěti stabilní zázemí, které mu je důvěrně známé a Lukáš ho považuje za svůj domov. V současné době nelze předpokládat vývoj situace v bydlení matky.“*

Socioekonomický status

I v tomto ohledu upřednostňuje znalkyně osobu otce: *„Otec má lepší možnosti k profesnímu uplatnění, k finančnímu ohodnocení, které dítěti zajistí lepší podmínky jak ve vzdělání, k trávení volného času, tak v péči o jeho zdraví. Disponuje také movitým majetkem, se kterým může volně nakládat.“*

Závěr znaleckého posudku

Pokud se týká jednotlivých odpovědí na otázky stanovené soudem, jako osobnost rodičů a vzájemný vztah rodičů a nezletilé, respekt rodičů k právu dítěte stýkat se s druhým rodičem, tyto byly zodpovězeny znalkyní u odpovídajících kritérií. Na tomto místě uvedu tedy pouze zhodnocení výchovných schopností rodičů a její doporučení: *„Nebyly identifikovány závažné okolnosti, které by matce a otci bránily v plnění rodičovských povinností a práv. S ohledem k osobnostním výbavám rodičů lze konstatovat, že jejich výchovné schopnosti jsou částečně limitované. Posuzováno komplexně s přihlédnutím k vahám jednotlivých kritérií, má otec o něco málo kvalitnější výchovné předpoklady, než matka a to zejména v kritériu stability zázemí a materiální úrovně.*

V případě, že se rodiče nedohodnou na střídavé péči a soud svěří Lukáše do výchovy jednoho z nich, doporučuji stanovit nadstandardní šíři styku dítěte s rodičem, kterému nebude svěřeno do výchovy.“

Soud nakonec rozhodl v souladu se závěry znaleckého posudku, a to i přesto, že střídavou péči nikdo z účastníků nenavrhoval a OSPOD zpochybňoval závěr s ohledem na to, že znalkyní nebylo dostatečně prošetřeno kritérium týkající se respektování styku druhého rodiče s dítětem. Oba rodiče se nakonec odvolali a řídí se dále původním usnesením o předběžném opatření. V rozhovoru se sociální pracovnicí se objevila nová zajímavá informace, která podtrhuje matčinu objektivně neodhalenou snahu co nejvíce otci znemožnit kontakt s dítětem: *„Matka se mi taky svěřila, že se plánuje odstěhovat docela dost daleko, což teda zase dost všechno zkomplikuje. Já v tom vidím snahu o to, aby se táta se synem co nejvíce odcizili a máma měla argument, proč nerealizovat střídavou výchovu, která se jí nelíbí.“* Je proto možné, že konečné rozhodnutí Krajského soudu bude měnit původní rozsudek prvoinstančního soudu, možná i ve prospěch matky.

1.1.1 Hodnocení znaleckého posudku ze strany sociální pracovnice

Ad. Osobnost rodiče

Sociální pracovnice má za to, že oba rodiče mají sklony k manipulaci. Tyto se projevily i ve vztahu k ní samotné. V případě otce: *„ale byl dost úporný, volal několikrát denně s různými požadavky, které mohl směřovat přímo na matku a chtěl ze mě dělat prostředníka. Já jsem mu několikrát vyhověla a dělala spojku mezi rodiči. To samozřejmě brzo začala využívat i matka (...) Takže já bych o nich klidně mohla říct, že mají oba sklony k manipulaci.“* Ve vtahu k nezletilému se však toto projevilo pouze v případě matky a vzpomíná na svou zkušenost s ovlivněným Lukášem při pohovoru na OSPOD *„Třeba u takovýho prcka je fajn, že ještě není tak opatrný, a když se ho přímo zeptám, třeba: ‚a tak bys to opravdu chtěl nebo ti to někdo poradil?“ tak mi hned odpoví, že mu to tak poradila máma (...) Ale zrovna tohle podle mě prostě nasvědčovalo tomu, že ta máma s ním manipuluje (...) měl od maminky naučených pár frází, jakože je táta vyhodil a je zlý a tak.“* K samotnému hodnocení znalkyně se vyjádřila rozporuplně. Nejprve souhlasila s tvrzením, že problematický přístup ke kompromisnímu řešení má otec. Následně však byla kritická k tomu, že nebyly vyvozeny žádné závěry z vyhodnocení osobnosti matky: *„Jako ale to hodnocení matky na mě nedělá příliš pozitivní dojem, protože prakticky podle toho je sebestředná s narcistickými znaky, což je podle mě snad už skoro porucha osobnosti, dokáže se docela snadno naštvat a nejenom že nemá uspokojené svoje potřeby, ale ještě se ani nesžila moc s rodičovskou rolí a když to všechno shrnu, tak to je podle mě teda výrazná diskvalifikace. To ale nikdo v posudku nezdůrazňuje a prakticky bylo vyhodnoceno, že jsou na tom oba stejně blbě.“* Sama by proto lépe hodnotila otce.

Ad. Vztah rodiče k dítěti

Sociální pracovnice rovněž zaznamenala proklamovaný zájem obou rodičů starat se o dítě. Byla v tomto ohledu však více kritická k osobě otce: *„Občas jsem je podezírala z toho, že to má být jako odplata. Hlavně ze strany otce, protože ten pořád mluvil o svých právech a tak nějak mi tam pořád mizel ten chlapec. Přišlo mi taky, že byl dost zhrzený díky tomu, že ho matka opustila, i když ta to samozřejmě interpretovala jinak.“* Rozpaky pociťovala při zjištění, že ani pro jednoho rodiče není jejich dítě prioritou, s ohledem na to, že se jí oba o tomto snažili přesvědčit. Z tohoto nesouladu nakonec

vyvodila následující závěr: *„Řekla bych, že mají ještě spoustu práce sami se sebou, aby nějak dozráli nebo změnili přístup.“* Tímto dala najevo, že se s hodnocením znalkyně ztotožňuje.

Ad. Charakter, morálka, struktura mravních norem rodičů

Sociální pracovnice se v prvé řadě zaměřila na označení rodiče, který evidentně není dobrým morálním vzorem pro dítě: *„Tak tady je poraženým asi matka, protože ta byla v minulosti trestaná s podmínkou za majetkovou trestnou. Je nezaměstnaná, má zřejmě pocit, že se dluhy samy smažou, protože má i nějaké exekuce. O otcovi nic takovýho nevím. Takže logicky by tomu malýmu asi matka nebyla úplně nejlepším vzorem do budoucna tady v tom.“* Svévolně se však vyjádřila i k tématu řešení konfliktu mezi rodiči: *„...tady mu není vzorem ani jeden z nich, protože to oba moc hrotí.“* Následně však projevila pochopení pro otce, který syna vystavuje zásahům policie: *„Jakože ne, že bych si nemyslela, že ho to zatěžuje, to naopak, ale oproti proviněním matky a tomu, že je to vlastně obranný mechanismus na to, co způsobuje svým bráněním ve styku otci, mi to přijde docela nicotné.“* Proto měl podle ní tento okruh posílit výchovnou kompetenci otce.

Ad. Respekt k právu dítěte stýkat se s druhým rodičem

V tomto ohledu sociální pracovnice s posouzením důrazně nesouhlasí: *„Nevěřím tomu, že by hlavně máma nebránila otci ve styku. O tom mě přesvědčil jak pohovor s klukem, tak zpráva od psychologa, tak to co říká otec a jak se proti tomu brání máma (...) U toho Lukáše je to ještě očividnější v tom, že se sám přizná, že něco papouškuje po mamce.“* Očekávala, že toto posudek odhalí. Vyjádřila také následující obavu, ke které připojila i své přesvědčení k respektování styku rodiče s dítětem ze strany otce: *„Měla bych docela obavu, že pokud bude kluk svěřen do péče matky tak má dobře našlápnuto na zavržení otce. Opačně by se to podle mě nestalo. Otec docela respektuje to, na čem se dohodnou nebo rozhodnutí soudu, takže si myslím, že by aspoň soudně upravenou povinnost dítě předat ve stanovenou dobu matce respektoval.“*

Ad. Vztah dítěte k rodiči

Sociální pracovnice se k nejednoznačnému stanovisku znalce rovněž přiklonila. Nejprve zmínila, že Lukáš sice verbálně preferuje otce, následně se však snažila racionálně zdůvodnit, proč tomu tak může být. *„To je ale pochopitelný, hlavně s ohledem na to, že*

je to kluk a má v tátovi vzor. Musím uznat, že o mamce nikdy tak košatě nemluvil. Uvědomuju si ale, že táta je mu taky vzácnější, protože se s ním nevídá tak často, takže je možný, že i proto má tendence o něm nakonec mluvit víc. O mámě ale nemluví úplně špatně.“

Ad. Vzor pro vytváření sociální, zejména sexuální role, identity

Znalkyně by zde upřednostnila otce s ohledem na jeho příslušnost k mužskému pohlaví. Sociální pracovnice má však odlišný názor s ohledem na konfliktní situaci mezi rodiči, které je nezletilý vystavován. *„Já bych ale tady v tom ohledu asi znevýhodnila oba rodiče (...) Já si třeba ale myslím, že to, čemu kluka vystavují je prostě strašný. Hádají se před ním, říkají si věci, který by nemusel slyšet a to prostě není dobře. Dokážu si představit, že tady ten naučenej vzorec pak bude používat i třeba během svého řešení rodičovské krize.“*

Ad. Úroveň vzdělání a inteligence rodičů

I když znalkyně v tomto tématu zvýhodňuje otce, sociální pracovnice si netroufla dát hlas některému z rodičů. V případě inteligence tuto nemůže posuzovat a vzdělání mají podle ní rodiče téměř srovnatelné a v oblasti zaměstnání je matka v nevýhodě, což vysvětluje následovně: „*Každopádně teď si tak nějak asi hledá zaměstnání. Takže bych to nějak nerada soudila, přece jenom byla s dítětem na rodičovské, takže moc příležitostí ukázat co v ní je neměla.“* Vzhledem k tomu, že neví, zda je schopen otec více motivovat syna ke vzdělání, nemohla o něm hovořit jako o úspěšnějším.

Ad. Šíře rodinného zázemí

Hodnocení znalkyně je podle sociální pracovnice odpovídající. *„Pokud vím, tak se stýká s prarodiči z obou stran i s různýma tetama i strejdama. To asi nějak nemá nouzi o kontakty. Samozřejmě ale ty ze strany otce vídá míň, protože se ani s ním nevidí tak často.“* Navíc se také vyjádřila své přesvědčení, že rodiče zvládají péči o syna sami, bez pomoci příbuzenstva. „*Spíš si ale myslím, že se fakt starají spíš rodiče, než že by to nechávali na okolí.“*

Ad. Kontinuita prostředí pro dítě

Sociální pracovnice se se znalkyní shoduje a hovoří především a srovnává nestabilní prostředí na straně matky a bydlení otce. *„Teď zatím žijí u rodičů matky a dá se očekávat, že ho v budoucnu čeká další změna prostředí, pokud si matka třeba najde*

nového partnera a bude se chtít usadit (...) Otec má oproti tomu svůj vlastní byt a změnu bydliště pokud vím, neplánuje. S ohledem na to a změny, které by s matkou snad ještě musel podstoupit, by pro něho bylo vhodnější prostředí u otce, které je stabilnější.“

Ad. Socioekonomický status

Sociální pracovnice souhlasí se znalkyní, která upřednostnila otce, což potvrzuje následující výrok: „*Tady je to jednoznačný, matka nepracuje, otec ano. Takže za tehdejší situace na tom byl líp táta a vlastně i teď.“*

Ad. Závěr znaleckého posudku

Sociální pracovnice uvedla k závěru znalkyně následující: „*Popravdě z toho jsem tak nějak rozpačitá, ale s odstupem času si myslím, že to nebylo úplně špatné východisko, protože jak se říká: vlk se nažere a koza zůstane celá (úsměv).“* Použitím tohoto přirovnání nastiňuje svou vnitřní nespokojenost se závěrem posudku, kterou dále rozvádí: *„...na jedné straně máme osobu, která sice má nějaký deficit, ale zhodnotili jsme jí jako výchovně způsobilou, a na druhé straně máme matku, která sice nedopadla tak dobře jako otec, ale měla by se na výchově podílet naprosto stejným dílem. To mi z principu věci nepřijde úplně v pořádku (...) Na straně matky je jedinou obavou znalkyně, že by Lukáš neměl stabilní prostředí. Mě ale vypadává to dost podstatné a to je právě ten kontakt kluka s oběma rodiči, protože u matky by měl docela jistě našlápnuto k syndromu zavrženého rodiče.* Následně však reflektuje, že s touto informací bohužel nemohla znalkyně v závěru pracovat, jelikož znaky popouzení ze strany matky nezaznamenala.

4.2.4 Analýza znaleckého posudku

Ad. Osobnost rodiče

V hodnocení znalkyně se objevují určité limity na straně obou rodičů. Rodiče takto postavila na stejnou úroveň a nesnažila se některého z nich zvýhodnit. Z rozhovoru se sociální pracovnicí je zřejmé, že na ni působí hodnocení matky jako méně příznivé s ohledem na její narcistické rysy a obtížné schopnosti orientace v potřebách nezletilého. Vzhledem k tomu, že i otec je ve své osobnostní struktuře limitován, lze považovat postavení rodičů na stejnou úroveň jako spravedlivé řešení.

Ad. Vztah rodiče k dítěti

V tomto ohledu není pochyb, že znalkyně posoudila možnosti rodičů dostatečně a správně. Své přesvědčení, že ani jeden z rodičů není schopen orientace v citových potřebách svého dítěte, opřela o dostatečný argument, podle kterého ani jeden z rodičů nezařadil syna či jeho výchovu mezi své životní priority. Je tedy zcela jednoznačné, že v tomto kritériu nemohlo dojít ke zvýhodnění žádného z rodičů.

Ad. Charakter, morálka, struktura mravních norem rodičů

Znalkyně v rámci tohoto kritéria hodnotila jak provinění vůči zákonným normám, tak způsobu řešení konfliktu mezi rodiči. Obě témata jsou podle Bakaláře (2006) žádoucí pro posouzení daného kritéria. I když otec nebyl pravomocně odsouzen za trestnou činnost, je zaměstnán a nepotýká se s vysokými dluhy, řeší podle znalkyně konflikty s matkou poměrně dramaticky a to za přítomnosti svého syna. Ani zde proto nezvýhodnila žádného z rodičů. Já se však domnívám, že provinění matky v tomto ohledu je závažnější a umocněno také tím, že podle sociální pracovnice matka otce prakticky přinutí jednat pod tlakem, pokud mu nechce vydat dítě. S ohledem na to, že znalkyně ani tady žádného z rodičů nezvýhodnila, nelze však nic namítat.

Ad. Respekt k právu dítěte stýkat se s druhým rodičem

Na tomto místě považuji za důležité podotknout, že součástí soudního spisu, který měla i znalkyně k dispozici je zpráva z psychologických konzultací s nezletilým, kde psycholog poukazuje na přímý vliv matky v jeho výpovědích. Stejně tak tomu bylo i ve výchovné zprávě opatrovníka. K tomuto však znalkyně nepřihlédla a v části zveřejněného anamnestického rozhovoru ani necílila své dotazy tak, aby se v tomto ohledu ujistila. Namísto toho uvádí, že si jsou oba rodiče vědomi důležitosti každého z nich pro zdárný vývoj dítěte, což je pouze informace jimi verbalizovaná, nijak neověřená. Vzhledem k tomu, že se Lukáš pozitivně vyjadřuje nakonec o obou rodičích, je skutečně možné syndrom zavrženého rodiče v jeho případě vyloučit. V jeho běžných projevech se však objevují náznaky toho, že je matkou proti otci popouzen. Ke kontaktu s otcem sice pravidelně dochází, to však může být výrazně ovlivněno pravomocným rozhodnutím soudu o úpravě styku otce s Lukášem v předběžném opatření. Zde se mi proto jeví, že znalkyně pochybila tím, že Lukáše v tomto ohledu nedostatečně vyšetřila.

Ad. Vztah dítěte k rodiči

Je evidentní, že nezletilý Lukáš má vytvořen citový vztah k oběma rodičům a ve svém přání preferuje výchovné prostředí u otce. Znalkyně naopak nepreferovala žádného z rodičů, což vysvětlila tím, že dítě ještě není schopno orientovat se v čase a zvážit důsledek své žádosti. Znalkyně se také zamýšlí nad tím, zda nemůže být jeho přání ovlivněno otcem či výbušnou povahou matky. S ohledem na nízký věk nezletilého nelze toto objektivně zhodnotit.

Ad. Vzor pro vytváření sociální, zejména sexuální role, identity

Zde opět odkazuji na tzv. vztahový trojúhelník popsaný v teoretické části a domnívám se, že toto kritérium nelze obecně zjednodušit tak, aby byl ve výhodě rodič stejného pohlaví, jako je dítě. V teoretické části své práce jsem popsala, jak jsou v životě každého dítěte důležití oba rodiče. Preference jednoho z nich pak závisí na aktuálním vývojovém stádiu dítěte. I když zde znalkyně zvýhodnila otce a toto by z hlediska mého tématu mělo být pro mou práci pozitivní, nemohu s tímto souhlasit. Sama bych zde s ohledem na výše uvedené nezvýhodňovala žádného z nich.

Ad. Úroveň vzdělání a inteligence rodičů

Otec svou cílevědomostí skutečně dosáhl úspěchu v oblasti vzdělání a má stále zaměstnání. Matka je oproti tomu již několik let nezaměstnaná, i když má dostatečnou kvalifikaci či zkušenosti k výkonu původního zaměstnání či minimálně oboru, v němž je vyučena. Zde je proto zvýhodnění otce oprávněné.

Ad. Šíře rodinného zázemí

Zde není pochyb, že jsou oba rodiče stejně úspěšní. Nebylo by proto vhodné, aby byl některý z nich přesto zvýhodněn.

Ad. Kontinuita prostředí pro dítě

Znalkyně brala při zvýhodnění otce v potaz zásadní skutečnost, že matka v dané době neměla vyřešenou otázku bydlení a synovi tak, na rozdíl od otce, nemohla nabídnout stabilní zázemí. V tomto případě se proto nenabízí jiná varianta, než skutečně zvýhodnit otce, který synovi může nabídnout dobře známé prostředí, kde nějaký čas vyrůstal.

Ad. Socioekonomický status

Postup v souladu s obsahem daného kritéria. Znalkyni není proto co vytknout.

5 Interpretace dat

V obou případech bylo přistoupeno ke znaleckému posudku na základě nejednoznačného přesvědčení soudu, který z rodičů je schopen vytvořit lepší výchovné prostředí s ohledem na potřeby nezletilého dítěte. Každý z rodičů byl přesvědčen o svých výchovných kvalitách a žádal soud o svěření dítěte do jeho péče.

V případě nezletilé Eriky nebyly na straně otce zjištěny žádné okolnosti, které by snižovaly jeho výchovnou způsobilost. Při jednotlivých testech dosahoval pozitivních výsledků, které takto interpretovala i sama znalkyně. Oproti tomu matka dosahovala daleko méně pozitivních výsledků, i pokud se týká projektivních metod zaměřených na rodinné vztahy, které byly součástí testování nezletilé Eriky. Přesto znalkyně ve svém závěru upřednostnila péči matky. Z mého výzkumného šetření bylo zjištěno, že se znalkyně dopustila několika pochybení, které tak znevýhodnily otce. Znalkyně se nevyjádřila ke kritériím, které by navíc mohli otce zvýhodnit a snažila zvýhodnit matku i tam, kde dosahovala horších výsledků než otec. Zde se negativně projevilo nevyužití všech kritérií k posouzení výchovných předpokladů rodičů, na které by znalec měl hledat odpovědi. Znalkyně tak využila příležitost názorově se odchýlit od výsledků vyšetření obou rodičů a nezletilé Eriky. Současně tak došlo k tomu, že se byl vydán zcela chybný závěr, se kterým se sice rozhodující soud neztotožnil, ale výrazně zkomplikoval sociální pracovnici s rodinou.

V případě nezletilého Lukáše byla znalkyní hodnocena veškerá kritéria. Z mého výzkumného šetření bylo zjištěno, že se znalkyně nedostatečně zabývala otázkou popouzení dítěte ze strany matky a v kritériích, ve kterých otec mohl být zvýhodněn, rozhodla tak, že jsou oba rodiče na srovnatelné úrovni. I když jsem původně nechtěla jednotlivé případy srovnávat, je třeba na tomto místě uvést, že se mi v tomto případě nejevilo pochybění tak jasně, jako v případě předchozím. V době, kdy jsem si případ vybrala a poprvé si pročetla znalecký posudek, jevilo se mi jako zcela evidentní, že znalkyně otci záměrně upírá jeho úspěch v jednotlivých kritériích a tímto rodiče postavila na stejnou úroveň. Podezírala jsem jí také, že se takto snažila předejít tomu, aby bylo dítě svěřeno do péče otce a hledala tak způsob, kterým následně zdůvodní svůj

záměr o střídavé výchově, který by tak radikálně neohrozil právo matky. Jakmile jsem však začala s vlastní analýzou znaleckého posudku a vzala v potaz i doporučený obsah jednotlivých kritérií podle doktora Bakaláře (2006, s. 17-25), zjistila jsem naopak, že se znalkyně tématům věnovala komplexně. I když by v některých kritériích byl schopen uspět o něco lépe než matka, pro znalkyni byl toto důvod, proč ani jednoho z nich nezvýhodnit. Mohu také na základě odlišného přístupu znalců ke kritériím zhodnotit, že v případě Lukáše nemohlo dojít k tak závažnému pochybení, jelikož se znalkyně zavázala zdůvodnit výsledky rodičů v rámci jednotlivých kritérií. Toto podrobné hodnocení bylo totiž daleko průhlednější, než tomu bylo v prvním případě, kdy znalkyně vyloženě prosadila zájem matky. Doporučovala bych proto, aby soudní znalci byli nuceni využívat v posuzovacím procesu všech kritérií a takto museli podrobně zdůvodnit své závěry. Domnívám se, že by pak mohlo dojít k eliminaci nesmyslných závěrů, které zvýhodňují především matky.

S ohledem na první případ lze konstatovat, že ke znevýhodňování otců ve znaleckých posudcích skutečně dochází. Podstatnou otázkou však je, v jaké míře a jak se následně závěry znalce odrazí v samotném soudním rozhodnutí. Toto však již nejsem schopna ze svého výzkumného šetření zhodnotit a uvědomuji si také, že z výsledku jednoho případu nemohu vztáhnout na celou společnost. Bylo by třeba podrobit i další případy bližší analýze. Tato činnost však není jen podnětem k další výzkumné činnosti, ale měla by se stát běžnou součástí práce sociálních pracovnic. Hlavní význam analyzování znaleckého posudku v rámci jednotlivých kritérií vidím v tom, že pracovnice budou schopny identifikovat, zda některý z účastníků nebyl posudkem znevýhodněn, budou schopny jasně formulovat dotaz týkající se nejasností v posudku a budou moct využít argumenty proti nevyhovujícímu závěru znaleckého posudku. Takto se navíc budou podílet na předcházení tomu, aby dítě bylo svěřeno do péče rodiče, který má horší výchovné předpoklady.

V případě druhém se však nakonec ukázalo, že otec ve skutečnosti znevýhodněn nebyl. Nejprve jsem se zamýšlela nad tím, zda znalkyně skutečně záměrně v některých otázkách nestavěla oba rodiče na stejnou úroveň, aby otec nedosahoval lepších výsledků. Nakonec však bylo třeba dát znalkyni za pravdu, že se znevýhodnění nedopustila. Otec byl znalkyní upřednostněn v kritériích, kde se mohla dobře prosadit

i matka, tj. například v kritériu Vzor pro vytváření sociální role a identity. Jedinou pochybnost lze spatřovat v tom, že se znalkyně nedostatečně věnovala otázce týkající se popouzení dítěte vůči druhému rodiči.

Pokud se týká hodnocení znaleckého posudku ze strany sociálních pracovnic, zde došlo k potvrzení jejich původního přesvědčení, že znalkyně otce znevýhodnila, s čímž mi případy také doporučovaly. Klíčová sociální pracovnice v případě nezl. Eriky se k závěrům znalkyně stavěla velmi kriticky. Sama by za výchovně způsobilejšího označila otce a se závěry znaleckého posudku tak nesouhlasí. Tyto jí navíc zkomplikovaly práci s rodinou, jelikož se matka nyní prosazuje jako lepší vychovatel a své nedostatky bagatelizuje. Sociální pracovnice by upřednostnila otce v celkem osmi kritériích. Výhodu nepřipsala ani jednomu z nich v bodě týkajícím se vytváření sociální role a identity. V kritériu Úroveň vzdělávání a inteligence rodičů by pak srovnatelně obstály oba rodiče. Svým kritickým zhodnocením prokázala, že se se závěry znaleckého posudku neztotožňuje a nepodílí se tak na znevýhodnění otce v tomto případě. I když znalkyně soudu doporučovala, aby nezletilá Erika byla svěřena do péče matky, soudkyně rozhodla o svěření dítěte do péče otce. Tímto by bylo možné vyvrátit i jedno ze stereotypních tvrzení otců, které jsem uvedla v teoretické části, tj. „Ten systém není spravedlivý. O všem prakticky rozhodují ženy a je jasné, že tak děti nikdy nemůžu dostat.“ Naopak se v tomto případě projevilo ústřední stereotypní tvrzení této práce, tj. „Dítě patří matce!,“ což prakticky soudní znalkyně nepřímo sděluje svým výrokem: „*Z dlouhodobého hlediska je matčino výchovné působení pro nezletilou méně příznivé, nicméně v současném vývojovém období nezletilá vyžaduje jak její emoční příchylnost, tak pravidelný denní režim a řád, zdravotní péči a důsledný dohled. Nezletilá pro své lehké vývojové opoždění vyžaduje pravidelnou odbornou péči, kterou je schopna lépe zajistit matka.*“ Matka také v rámci anamnestického rozhovoru zdůvodnila, že Erika by neměla být svěřena otci s ohledem na silnou citovou příchylnost k ní a zaměstnanost otce. Toto odpovídá stereotypním tvrzením: „Moje dítě je na mě silně citově fixované“ a „Rozhodně by otec nezvládl celodenní péči o dítě. Nikdy se o domácnost nezajímal a z práce chodí pozdě.“

Klíčová sociální pracovnice v případě Lukáše viděla více pozitiv na straně otce, kterého by zvýhodnila v celkem šesti kritériích. Na stejnou úroveň pak postavila rodiče

v kritériu Vztah rodiče k dítěti s ohledem na to, že se ani jeden z nich neztotožnil s rodičovskou rolí, dále v kritériu Vztah dítěte k rodiči, kdy stejně jako znalkyně zastává názor, že má Lukáš vytvořen kladný vztah k oběma rodičům. Preference otce je pak podle ní způsobena tím, že je otec mužským vzorem a nejsou spolu tak často v kontaktu. V kritériu Vzor pro vytvoření sociální role a identity zhodnotila, že oba rodiče svými konflikty řešenými před synem nejsou dobrým ukázkovým vzorem pro způsob řešení konfliktů s okolím. Následovalo kritérium týkající se úrovně vzdělání a inteligence rodičů, kde podle ní matka nemohla prokázat podobné vlastnosti jako otec při hledání svého profesního uplatnění, jelikož byla na rodičovské dovolené. Navíc si nebyla jistá, zda by otec byl schopen více motivovat Lukáše k učení. Snad i s ohledem na vyšší skóre otce se pracovnice domnívala, že byl v daném případě znevýhodněn a přikláněla se tak ke svěření dítěte do péče otce. Podstatnou roli hrála také její obava z toho, že v případě svěření do péče matky bude otci zcela zabráněno v kontaktu se synem. Toto se projevuje i nyní v odvolacím řízení tím, že se matka hodlá odstěhovat daleko od bydliště otce a tímto tak podle pracovnice znepříjemnit podmínky pro střídavou výchovu. I v tomto případě došlo k nesouhlasu pracovnice s výsledky jednotlivých kritérií zhodnocených znalkyní. V konečném důsledku tento rozdíl způsobil i to, že byla pracovnice kritická i k doporučení znalkyně o střídavé výchově a samotnému rozhodnutí soudu. Sama nereflektovala, že znalkyně byla ve svém hodnocení o neposkytnutí výhody ani jednomu z rodičů spravedlivá. I ona v tomto viděla záměr, kterým se znalkyně snažila otci uškodit. Během rozhovoru s ní jsem nezjišťovala, zda je obeznámená s obsahem jednotlivých kritérií, na nějž by se měl znalec zaměřit. Pokud byla v tomto ohledu neznalá, není divu, že se k hodnocení znalkyně stavěla více kriticky. Bylo by proto zajímavé zaměřit další výzkumné šetření na znalosti sociálních pracovníků SPOD z oblasti procesu znaleckého posuzování.

Závěr

Role otce je pro život dítěte bezpochyby stejně významná jako role mateřská. S neustálým nárůstem rozvodovosti však v posledních několika desetiletích přibylo neúplných rodin a dítěti se nedostává toho, co v danou chvíli s ohledem na své vývojové období potřebuje. Je zjevné, že prakticky žádná z běžných variant, kterou česká justice nabízí, není pro dítě zcela ideální, pokud tedy nehovoříme o společné péči. Této se však dočká pouze malý počet dětí. Dosud bylo standardně rozhodováno tak, že děti byly svěřeny do péče matky a otci stanoven styk s dětmi jednou za čtrnáct dní o víkendu.

V posledních letech se však výrazně zvýšil počet otců, kteří se chtějí podílet na výchově svého dítěte přibližně stejnou měrou, jako je tomu v případě matky či trvají na svěření dítěte do své péče. Jelikož si na tento jev česká společnost v průběhu historie již odvykla, je snaha otců vnímána jako něco provokativního, nadbytečného, ohrožujícího či nežádoucího. Zájem otců o výchovu dětí je tedy opředen mnoha předsudky a stereotypními tvrzeními, kterými se ohrožené matky snaží argumentovat jak před otci, tak pracovníky OSPOD či soudem. Bohužel tato tvrzení se stále projevují v některých rozhodnutích soudu či stanoviscích opatrovníka a soudního znalce.

Ve výzkumné části jsem předložila dva případy, kde jsem čtenáře seznámila s průběhem případu, závěry znaleckého posouzení, hodnocením případu i znaleckého posudku ze strany sociálního pracovníka SPOD a svými vlastními komentáři. V jednom z těchto případů se skutečně projevily předsudky o tom, kdo by měl dítě vychovávat. Nemohu sice tímto výsledkem nijak prokázat, že ke znevýhodnění otců ve znaleckém posouzení dochází standardně (ani bych si toto netroufla tvrdit), podstatou však je to, že se některé takové případy čas od času objeví a následně vyvolají negativní emoce či důsledky na více stranách. Rodiče jsou nuceni uhradit dosti nákladné znalečné za nevěrohodné výsledky znaleckého posudku, prohlubuje se tak nedůvěra v nastavení systému, sociální pracovnice se o závěry znaleckého posudku nemohou opírat při jednání se zvýhodněným rodičem a dítě hraje dále prostředníka mezi rodiči, kteří v důsledku odvolání se k soudu s vyšší instancí nemají stále upraveny poměry k dítěti a otci je tak nadále bráněno v kontaktu s dítětem.

V soudobé postmoderní společnosti již skutečně není místo pro podřizování dosti závažného rozhodnutí obecně rozšířeným předsudkům. Na scéně se proto objevilo několik opatření, která by měla pomoct postupně vymýtit přesvědčení, že dítě patří matce a jen ona by měla mít výhradní právo se o dítě po rozvodu postarat. Jedná se o upřednostňování střídavé péče před svěřením dítěte do péče jednoho z rodičů, zavedení rodičovské dovolené otců se stále diskutabilním záměrem Ministerstva práce a sociálních věcí, čerpání rodičovské dovolené mužům alespoň na nějaký čas nařídit. Do povědomí odborné veřejnosti se v posledních letech dostává také nový model řešení rodičovských sporů, který je nazýván Cochemská praxe a vychází z praxe rodinného soudu německého města Cochem. Její podstatou je to, že na nalezení optimálního řešení porozvodové výchovy dětí spolupracuje několikačlenný tým advokátů, OSPOD, rodinných poraden, mediátorů i soudních znalců, kteří se zde neorientují pouze na diagnostiku, ale na samotný návrh řešení s ohledem na potřeby dítěte. Díky tomu, že rodiče nemají možnost před soudem vyhrát nebo prohrát, jsou nuceni vnímat skutečné zájmy a názory svých dětí. Mocenské rozhodnutí soudu nastupuje tak až v případě vysoce eskalujících konfliktů mezi rodiči. Tento nástroj prakticky nedává žádný prostor k upevňování předsudků a stereotypů ve společnosti, ale je jistě dosti náročný na vyjednávání (Rudolph, 2010).

V průběhu práce jsem se přesvědčila také o tom, že kritéria k hodnocení výchovných předpokladů, která u nás podrobně rozepsal pouze Bakalář (2006) nejsou soudním znalcem vždy hodnocena v plné míře, což opět dává prostor pro vydaná doporučení, která jsou ovlivněna předsudkem o preferenci jednoho z rodičů. Kritéria jsou sice primárně určena soudním znalcům a soudům, ale v obou případech, které jsem v praktické části analyzovala, mě dotazovaná sociální pracovnice dostatečně nepřesvědčily o tom, že byly seznámeny s obsahem jednotlivých kritérií. Díky tomu nebyla klíčová pracovnice druhého případu spokojená se závěry znalkyně a byla také přesvědčena o tom, že v posuzovacím procesu došlo k záměrnému znevýhodnění otce. Také na případu Eriky lze ilustrovat negativní dopad nevyužívání posuzovacích kritérií v praxi. Domnívám se proto, že by tato kritéria neměla patřit jen do základní výbavy soudních znalců, ale měla by se stát i součástí základních vědomostí sociálních pracovníků SPOD. Vzhledem k tomu, že jsem v teoretické části popsala posuzovací

proces i jednotlivá kritéria a tyto pak podrobně analyzovala i ve výzkumné části, dostatečně jsem tak naplnila cíl své práce.

Mě samotnou ovlivnila práce v budoucím přístupu ke znaleckým posudkům, kdy se v prvé řadě ujistím, zda jsou veškeré potřebné skutečnosti zhodnoceny a zda některý z rodičů nebyl záměrně znevýhodněn. Následně se budu schopná dostatečně připravit na výslech soudní znalkyně včetně pokládání doplňujících otázek pro spravedlivé rozhodnutí soudu.

Resumé

Tématem mé bakalářské práce bylo Znevýhodnění otců ve znaleckých posudcích o výchovné způsobilosti rodičů. V teoretické části jsem se nejdříve zaměřila na možnosti porozvodové péče o děti, které umožňuje současná právní úprava. Dále jsem se zabývala častými stereotypními tvrzeními matek a jejich historickým původem a čtenáře jsem také seznámila s podstatou role otce ve výchově dítěte. Další úsek jsem věnovala způsobu hodnocení výchovných kompetencí rodičů ze strany pracovníků SPOD a soudního znalce. V případě znalce jsem se pak podrobněji věnovala kritériím pro hodnocení výchovných kompetencí rodičů, které jsem využila následně jako rámec v části výzkumné.

Ve zmíněné výzkumné části jsem pak uvedla cíle výzkumu. Následně jsem věnovala pozornost výběru metody výzkumu a výzkumné strategie. V mém případě se jednalo o případovou studii v kvalitativním výzkumu. Pro získání dat jsem zvolila studium dokumentů, k čemuž mi posloužila spisová dokumentace klientů a polostrukturovaný rozhovor, jehož témata byla totožná s kritérii popsanými v teoretické části práce.

Pro svůj výzkum jsem si zvolila dva případy řešené na OSPOD, kde proběhlo soudní znalecké posuzování o výchovné způsobilosti rodičů. Hlavním kritériem pro výběr těchto případů byla skutečnost, že se v samotném procesu posuzování projevilo znevýhodnění otce. Konverzačním partnerem mi byly klíčové pracovnice případu zaměstnané na příslušném OSPOD, které mi také umožnily čerpání dat ze spisové dokumentace. Následně jsem se zmínila o průběhu sběru dat a jejich zpracování a etických okolnostech výzkumu s ohledem na zákonem stanovenou mlčenlivost. Během samotného zkoumání jsem se zaměřila na výběr podstatných informací ze spisové dokumentace OSPOD, výběr informací vyplývajících z anamnestického rozhovoru s rodiči během znaleckého posuzování, identifikaci posouzení jednotlivých kritérií, jejich následnou analýzu ve vztahu ke způsobům znevýhodnění otce. Doplnila jsem také jednotlivá kritéria úryvky z rozhovorů s klíčovými sociálními pracovnicemi.

Takto bylo zjištěno, že byl otec při posuzování znevýhodněn pouze v jednom případě, přesto se obě pracovnice k závěrům posudku staví negativně a upřednostnily by výchovné vedení otce.

V závěru práce jsem se pak soustředila na shrnutí a vyhodnocení svých poznatků, včetně dalších doporučení.

Seznam použité literatury

Literární zdroje

I. BAKALÁŘ, E. *Nové pohledy na rozvodovou tematiku.* Praha: MPSV ČR, 1993. ISBN 80-85529-06-8.

II. BAKALÁŘ, E. *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1089-2.

III. BALLNIK, P. *Otcem i po rozvodu.* Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0150-2.

IV. DUDOVÁ, R., HASTRMANOVÁ, Š. *Otcové, matky a porozvodová péče o děti.* Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7330-124-8.

V. GARDNER, R. A. *Syndrom zavrženého rodiče*. Praha: MPSV, 1996. ISBN 80-85529-22-X.

VI. HENDL, J. *Úvod do kvalitativního výzkumu.* Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-246-0030-7.

VII. MATOUŠEK, O., PEZLAROVÁ, H. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-739-8.

VIII. MPSV ČR. *Sociálně-právní ochrana dětí v případech rozvodových a rozchodových konfliktů: metodický materiál.* Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2012. ISBN 978-80-7421-048-8.

IX. MPSV ČR. *Manuál k případovým konferencím.* Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2011. ISBN 978-80-7421-038-9.

X. NOVÁK, T. *Střídavá péče o dítě.* Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0342-1

XI. NOVÁK, T. *Znalecké posudky dětí pod drobnohledem*. Praha: Linde, 2013. ISBN 978-80-7201-900-7.

XII. NOVÁK, T. , CORRADINIOVÁ, S. a R. VYPUŠŤÁK. *Kontakt s dětmi po rozvodu. Jak nepřijít o dítě*. Praha: Wolters Kluwer, a. s. 2015. ISBN 978-80-7478-910-6.

XIII. PEMOVÁ, T., PTÁČEK, R. *Sociálně-právní ochrana dětí v praxi*. Praha: Grada Publishing, 2015. ISBN 978-80-247-4317-2.

XIV. SVOBODA, M. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Praha: Portál, 2001. ISBN80-7178-545-8.

XV. SVOBODA, M. *Psychologická diagnostika dospělých*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-327-7.

XVI. ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĎOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

XVII. RACEK, J., SOLAŘOVÁ, H., SVOBODOVÁ, A. *Vyhodnocování potřeb dětí: praktický průvodce: metodika vyhodnocování*. Praha: Lumos Foundation, 2014.
ISBN 978-80-260-5521-1.

XVIII. RUDOLPH, J. *Jsi moje dítě: Cochemská praxe – cesty k lidštějšímu rodinnému právu.* Praha: Magistrát hlavního města Prahy, 2010. ISBN 978-80-254-8250-6.

XIX. WARSHAK, R. A. *Revoluce v porozvodové péči o děti.* Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-089-8.

XX. TRAPKOVÁ, CHVÁLA. *Rodinná terapie psychosomatických poruch: rodina jako sociální děloha.* Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-561-5.

Legislativa

I. Nález Ústavního soudu České republiky sp. zn. I. ÚS 1506/2013.

II. Nález Ústavního soudu České republiky sp. zn. I. ÚS 2482/2013.

III. Směrnice MPSV č. j.: 2013/26780-21 ze dne 19. září 2013, o stanovení rozsahu evidence dětí a obsahu spisové dokumentace o dětech vedení orgány sociálně-právní ochrany dětí a o stanovení rozsahu evidence a obsahu spisové dokumentace v oblasti náhradní rodinné péče, v platném znění.

IV. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, v platném znění.

V. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění.

VI. Zákon č. 89/2012 Sb., nový občanský zákoník, v platném znění.

VII. Zákon č. 82/2015 Sb., novela zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů, v platném znění.

VIII. *Etický kodex sociálních pracovníků* [online]. Společnost sociálních pracovníků ČR
[cit. 2016-03-26]. Dostupný ve formátu pdf: http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/eticky_kodex_sspcr.pdf.

Seznam příloh

Příloha č. 1: rozhovor s KP 1(transkripce rozhovoru)

Příloha č. 2: rozhovor s KP 2 (transkripce rozhovoru)

Přílohy

Příloha č. 1: rozhovor s KP 1(transkripce rozhovoru)

P: Na úvod bych se Vás chtěla zeptat, zda jste s rodinou pracovala od začátku?
KP 1: Nene. Případ jsem podědila po své kolegyni, která odcházela na mateřskou. Dá se ale říct, že jsem byla u zrodu toho hlavního, protože až se mnou začali rodiče konečně řešit úpravu u soudu a rozhodli si rozvést se.

P: Aha. Situace v rodině nebyla jednoduchá, pokoušela jste se vy sama udělat si nějaké hodnocení, myslím jako třeba podrobné vyhodnocení s IPODEM? Ve spisu jsem totiž nenašla.
KP 1: Vyhodnocení jsem nedělala, protože se nikdy neprojevilo tak výrazné ohrožení, že by to chtělo nějaký podrobný popis. Je to docela dost časově náročný proces to hodnocení, takže když to vyloženě nemusím dělat, tak se do toho z sama nijak zvlášť nehrnu. Takže jsem postupovala běžně, teda že jsem si pozvala rodiče, mluvila s Erikou, vyžádala si zprávy od doktora, ze školy a tak. Erika chodí k celkem dost odborníkům, takže o informace nebyla vůbec nouze. To stejné u rodičů, kteří ještě měli snahy něco řešit v poradně, což se jim teda zrovna dvakrát nevedlo. Ale to není u našich rodičů nic nenormálního.

P: Hmm a dokážete zdůvodnit, proč jste navrhovala u soudu znalecký posudek?
KP 1: No, kdybych mohla říct narovinu, co si skutečně myslím, tak by k tomu třeba ani nemuselo dojít. Problémem je, že moje názory na to, kdo z rodičů je schopnější nemám ničím podloženy. Jsou to prostě jen moje domněnky, a s tím bych u soudního jednání neobstála. Obecně mi málokdy přijde nějaká zpráva třeba ze školy, která by jasně určila, že někdo z rodičů je horší nebo se o dítě nezajímá. A i kdyby to tam bylo napsáno, třeba zrovna to, že se o dítě nezajímá, tak to ještě pořád nic neznamená, protože prostě to může být tak, že byl zvyklý, že to obstarávala matka, a nebo se ptá přímo dítěte jaké má známky a tak. No a tam, kde oba rodiče žádají dítě do své péče, to prakticky navrhuju vždycky, protože nejde říct, že ho navrhuju svěřit do péče třeba otce, protože mám pocit, že je ve výchově lepší. No a pak doufám, že na to soud přistoupí a ten znalečák ukáže něco, na čem se dá něco stavět.

P: Když pomineme znalecký posudek, jak byste teda Vy sama zhodnotila rodiče, jejich osobnost. Z toho, co jste o nich věděla?
KP 1: To je právě to těžký. Tady se zrovna nabízí, že to je úkol pro psychologa, protože já sice nějaké základní povědomí mám, ale nemůžu nic určovat ze své pozice.

P: No, já po Vás určitě nechci nějaký odborný posudek. Stačí jen říct, jak působili jako osobnosti na Vás, když jste spolu mluvili a jednali.
KP 1: Uhm...Tak i když musím být nestranná, tak větší dojem, jakože vychovatelský na mě udělal otec. Ona máma je při tom, když spolu mluvíme rozumná, dá si poradit a snaží se vyhovět nebo něco změnit. Tak jsem to viděla já, když jsem s ní poprvé jednala a asi bych to viděla i tehdy, kdybych neznala další okolnosti. Musím uznat, že na mě určitě nepůsobila jako někdo, kdo by se nechal manželem týrat, ale tady v těch případech jsem opatrná a netvořím si žádné předsudky. Zarazilo mě, že je tak přímá,

nebojí se jít do konfrontace nebo projevit nespokojenost s něčím. Každopádně jsem to nijak úplně nevylučovala. No a pak jsem mluvila s otcem a najednou mi přišlo, že je mi vše jasné. On je otec takový hodně pokorný, řekla bych až podřízenecký, a to nejenom tím, že to o sobě říkal, ale rozhodně i tak působil. To se mi pak potvrdilo, když jsem je měla v kanceláři společně. Otec působil klidně, byl ve svých projevech tišší a umírněnější. Pokud se snažil oponovat, matka na něho zvedla hlas a jakoby ho probodávala pohledem. Otec měl tendenci situaci uklidňovat nebo přecházet k dalším tématům. Přišlo mi to, jakoby se snažil uniknout před sporem. Na něčem se ale vždycky dokázali dohodnout a mluvit spolu i docela normálně. Přišlo mi hned i docela uvěřitelnější to, že se dostane matka do afektu a na děti je zbytečně přísná.

P: Pomohl Vám v tom nějak i znalecký posudek?
KP 1: Určitě. Víceméně se moje původní domněnky potvrdily, ale já bych to tak nikdy nedokázala říct.

P: Mělo podle Vás posouzení osobnosti rodičů nějaký vliv na samotný závěr posudku?
KP 1: No, to ani moc ne, protože kdyby to tak bylo, tak tam paní znalkyně nenapíše takové bludy. Mám za to, že pokud vyhodnotím to, že se matka v afektu neumí ovládat, má sklony k manipulaci a je málo empatická, nebudu prosazovat ji jako vhodného vychovatele, když otec prostě prokazatelně vyšel líp. Pokud by samozřejmě neměla ještě jiné kvality, co by ji nějak pomohly k lepšímu skóre.

P: Co ve vztahu rodič k dítěti? Jak toto hodnotíte Vy?
KP 1: Tak...oba rodiče dávali najevo, že mají zájem starat se o dítě. Matka měla potřebu hodně zdůrazňovat jak je na ní Erika citově vázaná, že si říká o její blízkost, jakože spolu třeba spí v posteli nebo se přijde pomazlit a tak. Otec to bral spíš ochranářsky. Chtěl Eriku před matčinými výbuchy zlosti chránit. Rád se taky pochlubil tím, že spolu byli někde na výletě, a že Erika nechtěla k mámě domů. Ale to jsou prostě věci, se kterýma se setkávám běžně, kdy se mě i rodiče snaží přesvědčit, jak je s nimi dítě strašně šťastné a druhý rodič je naopak nanic. Tady v tom případě bych ale řekla, že se snažila víc přehrávat máma, otec byl takový přirozenější.

P: Našla jste na toto odpověď ve znaleckém posudku?
KP 1: To ano. A opět mě překvapilo, že i když otec vyšel jako osoba, která dokáže dítě rozvíjet lépe ve všech směrech, než matka, která vystupuje autoritativně a není dostatečně empatická k potřebám své dcery, byla označena jako schopnější. Nemyslím si, že by to, že děcko potřebuje řád, mělo znevýhodňovat otce, který sice není tak dominantní jak matka, ale dokáže dětem také nastavit srozumitelné hranice a řád, což prokázal třeba tím, že v době vedení společné domácnosti nebyly děti vedeny k pomoci v domácnosti, ale on sám je k tomu dokázal zaktivizovat a to bez pomoci fyzického trestu.

P: Dokázala byste nějak hodnotit charakter nebo morální zásady rodičů?
KP 1: No, pokusím se. Řekla bych, že oba tak nějak ví, co se od nich očekává, co je dobré a co špatné a tak. Samozřejmě jsem si už několikrát pokládala otázku, proč matka fyzicky trestá nebo trestala své děti, když ví, že je to špatné. Jenom z mých úst to slyšela několikrát. Napřed jsem čekala, že to bude popírat. Překvapilo mě ale, že na to

prakticky nijak negativně nereagovala. Jako snažila se prezentovat to mírněji, ale ani v okamžiku, kdy uslyšela moje výtky k trestání ve výchovné zprávě před soudem, neměla potřebu k tomu něco říkat nebo se bránit. To mě přesvědčilo, že Eriku prostě fakt trestá. Otázkou pro mě je, proč to dělá, když jí to jako vychovatele ohrožuje a ona přitom ví, že o tom vím jak její rodina, tak soudce a já.

P: Co třeba trestná činnost, která se objevila v případu?
KP 1: Tak když se nad tím tak zamyslím, tak se prakticky všechny výtky objevují ze strany matky. Ta ze sebe neváhala udělat oběť domácího násilí a dodnes se tak označuje a podala taky podnět na PČR, že otec Eriku zneužívá. Když mi to přišlo na stůl, tak jsem si říkala ‚no tak to tady ještě chybělo.´ Samozřejmě mi to od začátku přišlo jako nesmysl a tady v tom případě jsem měla za to, že to je záměr, jak otce zdiskreditovat. Ale i tak jsem měla samozřejmě nějaké pochybnosti. No, ale po výslechu mi bylo jasné, že to byl prostě výmysl. Mrzí mě ale, že kvůli pokusu své mámy druhému uškodit si musela Erika zažit odpovídat na dotazy, které jí nebyly příjemné. Už tak pro ní není jednoduché, že se rodiče rozešli a ona je prostředníkem mezi jejich konflikty.

P: Mluvili před Vámi někdy sami rodiče o tom, proč se jim druhý „snaží uškodit?“
KP 1: Ano, to je prakticky oblíbené téma všech našich klientů v rozvodovém řízení. Většinou jsou v tom peníze, teda nedořešené majetkové vypořádání nebo osobní křivda spojená s rozchodem, kdy se rodič neumí smířit s tím, že byl opuštěný. Toto je skutečná příčina, o které ukřivděný rodič nikdy nemluví. U Eričiných rodičů matka mluví o tom, že je otec manipulátor a chce se jí pomstít tím, že jí zničí život. Otec se vždy vyhýbal konspiracím o tom, jaká je manželka a proč se ho snaží poškodit. Cítila jsem z něho vždycky upřímný úmysl zajistit dětem klidné a bezpečné prostředí a jeho výtky k péči matky o Eriku na mě nikdy nepůsobily tak, že by chtěl získat výhodu nebo se matce pomstít, což by se dalo očekávat potom, z čeho všeho ho obvinila matka.

P: Opět dotaz na znalecký posudek. Jak Vám v tomto bodě pomohl?
KP 1: Pokud si dobře vzpomínám…asi nijak. Nepřišlo mi, že by se tím nějak zabývala. Objevila jsem tam dokonce přímou řeč, kdy Erika mluví o tom, že jí máma udeřila a nadává jí. Toto ale nijak blíže nezhodnotila ani v souvislosti s výsledky testů, kde Erika vždy upřednostňovala otce a matka třeba při kresbě rodiny stála údajně někde zanedbatelně na pokraji. Asi jsem si představovala, že o toto nějak zhodnotí, že třeba právě to, že s ní matka takto zachází, může mít za následek to, že ji Erika ve svém projevu přehlíží nebo tak nějak. Ale zase na druhou stranu mě překvapilo, že žádný z testů nepotvrdil to, že by jí matka nějak trestala nebo něco.

P: Kdo by podle Vás měl být tedy úspěšnějším v tomto ohledu?
KP 1: Tak určitě otec, protože matka se mu v zápalu boje asi snaží všemožně uškodit, ale rozhodně se z toho nesnaží vyloučit Eriku.

P: Jak je to s respektem rodičů na to, aby se jejich dítě stýkalo s druhým?
KP 1: Tak v případě matky dost bídně. Pokud už svolí s tím, aby jela Erika k otci, tak by nejraději trávila čas s nimi. Mám zprávy o tom, že neustále telefonuje a kontroluje, kde jsou a co dělají. Erice vymýšlí různé aktivity a požaduje její účast na nich. Příliš nerespektuje to, že je Erika s tátou a je to jen jejich čas. Už se také stalo, že byl její kontakt s tátou několikrát odvolán, protože byla malá nemocná nebo jeli někam na výlet

spolu nebo se jí údajně nechtělo.

P: A co ze strany otce?
KP 1: Tam jsem nic takového nezaznamenala, ale tím nemůžu říct, že bych si byla jistá, že by to nedělal. Tady nemám moc z čeho usuzovat, protože on je teď v pozici, kdy čeká na to, až mu matka dceru dá. Což je zase teda na druhou stranu jeho hloupost, protože jim, tak jak každým rodičům neustále opakuju, že jako rodiče mají na dítě stejná práva, ale otec je prostě v tomto pasivní. Říká, že pokud by se postavil na zadní, tak by tím trpěla jenom Erika, což je nakonec zřejmě fakt. No, ale chtěla jsem říct, že nevím, jestli by to bylo stejné, kdyby třeba Erika byla prozatímně svěřena do péče otce. Mohlo by se stát, že by se karta obrátila a otec by se cítil být na koni. Těžko říct. Zase bych mohla vycházet akorát z toho, co mi sděluje a jak přede mnou vystupuje, a to tak, že by v kontaktu matky s dcerou nebránil, protože si uvědomuje, že matku potřebuje.

P: Jak respekt rodičů k návštěvám dítěte druhého rodiče podle Vás zhodnotil znalec?
KP 1: Tak to bych se musela asi podívat (listuje ve znaleckém posudku) Hm...jo tady to je. No tak tady to vlastně přímo píše, že matka příliš nerespektuje právo otce vůbec se podílet na výchově a to hovoří za všechno. Otce se dívám, že taky nijak nespecifikovala nebo je to možná někde dál, ale to bych musela hledat podrobně. Každopádně i tady mě takhle přijde ve výhodě spíš otec, stejně jak v těch předešlých.

P: Už jsme probraly, jak podle Vás přistupují rodiče k dítěte. Dokázala byste se vyjádřit i ke vztahu dítěte k rodičům?
KP 1: Teď samozřejmě s určitostí vím, že Erika preferuje tátu. Ale to už je tím, že mám s postupem času víc informací a větší nadhled. Je taky o pár let starší a dokáže už svoje přání opřít o silnější argumenty než, že je třeba s tátou větší zábava. Na začátku to ale tak jasné nebylo. Při prvním pohovoru s ní sice řekla, že by chtěla bydlet s tátou, ale projevila zájem prakticky i o střídavou výchovu. Hovořila pozitivně jak o zážitcích s otcem, tak mámou. Hlavně vyzdvihovala ale ty s tátou. Tehdy bych na tuto otázku asi odpověděla více neurčitě. Teď se mi to jeví určitě tak, že má silnější vazbu k tátovi. Toto bylo znatelné už i ve znaleckém posudku, kde otec zastával jednu z hlavních rolí a matka byla spíše na vedlejší koleji, spojená s negativním hodnocením nebo tvrzením. Znalkyně taky sice zhodnotila, že jsou její argumenty velmi dětinské v případě přání o svěření do jeho péče, ale mě o pravdivosti přesvědčily i jednotlivé výstupy z testů, kde ten otec prostě vychází líp z pohledu samotné Eriky. Toto by šlo jen těžko zmanipulovat. No a vzhledem k dalším kvalitám zjištěným na straně otce mám za to, že by Eričině přání mělo být vyhověno.

P: Kdo by podle Vás mohl být lepším vzorem pro vytvoření Eričiny sexuální role a identity?
KP 1: Tak to je trošku zavádějící, protože tady hraje důležitou roli pohlaví dítěte, že? Je jasné, že pokud bude mít omezený kontakt s mámou, tak bude její cesta za hledáním sexuální identity značně ztížena, ale ne znemožněna. Pokud by ale zůstala s matkou, tak si však vzhledem k jejímu nerespektování otce jako vychovatele nedokážu představit, jak by si vypěstovala zdravý vztah k opačnému pohlaví. Potvrdilo se mi také, že matka nehovoří před Erikou o otci zrovna hezky jak o rodiči, tak partnerovi. Takže tady bych asi nikoho nějak moc nevyzdvihovala.

P: Bylo toto podle Vás znalkyní dobře zhodnoceno?
KP 1: Nepamatuju si, že by to tam vůbec bylo nějak zohledněné. Takže asi ne.

P: Jak byste bez znaleckého posudku hodnotila inteligenci rodičů? Může podle Vás ovlivnit vývoj Eriky?
KP 1: Tak já můžu vycházet maximálně z toho, jaký mají ukončené vzdělání, což ale nevylučuje, že by matka nemohla jako švadlena dosahovat stejné inteligence jako otec vysokoškolák. Asi by tohle nebylo pro mě úplně nejpodstatnější v hodnocení. Je ale pravda, že má otec potřebu ověřovat si různé informace, konzultovat svoje pochyby s odborníky a několikrát se se mnou podělil o informace z odborné literatury nebo výzkumů. Přijde mi, že matka není moc otevřená novým věcem a nijak zvlášť nepátrá potom, aby se nějak víc vzdělávala nebo přiučila. Jako pokud jí něco řeknu a vysvětlím, tak si to vezme k srdci, ale knížku o výchově si nevezme do ruky. Navíc je třeba problém, že má matka pocit, že je dobrá vychovatelka a tak asi ani nemá potřebu něco zlepšovat sama od sebe. Pokud mám za to, že je potřeba na něčem pracovat z její strany, tak to udělá, ale jinak sama od sebe asi ne.

P: A mohl by podle Vás někdo z nich lépe podněcovat Eriku ke vzdělání, případně rozvíjet její zájmy a tak?
KP 1: I když se zase nabízí otec, tak bych to tady zhodnotila nerozhodně, protože i o matce vím, že je pro ni vzdělání důležité a zajistila jí dost kroužků a tak. Asi každý z nich ji může směřovat k něčemu svému a tak ji rozvíjet.

P: Jak inteligenci rodičů případně úroveň jejich vzdělání hodnotila znalkyně?
KP 1: Tak to netuším. Jak jsem říkala. Asi to pro mě nebylo podstatné, tak jsem to tam nějak ani nevyhledávala nebo mi to neutkvělo v paměti jenom. Asi bych se zase musela podívat.

P: Máte zmapované, jak to má Erika i s ostatními příbuznými? Jestli se vídají nebo ne? Nebo třeba pomáhají rodičů s výchovou?
KP 1: Já jsem měla možnost mluvit akorát s babičkou, jakože matkou matky. Ta za mnou jednou přišla kupodivu orodovat za otce. Barvitě mi vykládala životní příběh matky. Bylo znát, že se spolu moc nesnesou. Matka jí vždycky zakazovala se s dětma vídat. Přesný důvod neznám, protože to obě vypráví jinak, ale to pro mě ani není tak důležité. Každopádně je zvláštní, když matka nestojí za svým dítětem a snaží se do lepšího světla stavět spíš zetě.

P: Jaké měla vlastně připomínky k dceři?
KP 1: No, že na výchovu nestačí, zabývá se sama sebou, než aby se zaměřila na děti, že je u ní velký nepořádek a všechny kolem deptá svými nesmyslnými příkazy. Asi tak nějak ve zkratce.

P: A další příbuzenstvo?
KP 1: Tak Erika má staršího bratra, o tom hodně mluví, že s nima byl třeba taky na výletě nebo hrajou hry. Řekla bych, že spolu mají hezký vztah. Jinak vím, že někdy jedou i na návštěvu k babičce od otce, taky v době, kdy jsou u taťky. Jinak o nikom dalším nevím. Erika zmiňovala i nějaké tety, které ji někdy hlídají. To jsou vesměs

kamarádky matky, se kterýma si asi taky docela rozumí...No a (krátké zamyšlení) Jo ještě bych asi řekla, že od Eriky vím, že má babičku, jako od matky ráda, ale nesmí o ní mluvit a vídá jí prakticky tajně, když je u táty. Takže prakticky když to vezmu kolem a kolem, tak je zase táta ten, který umožňuje dětem kontakt s rodinou. V posudku jsem se dočetla, že matka prakticky s nikým z rodiny nevychází, což je asi důvod toho, proč neumožňuje návštěvy ani Erice. Ani tady by asi matka u mě moc neuspěla.

P: Co prostředí, ve kterém Erika žije? Zvykla by si na změnu, pokud by soud rozhodl o svěření do péče táty?
KP 1: No...Samozřejmě žije od narození v XXX, kde chodila do školky, školy, má tady kroužky, kamarády, sousedy a tak. Otec nebydlí zase tak daleko, aby musela nějak jako přetrhat vazby, jo. Našla si už i nějaké kamarády u táty. S tím má celkem potíže, protože jí vrstevníci podle všeho moc neberou mezi sebe. Otec říkal, že má úspěch spíš u menších dětí. Ty učí všelijaké hry a pohrajou si. K sobě rovným moc neví, jak přistupovat. Asi je poznamenaná ze školy, kde jí taky moc neberou. Takže tady je v tomto ohledu ve výhodě spíš matka. Ale na druhou stranu bych viděla změnu prostředí pozitivní v tom, že by nemusela žít v takovým nepořádku a naučila by se taky doma pomáhat, protože to po ní otec chce. Tady v tom ohledu by to pro ni bylo určitě plus, protože mám za to, že pokud by zůstala tam, kde teď, nijak by ji to nerozvíjelo. Prakticky jí teď ten nepořádek vyhovuje, i když nemůže nic najít a dělá jí to problémy ve škole. Pohodí věci, kam se jí zlíbí a nemusí vynakládat nijak zvlášť moc úsilí na úklid na správné místo. V prostředí u otce se spíš naučí dodržovat určitý řád, teda aspoň určitě co se týká úklidu. Takže když to zase vezmu kolem a kolem, tak podle mě zase ve výhodě otec.

P: Dokázal Vám znalecký posudek poskytnout odpověď na tuto otázku?
KP 1: Tak jako, čím dál víc mám pocit, že se ta znalkyně zabývala úplně něčím jiným (smích). Ne...Nemyslím si to. Podle mě nikde nezdůrazňovala to, že by jí změna prostředí uškodila nebo naopak pomohla. Což je škoda, protože i tady by asi tak nějak vedl otec, pokud by teda vůbec vzala v úvahu to, co já.

P: Který z rodičů podle Vás má vyšší příjmy a může tak Erice zajistit lepší životní úroveň?
KP 1: Tak to zaručeně otec. Jeho výdělek je o dost vyšší než ten matčin a je taky pravda, že od samého začátku platil všechno, co se týkalo dětí, jakože obědy ve škole, Erika má taky hodně kroužků, tak ty, pak všechny školní akce jako výlety a tak a krom toho i kapesné a telefon. No a jezdí často na výlety jako hrady, zámky, výstavy. Překvapilo mě, že dělá nákupy i matce. I tak to máma moc neocení. Několikrát si stěžovala, že jí otec nedává výživné. Já jsem pak zjistila, co všechno platí, byl schopnej to doložit i účtenkama. Chtěla jsem pak znát i po matce, co všechno otec platí a prakticky se to shodovalo. Jen na ten nákup řekla, že stejně nekoupí spoustu věcí, co mu řekne. Asi čekala, že jí bude dávat peníze na ruku a ona za to bude platit všechno podle sebe. Nebo možná že bude platit všechno co teď a ještě k tomu jí bude dávat peníze pro ni. Ale to už nevím.

P: Co na to znalecký posudek?
KP 1: Ehm...Teď přemýšlím, jestli to pro mě zase nebylo tak důležitý nebo to tam nebylo. Tady to si jsem schopná ale rozhodně zhodnotit sama, protože otázku peněz

jsme řešili často a dostane se to ke mně prakticky, i když nechci.

P: Ve svých odpovědích jste v některých ohledech hodnotila jako výchovně způsobilejšího nebo řekněme úspěšnějšího otce. Vedl si podle Vás ve znaleckém posudku taky tak dobře?
KP 1: No, jakože vedl, protože těch informací tam bylo více pozitivních, ale je pro mě záhada, proč nakonec znalkyně doporučovala svěřit do péče matky. Jako já nevím, ale prostě když mi celou dobu bude vycházet jeden z rodičů, tak přece pak nenapíšu něco jiného, ne? Přijde mi, že si tu svou práci tím závěrem celou shodila, protože to tedy dost ubralo na věrohodnosti a navíc přidalo silný argument matce. Nevím, nerozumím tomu. Nevysvětlila mi to prakticky ani u výslechu před soudem. Bylo štěstí, že byl soud při smyslech a se závěrem se nespokojil a rozhodl jinak.

P: Jak se situace vyvíjí podle Vás teď?
KP 1: Tak teď jsme v odvolacím řízení, protože matka nebyla spokojená s rozsudkem. S Erikou mluvím často, protože se pořád objevuje něco, co je potřeba řešit s ní. Naprosto se teď utvrdila v tom, že chce žít s tátou. Povedlo se zajistit to, aby se otec mohl podílet přibližně stejnou měrou na výchově, kdy se o dítě stará i během třeba pracovního týdne. Jako není to jednoduché. Máma se pořád domnívá, že je výchovně způsobilejší a pokud ji upozorním na nějaké chyby tak je zlehčuje a argumentuje znaleckým posudkem, kde ve výsledku vyšla lépe. Řekla bych, že mi to výrazně zkomplikovalo práci, protože pokud by ten závěr byl v souladu s průběhem, tak by bylo o argument míň a naopak já bych se měla o co opřít. Teď to jde jen těžko.

Příloha č. 2: rozhovor s KP 2 (transkripce rozhovoru)

P: Tak. Nejprve bych se Vás chtěla zeptat, jak dlouho jste s rodinou Vy sama pracovala?
KP 2: Tak já vlastně od samého začátku.

P: Dobře…ehm… Během toho, co jsem si četla spis, mi přišlo, že situace v rodině není jednoduchá. Pokoušela jste se hodnotit situaci v rodině Vy sama?
KP 2: Jakože podrobné vyhodnocení? To jsem nedělala, ani mě to nepřišlo potřeba. Objevilo se dost nových situací, co ale nijak to dítě neohrožovaly. To podstatné bylo, že se rodiče před sebou nedokázali krotit a i před tím malým na sebe pořád vytahovaly starý křivdy a já nevím co. Tak jsem jim navrhla asistovaný kontakt, protože tak by si to dítě neskutečně zmařili. Problém byl v tom, že moc nechtěli přistupovat k nějaké dohodě, i když se nám to nakonec podařilo. Dalo to ale hrozně moc práce k něčemu dojít a tak náš pohovor trval někdy třeba několik hodin.

P: Oba rodiče chtěli svěřit Lukáše do své péče. Podle čeho jste se rozhodovala Vy před soudem?
KP 2: To je těžký. Řekla bych, že jsem tehdy vůbec nevěděla. Oni měli oba vždycky dost silné argumenty na neschopnost toho druhého. Oba si mysleli, že kluka ten druhý navádí, dostatečně se mu nevěnuje a pak i trestní oznámení na týrání. Pořád něco. Vždycky když jsem mluvila s otcem, tak jsem chvilku třeba sympatizovala s ním, ale až jsem pak o té stejné situaci mluvila s mámou, no tak už to zase bylo o něčem jiném. No anebo naopak. Na názor kluka jsem se taky nemohla spolehnout, protože ten byl jednoznačně nahuškanej od matky a tak mi nezbylo nic jiného než navrhnout znalečák a čekat, co bude tam.

P: Jak jste poznala, že byl, jak říkáte, nahuškanej od matky?
KP 2: Používám na to zaručeně osvědčenou metodu, kterou jsem se naučila na jednom školení. Vždycky se hned na úvodu pohovoru, teda potom co se představím a tak nějak ho seznámím s tím, proč tam je, zeptám, co mi říct. Jako fakt to funguje, protože všechny děti, u kterých jsem měla podezření, že jsou zmanipulovaný, pak hned spustili naučený monolog od rodičů. Samozřejmě nejčastěji od toho, s kým přišli. Oni si někteří rodiče myslí, že jsem blbá, a to děcko taky. Třeba u takovýho prcka je fajn, že ještě není tak opatrný, a když se ho přímo zeptám, třeba „a tak bys to opravdu chtěl nebo ti to někdo poradil?“, tak mi hned odpoví, že mu to tak poradila máma. Zrovna teda v tomto případě.

P: A nebála jste se, že když to dáte do zprávy, tak ho pak ta máma potrestá?
KP 2: Tak to mám vždycky dilema, protože na jednu stranu to tomu soudci musím nějak předat tu informaci, protože on tu rodinu vidí jen u soudu a tam se ti rodiče ani zdaleka neprojeví tak, jak je poznám třeba já. Vždycky je tady riziko, že se to stát může a je na mě, co všechno pustím. Ale zrovna tohle podle mě prostě nasvědčovalo tomu, že ta máma s ním manipuluje a to byla zásadní informace pro ten soud.

P: Takže u matky jste byla přesvědčená o tom, že s dítětem manipuluje. Co jste dokázala říct o obou rodičích, o jejich osobnosti? Pokud pominete znalecký

posudek.
KP 2: No tak otec někdy až přehnaně prahl po svých právech otce a dělalo mu problém udělat ústupek. Nakonec ho ale ve skutečnosti vždycky udělal. Nepřišlo mi, že by byl nějaká patologická osobnost, ale byl dost úporný, volal několikrát denně s různými požadavky, které mohl směřovat přímo na matku a chtěl ze mě dělat prostředníka. Já jsem mu několikrát vyhověla a dělala spojku mezi rodiči. To samozřejmě brzo začala využívat i matka. Brzo mě to začlo už zahlcovat a až při supervizi jsem si uvědomila, že se mnou pěkně ořou a já jim jdu ještě na ruku. Takže já bych o nich klidně mohla říct, že mají oba sklony k manipulaci. S matkou jsme několikrát řešili bití, protože na to upozorňoval otec a o nějakých náznacích mluvil i Lukáš. Bylo to hlavně v době, kdy Lukáš neposlouchal a zlobil, tak matce asi ujížděli nervy. Tady z toho důvod se mi zdál vhodnější otec. Taky Lukáš k němu měl celkem dost pozitivní vazby, i když měl od maminky naučených pár frází, jakože je táta vyhodil a je zlý a tak.

P: Co Vám o osobnosti rodičů prozradil znalecký posudek? Ztotožňujete se s názorem znalce?
KP 2: Řekla bych, že ano. Jako oba pro sebe nemají moc pochopení, což je právě přivádí do těch společných konfliktů. Oba se snaží prosazovat si svou a pak těžko můžou najít společnou řeč, ale vím z osobní zkušenosti s nima, že to jde. Ale tím, článkem, co je potřeba přemlouvat býval bez debaty otec. Takže bych to shrnula tak, že to jaksi odpovídá. Jako ale to hodnocení matky na mě nedělá příliš pozitivní dojem, protože prakticky podle toho je sebestředná s narcistickými znaky, což je podle mě snad už skoro porucha osobnosti, dokáže se docela snadno naštvat a nejenom že nemá uspokojené svoje potřeby, ale ještě se ani nesžila moc s rodičovskou rolí a když to všechno shrnu, tak to je podle mě teda výrazná diskvalifikace. To ale nikdo v posudku nezdůrazňuje a prakticky bylo vyhodnoceno, že jsou na tom oba stejně blbě. Tak nevím no. Já tam teda vidí větší vady v osobnosti matky než u otce. Pokud teda mám vycházet z těch informací v posudku.

P: Jak byste hodnotila vztah rodičů k dítěti.?
KP 2: Hm... No tak oba toužili po tom, aby ho dostali do své péče, že. Občas jsem je podezírala z toho, že to má být jako odplata. Hlavně ze strany otce, protože ten pořád mluvil o svých právech a tak nějak mi tam pořád mizel ten chlapec. Přišlo mi taky, že byl dost zhrzený díky tomu, že ho matka opustila, i když ta to samozřejmě interpretovala jinak. Našel nějaký důkazy o tom, že už to dlouho plánovala, e-maily a tak. Někdy jí to taky při pohovoru vyčítal, ale nepřiznával si, že se s tím nezvládl smířit. Díky těm bojům mezi rodiči měl Lukáš někdy víc pozornosti, než by asi vůbec chtěl. Ale tak oba se o něho dokázali postarat sami za sebe a měli spolu docela hezký vztah. Každý mu dával něco, no.

P: Našla jste na toto odpověď ve znaleckém posudku?
KP 2: Jo, to našla. Tak nějak na mě ale nezapůsobilo dobře, že ani pro jednoho rodiče nebylo dítě tím nejdůležitějším, a to prakticky pořád sdělovali mě. Asi to fakt byla spíš nějaká osobní msta. Ale tak jsou mladí a nevybouření a asi úplně nečekali, že budou mít tak brzo dítě. No a taky jsou podle posudku oba celkem nedůvěřiví vůči ostatním, což taky dělá svoje. Řekla bych, že mají ještě spoustu práce sami se sebou, aby nějak dozráli nebo změnili přístup. To by ale chtělo nějakou psychoterapeutickou péči a do toho nepůjdou, protože oni to přece nepotřebují (ironický úšklebek).

P: Dovedla byste nějak zhodnotit charakter nebo morální zásady rodičů?
KP 2: To je dobrá otázka. Já jako tak všeobecně mám u tady těch složitějších případů, kdy se rodiče hádají, za to, že nikdo z nich nemá moc dobře ukotvenou morálku, protože čeho jsou někdy schopní, to až zírám. Ale tak třeba je to tím, že jsem v té situaci nikdy nebyla a nevím, jak bych reagovala já, když by na mě pořád někdo útočil, snažil se mě znemožnit.

P: A konkrétně u rodičů Lukáše? Jestli třeba pro něho někdo z nich je lepší vzor nebo ne, jakože třeba trestná činnost, sociálně patologické jevy a tak...
KP 2: Aha. Rozumím. Tak tady je poraženým asi matka, protože ta byla v minulosti trestaná s podmínkou za majetkovou trestnou. Je nezaměstnaná, má zřejmě pocit, že se dluhy samy smažou, protože má i nějaké exekuce. O otcovi nic takovýho nevím. Takže logicky by tomu malýmu asi matka nebyla úplně nejlepším vzorem do budoucna tady v tom. Ale pořád mi tam ještě nasedá i téma řešení konfliktů a tady mu není vzorem ani jeden z nich, protože to oba moc hrotí. Jinak je to ale jasný, kdo je na tom líp tady po té stránce.

P: Myslíte otce ne?
KP 2: Samozřejmě.

P: Dobře. Já se raději chtěla ujistit. Jak to podle Vás zhodnotil znalecký posudek?
KP 2: Tady ta znalkyně taky nikoho vyloženě nezvýhodnila, i když podle mě je to zřejmé. Tou poznámkou, že otec vlastně tahá kluka po policii a tím ho zatěžuje, mi přijde, že hledala něco negativního i proti otci. Jakože ne, že bych si nemyslela, že ho to zatěžuje, to naopak, ale oproti proviněním matky a tomu, že je to vlastně obranný mechanismus na to, co způsobuje svým bráněním ve styku otci, mi to přijde docela nicotné.

P: Moje další otázka byla zaměřená právě na to, jak podle Vás rodiče respektují právo druhého na styk s dítětem. V posudku přímo znalkyně uvádí, že žádný z nich přímo nebrání ve styku s druhým rodičem. Jak to tedy vidíte vy?
KP 2: Blbost! To si o tom myslím já. Nevěřím tomu, že by hlavně máma nebránila otci ve styku. O tom mě přesvědčil jak pohovor s klukem, tak zpráva od psychologa, tak to co říká otec a jak se proti tomu brání máma. Ono je samo sebou těžký tady to někomu dokázat, protože to dítě je většinou na jeho straně a papouškuje to, co zná od mámy. U toho Lukáše je to ještě očividnější v tom, že se sám přizná, že něco papouškuje po mamce. Já se to sice dozvím, ale nijak zvlášť s tím pracovat nemůžu, protože když bych šla do konfrontace s matkou, tak to pravděpodobně popře a řekne, že je Lukáš ještě malý, já jsem ho zmanipulovala ke křivé výpovědi a tak dál. Jako zrovna tady v tomu jsem čekala, že nám to ten posudek nějak osvětlí, když jsem soudu poskytla navíc několik indicií. To se ale nestalo k mému údivu vůbec, což nějak nechápu. Měla bych docela obavu, že pokud bude kluk svěřen do péče matky tak má dobře našlápnuto na zavržení otce. Opačně by se to podle mě nestalo. Otec docela respektuje to, na čem se dohodnou nebo rozhodnutí soudu, takže si myslím, že by aspoň soudně upravenou povinnost dítě předat ve stanovenou dobu matce respektoval.

P: Tak, dostáváme se k tématu vztah dítěte k rodiči. Jak můžete zhodnotit toto?

KP 2: Ehm...Tam to podle mě není nijak dramatický. Asi má rád oba, i když má tendence nemluvit hezky o tátovi. To je ale podle mě a nejen mě naučený od maminky. Jinak o něm mluvil hezky, otevřeně a s nadšením mluvil o tom, co spolu s tátou dělají a jak ho to baví. Podle psychologa z XXX (organizace, ve které působí) prakticky taky preferuje více tátu a hezky o něm a prarodičích mluví. To je ale pochopitelný, hlavně s ohledem na to, že je to kluk a má v tátovi vzor. Musím uznat, že o mamce nikdy tak košatě nemluvil. Uvědomuju si ale, že táta je mu taky vzácnější, protože se s ním nevídá tak často, takže je možný, že i proto má tendence o něm nakonec mluvit víc. O mámě ale nemluví úplně špatně. Někdy na něho zakřičí a dá mu třeba na zadek, což tak nějak souvisí s tou její povahou asi. Takže to by ji mohlo znevýhodňovat třeba v budoucnu, ale teď se to zatím nijak výrazně neprojevuje.

P: Takže tady je podle Vás stanovisko znalce v pořádku?
KP 2: Jo, to asi jo.

P: Dalším kritériem, který by měl znalec hodnotit je rodičovský vzor pro vytvoření sociální, zejména sexuální role a identity. Máte k tomuto nějaký poznatek?
KP 2: To by mě asi ani nenapadlo hodnotit a ani bych nevěděla jak. Jako prakticky už jsem zmínila, že má v tátovi očividně kluk svůj vzor, ale to možná i proto, že je táta jednoduše muž. Já bych ale tady v tom ohledu asi znevýhodnila oba rodiče. Znalkyně se sice snažila ukázat pozitiva obou, jakože kluk potřebuje jak otcovský vzor, tak matčinu přítomnost. Já si třeba ale myslím, že to, čemu kluka vystavují, je prostě strašný. Hádají se před ním, říkají si věci, který by nemusel slyšet a to prostě není dobře. Dokážu si představit, že tady ten naučenej vzorec pak bude používat i třeba během svého řešení rodičovské krize.

P: Takže byste na místě znalce byla kritičtější?
KP 2: Asi ano. Hlavně bych tam zdůraznila ten vliv hádek mezi rodiči na jeho partnerský život.

P: Jak byste zhodnotila úroveň inteligence a vzdělání rodičů?
KP 2: No, tak inteligenci bych asi moc posuzovat nemohla, protože to nevím. Takže pokud se týká vzdělání, tak jsou na tom podle mě docela stejně, akorát že otec dělá to, čím se skutečně vyučil, ještě si teda udělal maturitu a práce ho asi baví a chce si to místo udržet i při případném pečování o syna. Máma je taky vyučená, teď ale nějak přesně nevím v jakém oboru. Každopádně teď si tak nějak asi hledá zaměstnání. Takže bych to nějak nerada soudila, přece jenom byla s dítětem na rodičovské, takže moc příležitostí ukázat co v ní je neměla.

P: Znalkyně zde přesto zvýhodnila především otce.
KP 2: To ano a možná je opravdu otec víc schopen motivovat kluka později k dosažení vyššího vzdělání nebo vůbec pozitivnímu vztahu ke škole. To nevím.

P: Jak je na tom Lukáš s kontakty se širším příbuzenstvem?
KP 2: Pokud vím, tak se stýká s prarodiči z obou stran i s různýma tetama i strejdama. To asi nějak nemá nouzi o kontakty. Samozřejmě ale ty ze strany otce vídá míň, protože se ani s ním nevidí tak často. S matkou navíc žije přímo u jejich rodičů, takže kontakt s nimi má zaručený každodenně.

P: Podílí se někdo z nich přímo na výchově Lukáše?
KP 2: Tak od matky vím, že jí rodiče pomáhají a hlídají třeba, když musí jít nakoupit nebo tak. Od otce nic takového nevím, ale tak předpokládám, že když jedou navštívit babičku tak se taky postará. Spíš si ale myslím, že se fakt starají spíš rodiče, než že by to nechávali na okolí.

P: Takže znalecký posudek tomu odpovídá?
KP 2: Ano.

P: Jak je tomu s prostředím, kde Lukáš žije? Zvykl si na změnu nebo by pro něho byl lepší návrat do známého prostředí?
KP 2: Asi mu nezbylo nic jiného, než si zvyknout. Teď zatím žijí u rodičů matky a dá se očekávat, že ho v budoucnu čeká další změna prostředí, pokud si matka třeba najde nového partnera a bude se chtít usadit. U svých rodičů má jenom jeden pokoj, což by asi nebylo úplně vyhovující. Otec má oproti tomu svůj vlastní byt a změnu bydliště pokud vím, neplánuje. S ohledem na to a změny, které by s matkou snad ještě musel podstoupit, by pro něho bylo vhodnější prostředí u otce, které je stabilnější. Tady se s paní znalkyní určitě shodnu.

P: Asi tuším odpověď, přesto se Vás musím zeptat, kdo je mu podle Vás schopen zajistit větší komfort s ohledem na výši příjmů?
KP 2: Pokud jste si myslela, že odpovím otec, tak to jste si myslela dobře. Tady je to jednoznačný, matka nepracuje, otec ano. Takže za tehdejší situace na tom byl líp táta a vlastně i teď. Máma už sice pracuje, ale nedosahuje takových příjmů jako táta. Tak asi tak. Oba se mu ale snaží dopřát, co můžou. Ve výhodě je ale jednoznačně otec. To bez debaty. Takže i tady souhlasím se znalkyní.

P: Co říkáte na konečné a řekla bych i překvapující stanovisko znalkyně?
KP 2: Popravdě z toho jsem tak nějak rozpačitá, ale s odstupem času si myslím, že to nebylo úplně špatné východisko, protože jak se říká: vlk se nažere a koza zůstane celá (úsměv). Kdyby navrhovala, aby byl svěřený matce, tak bych měla asi strach z toho, že prostě bude bránit v kontaktu s tátou. Trošku mě ale přijde smutné, že skoro nikdy není pochyb, že bude dítě svěřeno matce, pokud není opravdu nějaká divná. Ale pokud se zajímá i otec, který navíc ve znaleckém posudku i naší zprávě dosahuje lepšího výsledku rodičovské způsobilosti než matka, přistoupí se raději k variantě střídavé péče, než aby se rozhodlo o svěření do jeho péče. Přitom já třeba nemám pochybnosti, že by se o něho ten otec nepostaral dobře. Myslím si, že kdyby se výsledky prohodily a o otci bysme se dozvěděli to, co o matce, tak by závěrem bylo jasně, že má být kluk svěřen matce. Takhle se raději přistoupilo ke kompromisu, než aby se uškodilo matce.

P: Takže podle Vás střídavá výchova v tomto případě není ideální?
KP 2: No to ani ne, ale spíš to není úplně nezbytné, protože na jedné straně máme osobu, která sice má nějaký deficit, ale zhodnotili jsme jí jako výchovně způsobilou, a na druhé straně máme matku, která sice nedopadla tak dobře jako otec, ale měla by se na výchově podílet naprosto stejným dílem. To mi z principu věci nepřijde úplně v pořádku. Na straně matky je jedinou obavou znalkyně, že by Lukáš neměl stabilní prostředí. Mě ale vypadává to dost podstatné a to je právě ten kontakt kluka s oběma

rodiči, protože u matky by měl docela jistě našlápnuto k syndromu zavrženého rodiče. Ale je zase jasné, že pokud si toho znalkyně nevšimla, tak s tou informací ani nemohla pracovat.

P: Jak se situace podle Vás vyvíjí teď?
KP 2: Tak oba rodiče se odvolali ke Krajskému soudu, protože trvají na svěření do své výchovy a oba měli připomínky ke znaleckému posudku, i když u soudního jednání mohli klást otázky znalkyni a to neudělali. Já jsem se je snažila vést k tomu, aby v té střídavce zatím pokračovali, ale to se na straně matky neosvědčilo, takže pořád platí předběžko. Předávání probíhá tak, že si ho táta vyzvedne v pátek ve školce a vrací s využitím služby asistovaného předávání. Matka se mi taky svěřila, že se plánuje odstěhovat docela dost daleko, což teda zase dost všechno zkomplikuje. Já v tom vidím snahu o to, aby se táta se synem co nejvíce odcizili a máma měla argument, proč nerealizovat střídavou výchovu, která se jí nelíbí.

P: Domníváte se, že kdyby byl výsledek znaleckého posudku takový, jaký jste nastínila, teda že by se syn svěřoval otci a soud tak i rozhodl, zkrátka že by byl průběh situace nyní stejný?
KP 2: To nemůžu docela dobře vědět, ale myslím si, že by se matka stejně odvolala. Zase pokud by to vyšlo naopak, tak by se nejspíš odvolal otec. Asi by se narovinu nic moc nezměnilo, teď se akorát mají jak objektivně bránit.